

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

**TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA KIBRIS SORUNU:
AK PARTİ VE CHP’NİN KIBRIS POLİTİKALARI**

Yüksek Lisans Tezi

Tezi Hazırlayan:
Salih ŞENGÜN

İstanbul, 2016

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

**TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA KIBRIS SORUNU:
AK PARTİ VE CHP’NİN KIBRIS POLİTİKALARI**

Yüksek Lisans Tezi

Tezi Hazırlayan:
Salih ŞENGÜN

Öğrenci No:
130771010

Danışman:
Yrd. Doç. Dr. Pınar BAL

İstanbul, 2016

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Projesi / Tezi - ~~Doktora Tezi~~ olarak sunduğum “Türk Dış Politikası’nda Kıbrıs Sorunu: AK Parti ve CHP’nin Kıbrıs Politikaları” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere uygun şekilde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmamın içinde kullanıldıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım. 09.09.2016

Salih ŞENGÜN

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
TEZLİ YÜKSEK LİSANS SINAV TUTANAĞI

03/10/2016

Enstitümüz *Uluslararası İlişkiler*, Anabilim Dalı *Uluslararası İlişkiler* Programı yüksek lisans öğrencilerinden 130771010 numaralı **Salih ŞENGÜN**'ün "*Beykent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim – Öğretim Yönetmeliği*"nin ilgili maddesine göre hazırlayarak, Enstitümüze teslim ettiği "*Türk Dış Politikasında Kıbrıs Sorunu: Ak Parti ve CHP' nin Kıbrıs Politikaları*" konulu tezini, Yönetim Kurulumuzun 20.09.2016 tarih ve 2016/36 sayılı toplantısında seçilen ve Taksim Yerleşkesinde toplanan biz jüri üyeleri huzurunda, ilgili yönetmeliğin (c) bendi gereğince (6.0 dakika süre ile aday tarafından savunulmuş ve sonuçta adayın tezi hakkında ~~oyçokluğu/oybirliği~~ ile ~~Kabul/Red veya Düzeltme~~ kararı verilmiştir.

İşbu tutanak, 4 nüsha olarak hazırlanmış ve Enstitü Müdürlüğü'ne sunulmak üzere tarafımızdan düzenlenmiştir.

DANIŞMAN

Yrd. Doç. Dr. Pınar BAL
(Beykent Üniversitesi)

ÜYE

Prof. Dr. Mehmet Fikret GEZGİN
(Beykent Üniversitesi)

ÜYE

Doç. Dr. Selcen ÖNER
(Bahçeşehir Üniversitesi)

Adı ve Soyadı : Salih ŞENGÜN
Danışmanı : Yrd. Doç. Dr. Pınar BAL
Türü ve Tarihi : Yüksek Lisans, 2016
Alanı : Uluslararası İlişkiler
Anahtar Kelimeler : Türk Dış Politikası, Kıbrıs Sorunu, AK Parti, CHP

ÖZ

Kıbrıs meselesi yaklaşık 60 yıldır çözümsüzlükle boğuşmaya devam etmektedir. Kıbrıs meselesinin bu hale gelmesinde tarafların mevzuyu bir ulusal çıkar meselesi olarak görmeleri veya kimlik meselesine dönüştürmeleri oldukça etkili olmuştur. Türk Dış Politikası (TDP) yıllar içinde Kıbrıs meselesine çok farklı yaklaşımlar getirmiştir. Bunun sebebi değişen uluslararası sistemde Türkiye'nin yeri olduğu kadar sürekli olarak çatışan iç siyasetin birbirinden çok farklı dinamikleridir. Bu çatışmanın en çarpıcı örneklerinden biri 2000'lerin başında iktidara gelen Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AK Parti) getirdiği yeniliklerle olmuştur. 2002 seçimlerinde meclise girebilen ve ana muhalefet partisi olan Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ise Kıbrıs konusunda güvenlikçi politikaları savunmaya devam etmiştir. Bu ayrışmayı anlamak için partilerin siyasal kimliklerine ve dış politika anlayışlarına bakılmalıdır. Bu yapılırken Kıbrıs sürecinin kendine has dönüşümü de incelenmelidir. Bu tezde AK Parti ve CHP'nin Kıbrıs politikaları karşılaştırılacak ve nedenleri tartışılacaktır.

Name and Surname : Salih ŞENGÜN
Supervisor : Assist.Prof. Pınar BAL
Degree and Date : Master, 2016
Major : International Relations
Key Words :Turkish Foreign Policy, The Cyprus Issue, AK Party, CHP

ABSTRACT

The Cyprus conflict has been struggling with a deadlock for almost 60 years. One of the reasons behind this deadlock is that the parties have been percieving the conflict as a part of their national interest or as a part of their identity. Within Turkish foreign policy, very different approaches have developed on the Cyprus conflict throughout the years. The source of those different policies comes from the clashing dynamics of domestic politics as well as from Turkey's place in the changing international system. One of the most striking examples of this clash has been AK Parti's, which came to power in the beginning of 2000's, in the form of the new foreign policy approach towards Cyprus. CHP, on the other hand, was the only political party that could enter the Turkish Grand National Assembly after 2002 elections and it continued to argue that Cyprus conflict should be resolved according to Turkey's national interests and security concerns. In this thesis, to be able to comprehend this divergence, parties' political identities and foreign policy approaches will be examined. During this examination, the unique process of Cyprus conflict will be investigated in detail.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No:

ÖZ

ABSTRACT

KISALTMALAR.....iv

GİRİŞ.....1

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRK DIŞ POLİTİKASI'NIN ANALİZİ

TÜRK DIŞ POLİTİKASININ ANALİZİ.....4

1. Türk Dış Politikasını Etkileyen Temel Unsurlar.....6

1.1. Dış Politikada Kimlik Arayışı.....7

1.2. Milliyetçilik ve Türk Dış Politikası.....9

1.3. Güvenlik Temelli Yaklaşımlar.....10

2. Türk Dış Politikası'nın Tarihsel Özeti.....13

2.1. Cumhuriyet Dönemi Türk Dış Politikası.....14

2.2. Soğuk Savaş Dönemi Türk Dış Politikası.....17

2.3. Soğuk Savaş Sonrası Türk Dış Politikası.....19

İKİNCİ BÖLÜM

KIBRIS ADASI'NIN BİR SORUN OLARAK

TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA YER BULMASI

KIBRIS ADASI'NIN BİR SORUN OLARAK TÜRK DIŞ POLİTİKASI'NDA

YER BULMASI.....21

1. Kıbrıs Adası'na Genel Bir Bakış.....21

2. Kıbrıs Adası'nın Tarihi.....23

2.1. Antik Dönem.....	23
2.2. Osmanlı Dönemi.....	26
2.3. İngiltere Himayesi.....	29
3. Kıbrıs'ın Sorun Olarak Çıkışı ve Bağımsızlık Mücadelesi.....	31
3.1.Kıbrıs'ın Sorun Olarak Ortaya Çıkışı.....	31
3.2. Adadaki Bağımsızlık Mücadelesi.....	33
4. Kıbrıs Cumhuriyeti.....	37
4.1. Londra ve Zürih Anlaşmaları.....	38
4.2. Adada Tırmanan Gerilim.....	40
5. Türkiye'nin Askeri Müdahalesi: 1974 Harekatı.....	44
5.1. KKTC'nin Kuruluşu.....	45
5.2. İlgili Tarafların Tutumları.....	49
6. 2000'li Yıllarda Kıbrıs.....	53
6.1.Avrupa Birliği ve Kıbrıs.....	54
6.2. Annan Planı ve 2004 Referandumu.....	58

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AK PARTİ VE CHP'NİN KIBRIS ÜZERİNDEN YÜRÜTTÜĞÜ POLİTAKININ İZLERİ

1. CHP'nin Kıbrıs Politikası.....	62
1.1. CHP'nin Tarihsel Arka Planı.....	62
1.2. CHP'nin TDP'ye Bakışını Etkileyen Temel Unsurlar.....	68
1.3.Tarihsel Süreçte CHP'nin Kıbrıs Politikası.....	72
2. AK Parti'nin Kıbrıs Politikası.....	76
2.1. AK Parti'nin Tarihsel Arka Planı.....	77
2.2. AK Parti'nin TDP'deki Süreklilikleri ve Değişiklikleri.....	82
2.3. AK Parti'nin Kıbrıs Sorununa Bakışı.....	86
3. CHP ve AK Parti'nin Kıbrıs Politikalarının Karşılaştırılması.....	90

SONUÇ.....	96
KAYNAKÇA.....	99
ÖZGEÇMİŞ.....	107

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	:Amerika Birleşik Devletleri
AET	:Avrupa Ekonomik Topluluğu
AKÇT	:Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
AKEL	:Emekçi Halkın İlerici Partisi
AK Parti	:Adalet ve Kalkınma Partisi
ANAP	:Anavatan Partisi
AP	:Avrupa Parlementosu
AP	:Adalet Partisi
AT	:Avrupa Topluluğu
BMM	:Büyük Millet Meclisi
CHF	:Cumhuriyet Halk Fırkası
CHP	:Cumhuriyet Halk Partisi
CIA	:Merkezi İstihbarat Teşkilatı
CTP	:Cumhuriyetçi Türk Partisi
DP	:Demokrat Parti
DSP	:Demokratik Sol Parti
EOKA	:Kıbrıslıların Milli Mücadele Örgütü

FP	:Fazilet Partisi
GKRY	:Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
HF	:Halk Fırkası
HP	:Halkçı Parti
KKTC	:Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
KTFD	:Kıbrıs Türk Federe Devleti
MGK	:Milli Güvenlik Kurulu
MHP	:Milliyetçi Hareket Partisi
MNP	:Milli Nizam Partisi
MSP	:Milli Selamet Partisi
MÜSİAD	:Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği
NATO	:Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
OECD	:Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
PASOK	:Panhelenik Sosyalist Hareket
SCF	:Serbest Cumhuriyet Fırkası
SHP	:Sosyaldemokrat Halkçı Parti
SODEP	:Sosyal Demokrasi Partisi
TCF	:Terakkiperver Cumhuriyet Partisi
TMT	:Türk Mukavemet Teşkilatı
TSK	:Türk Silahlı Kuvvetleri

UBP :Ulusal Birlik Partisi

TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA KIBRIS SORUNU: AK PARTİ ve CHP’NİN KIBRIS POLİTİKALARI

GİRİŞ

Geçtiğimiz 70 yıllık süreçte Kıbrıs meselesi Türk Dış Politikası’nın (TDP) en çok tartışılan konularından biri olmuştur. “Milli dava”, “Yavru vatan” gibi pek çok kullanımı siyasi literatürümüze katan bu mesele, Türkiye siyasi tarihi boyunca farklı siyasi partiler ve aktörler tarafından birbirinden çok farklı şekillerde ele alınmış ve bir o kadar farklı tezler ile çözüm arayışlarına girilmiştir. Bu tezin amacı, TDP’de birbirinden farklı geliştirilmiş yaklaşım ve çözüm arayışlarının, 2000’li yılların iktidarı olan Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) ve en büyük muhalefet partisi olan Cumhuriyet Halk Partisi’nin (CHP) politikaları üzerinden toparlanıp değerlendirilmesidir. Bu iki parti Türk tezlerini değerlendirmek için bilinçli olarak seçilmiştir.

Öncelikle cumhuriyet tarihinin en eski partisi olan CHP, TDP’nin 93 yıllık gelişimine tanıklık etmiştir ve Kıbrıs konusunda birbirinden çok farklı çözüm arayışları içine girmiştir. 1940’lı ve 1950’li yılların Kıbrıs’ı İngiltere’nin iç meselesi olarak gören anlayışından Johnson mektubuna, Kıbrıs Harekatı’ndan Annan Planı’na, CHP bir siyasi aktör olarak bu meselenin bir parçası olmuştur. İkinci olarak AK Parti’nin seçilmiş olması bir o kadar yerindedir. AK Parti TDP’yi radikal bir biçimde farklılaştırabilmeyi başarmış tek partidir ve 2000’li yılların en etkili siyasi aktörüdür. Hem Kıbrıs konusunda hem de genel olarak dış politika konusunda devletin o güne dek izlediği geleneksel duruştan sıyrılabilmiş ve Kıbrıs meselesini çok farklı bir platforma taşımıştır. Bu yeniliğin ve gelenekten kopuşun anlaşılabilmesi adına iki partinin Kıbrıs meselesini ele alışlarının

karşılaştırılması çok kritiktir. Bunun sebebi de yine Kıbrıs'ın TDP'de en merkezi dönüm noktalarından biri olmasıdır.

Bu tezin katkıda bulunduğu en genel alan TDP'dir. Bu sebeple ilk bölümde TDP'yi etkileyen temel unsurlardan ve tarihsel arka planından bahsedilmiştir. Burada bahsedilen “kimlik arayışı” mevzusu tezin en temel argümanlarından birinin temelini oluşturmaktadır. Zira TDP incelenirken görülecektir ki “kimlik” mevzusu Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti'ne miras kalmış en ana dış politika unsurlarından birisidir. Burada milliyetçilik ve ulusalcılık Kıbrıs konusundaki önemi sebebiyle ayrıca değerlendirilmiştir. Güvenlik temelli yaklaşımların anlaşılması ise son bölümde değinilecek olan AK Parti ile beraber gelen kopuşu görmek açısından önemlidir. İkinci bölümde TDP'nin tarihi arka planı verilerek uluslararası sistem bakımından ülkenin hangi tarihte nerede durduğu biraz daha iyi bir şekilde anlaşılmaya çalışılacaktır.

Biçim itibariyle genelden özele doğru kurgulanan bu tezin ikinci bölümünde Kıbrıs'ın bir sorun olarak ortaya çıkışının tarihsel bir özeti verilmiştir. Bu özet hem karşı tarafın tezlerinin, hem de ilgili diğer tarafların tezlerinin anlaşılması açısından gereklidir. Burada Kıbrıs tarihinin Antik Dönem'de, Osmanlı Dönemi'nde ve İngiltere Himayesi'nde neler yaşadığı kısaca anlatılıp Adadaki bağımsızlık mücadelesine geçilecektir. Kıbrıs Devleti'ni kuran anlaşmalardan bahsettikten sonra 1964 Krizi'ne ve daha sonra 1974 Harekatı'na değinilecektir. Kıbrıs Türk Federe Devleti (KTFD) ve daha sonra Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin (KKTC) kurulması anlatıldıktan sonra 2000'li yıllarda Avrupa Birliği'nin (AB) olaya müdahil olmasının etkilerinden ve Annan Planı'ndan bahsedilecektir.

Üçüncü bölümde bu tezin asıl amacı olan CHP ve AK Parti'nin Kıbrıs üzerinden yürüttüğü dış politikaların karşılaştırılması kısmına geçilecektir. Burada önemli olan partilerin kimliksel yapıları hakkında yapılmış olan analizdir. Her iki parti de hem kendisini hem de dış politikasını oluşturan unsurlar bakımından

tarihsel süreçte değerlendirilmiştir. Kıbrıs meselesine bakış açılarının tarihsel süreçte birbirinden çok farklı olması konusunda bu kimliksel farklılıkların etkili olduğu konusu tezin en temel argümanıdır. Bu sebeple bu tez okunurken belirtilen amaç, biçim ve ana argüman akılda tutulmalıdır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRK DIŞ POLİTİKASI'NIN ANALİZİ

Kıbrıs meselesi iç siyasetin en hararetli tartışma konularından biri de olsa Türkiye için öncelikle bir dış politikası meselesidir. Bugüne kadar Kıbrıs konusunda Türkiye iç siyasetinde bulunan siyasi partiler birbirinden fersah fersah farklı bir çok öneri getirmiş ve bir o kadar farklı yollar izlemiştir. Fakat yine de Kıbrıs bir noktaya kadar bir çekişme unsuru olabilmıştır çünkü Kıbrıs'ın stratejik ve jeopolitik konumunun ve tarihsel bağlamının adayı dünyada durmaksızın değişen güç dengelerinden bağımsız düşünebilmeyi imkansız kılmıştır. Nitekim ne Kıbrıs'ı Türkiye Cumhuriyeti'nin ve Osmanlı İmparatorluğu'nun dış politika tarihinden bağımsız incelemek ne de TDP'yi dünya siyasi konjonktüründen bağımsız incelemek mümkün değildir. Bunun içindir ki Türkiye'de Kıbrıs üzerinden yaşanan iç çekişmelerden bahsedilmeden önce ilk bölümde TDP'yi etkileyen temel unsurlardan ve TDP'nin kısa bir tarihi özetinden bahsedilmesi uygun görüldü. Burada bahsedilecek TDP'nin genel özellikleri günümüzde en önemli siyasi aktörler olan siyasi partilerin Kıbrıs hakkındaki duruşlarına bir arka plan oluşturması bakımından son derece önemlidir.

Öncelikle dış politikanın ne olduğu sorusu siyaset bilimi literatüründe önemli bir yere sahiptir. Bu sorunun etrafında şekillenmiş dış politika analizleri genellikle devletin en önemli aktör olduğu varsayımına dayanan devlet merkezli açıklamalarda bulunmuştur (Sönmezoğlu, 1995: 127). Sönmezoğlu'nun (1995: 127) alıntıladığı Suat Bilge (1966: 297) dış politikayı şöyle tanımlar: “*Bir devletin kendi sınırları dışında milli menfaatlerini gerçekleştirmek için izlediği amaç, hareket tarzı ve usuller*”. Bu tanımın yanı sıra doğal olarak pek çok uluslararası siyaset bilimci kendi etkilendiği düşünce okuluna göre farklı tanımlarda bulunmuştur. Fakat hangi tanımdan hareket edilirse edilsin dış politikanın üzerine kurulu olduğu belli bir ortam vardır ki bu ortamı belirleyen faktörleri Sönmezoğlu (1995:

129) üç farklı kategoride inceler; *genel ortam* (fiziki çevre ve beşeri çevre), *içsel ortam* (sosyopolitik yapı ve karar alma süreci) ve *dışsal ortam* (güç dengesi, uluslararası hukuk ve örgütler).

Dış politikada amaç, araç ve strateji gibi kavramlar önemli bir yer tutar. Sönmezoğlu'nun (1995: 211) dile getirdiği gibi amaç konusuna analitik bir yaklaşım sunmak oldukça zordur. Fakat başlıca dış politika amaçları Sönmezoğlu'nun çizdiği tipolojide “var olmaya ilişkin amaçlar”, “güvenlik-prestij yelpazesi üzerinde amaçlar” ve “statükocu emperyalist amaçlar” şeklinde gruplanabilir (Sönmezoğlu, 1995: 224-238). Araçlar konusunda ise “siyasal etki araçları” yani diplomasi ve propaganda, “ekonomik etki araçları”, “askeri etki araçları” ve “müdahale” alt başlıkları devletlerin dış politika araçlarını gruplandırmakta kullanılmıştır (Sönmezoğlu, 1995: 290-323). Devletler araçları ile amaçlarını gerçekleştirmek için tarafsızlık, izolasyonizm, bağlantısızlık stratejisi ve ittifak oluşturmak gibi stratejileri kullanabilirler (Sönmezoğlu, 1995: 243).

TDP'yi incelerken farklı tarihsel dönemlerde farklı amaçların farklı araçlarla ve stratejilerle gerçekleştirilmeye çalışıldığını gözlemek kaçınılmazdır. Fakat bunların analizini yapabilmek için iki şeye odaklanmak gerekir; bunlardan birincisi TDP'yi etkileyen temel unsurlar ikincisiyse TDP'nin tarihsel özetidir. Bu iki meselenin etraflıca anlaşılması Türkiye'nin Kıbrıs'la olan sorunlarını anlamamız açısından büyük önem arz eder. Bunun ötesinde bu tezin amacı olan AK Parti ve CHP'nin Kıbrıs üzerinden yürüttüğü dış politikaları anlamak hususunda da TDP'nin öncelikle bir bütün olarak incelenmesi uygun görülmüştür. Bu iki partinin iç motivasyonları, kimliklerini dayandırdıkları tarihsel akımlar ve dış politikada izledikleri siyasetin kökenleri farklılık göstermiş olsa da, Türkiye'nin uluslararası sistem içindeki yeri daha çok tarihsel koşullara ve büyük ülkeler arasındaki güç ilişkilerine bağlı olmuştur.

1. Türk Dış Politikası'nı Etkileyen Temel Unsurlar

TDP'yi etkileyen öğeler için Baskın Oran kültürel, tarihsel, stratejik ve iç yapısal faktörleri önerir. Bu faktörlerle ne kastedildiğine gelirsek, kültürel unsurların dış politikadaki yerinin ne olduğu sorusu ile başlayabiliriz. Bununla Osmanlı'dan beri Türkiye siyasi elitinin Batılı ve İslami değerler arasında dünya siyasetinde kendisine bir yer ve ittifak arıyor oluşundan bahsedilmek istendiği söylenebilir. Türkiye'nin yönetici sınıfı, Osmanlı'nın Tanzimat dönemine kadar uzanan uzunca bir süredir Batılı tarzda eğitilmiş ve çoğu Batılı sayılabilecek insanlardan oluşmaktadır. Bu duruma rağmen ülke Batılı devletlerce Batıya ait görülmemiştir ki halkın değerleri dikkate alındığında bunda hakları da vardır. Bu kimlik arayışı Osmanlı'dan Türkiye'ye miras kalmıştır ve dış politikada da izleri sıklıkla görülür. Tarihsellik ise Türkiye Cumhuriyeti'nin dış politikasının Osmanlı İmparatorluğu'nun bir uzantısı olduğunu anlatmak için kullanılmıştır. Burada önemli olan Türkiye Cumhuriyeti'nin Osmanlı'nın rejimini reddederken devletin devamlılığını reddetmemesidir. (Oran, 2013a: 20-24)

Stratejik faktörlerse; Türkiye'nin coğrafi konumu, bölgesel güvenlik meseleleri/ikilemleri ve küresel güçlerin Türkiye ile olan ilişkilerini kapsamaktadır. Jeostratejik olarak çok özel bir coğrafyada bulunması Türkiye'nin dış politikalarını belirleyen önemli bir faktördür; komşularının niteliği ve önemli boğazlara ev sahipliği yapması bu özel coğrafyanın göze çarpan özellikleridir. TDP'deki ikilemlerinin en büyüğü Kuzey Atlantik Paktı (NATO) üyesi bir ülke olarak Rusya'yla iyi ilişkiler götürmeye gayret etmesidir. Bunun yanı sıra bir başka ikilem Kıbrıs meselesini de saran Türk Yunan ilişkileri ve Türkiye'nin Ege ve Akdeniz'de var olma çabasıdır. Yunanistan ile olası çekişmeler ve rekabet Türkiye'nin kendisine seçtiği stratejik ve ekonomik ortakların Batı'da olmasının etkisiyle çok pahalıya mal olabilecek hale gelmiştir. Ortadoğu'da da benzer bir çıkmaz bulunur; Türkiye'nin hem bölgede etkin bir aktör olup hem de

ekişmelerin içine çok fazla girmemeyi başarması gerekmektedir. (Oran, 2013a: 24-27) Son olarak i yapısal boyut meselesinde tekrar Oran (2013a: 27) Osmanlı'dan devraldığımız etnik ve dinsel yapının dış politikadaki etkilerinin altını çizmektedir.

Bunlarla bağlantılı olarak özellikle Kıbrıs meselesinde Türkiye'nin tavrını belirleyen  konunun tekrar incelenmesi bu tezin bütünselliği açısından uygun olacaktır. Bu üç konuyu şöyle sıralamak mümkündür; ilk olarak pek çok alanda Osmanlı Devleti'nin devamı ve antitezi sayılabilecek Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu günden itibaren yaşadığı kimlik karmaşalarının dış politikadaki karşılıklarının bulunması, ikinci olarak Fransız Devrimi'nden beri neredeyse bütün toplumları etkisi altına almış milliyetçiliğin TDP'deki etkisi ve nc olarak güvenlik ekseninde gelişen yaklaşımların dış politikayı nasıl ve ne kadar etkilediğinin analizidir. Kıbrıs konusu yaklaşık 60 yıllık sorunsallaşma sürecinde Türkiye i siyasetinde kimlik meselesi yüzünden birbirinden farklı şekillerde ele alınmıştır. 1970'lerde kim daha milliyetçi yarışında olan sağ ve sol partiler küreselleşmenin etkisiyle beraber Kıbrıs'ın Türkiye için bir ayak bağı olduğu sonucuna kadar varabilmiştir. Bu yüzden i siyasetin farklı dinamiklerinin kendilerine çizdiği kimliğin dış politikadaki kararlarındaki etkisi yadsınamaz.

1.1. Dış Politikada Kimlik Arayışı

Dış politikada kimlik arayışı çok geniş bir literatür olmasına rağmen Türkiye rneği tüm bu tartışmalar için biçilmiş kaftan gibidir. Kimliğin dış politikada etkili olup olmadığı sorusu aslında uluslararası ilişkiler alanında ciddi bir şekilde tartışılmaya oluşumcu ya da inşacı diye tabir edilen disiplinin 1990'lı yıllarda yaşadığı yükselişle beraber gelmiştir. Öyle ki bundan önceki senelerde uluslararası ilişkiler alanını etkisi altına almış anlayış siyasi aktörlerin rasyonel

seviyede etkileşim içinde olduğuna odaklanmış gerçekçi bir yaklaşımdı. Başlıca inşacı yazarlardan olan Alexander Wendt'in yazılarında kimlik bir güvenlik ve dış politika unsuru olarak karşımıza çıkmaya başlamış ve gerçekçi yaklaşımı sınamıştır. (Coşkun, 2012: 603) Wendt'in öne sürdüğü kimliği ön plana çıkaran yaklaşımda uluslararası aktörlerin kimlik oluşumu pozitif ve negatif değerlerin olduğu bir spektrum üzerinde ilerler ve birbirleriyle ilişkilerini dost/düşman ikiliği içinde kurarlar. Öyle ki, bu teoriye göre devletlerin hem kendileriyle hem de diğer devletlerle olan ilişkileri ve insanların ilişkileri arasında çok büyük paralellikler vardır. Sosyal öğrenme süreci, rol model alma ve sosyalleşme gibi meseleler bu paralelliğin en büyük öğeleridir. (Coşkun, 2012: 610-611)

Wendt'in yaklaşımı devletlerin dış politikada sosyal varlıklar gibi davranabileceğini, rasyonel aktörler olarak davranmak zorunda olmadığını belirtmesi ve buna imkan verecek bir teorik çerçeveyi çizmesi açısından önemlidir. Bu anlamda bakıldığında zaman Osmanlı Devleti'nin son asrından bu yana Türkiye'de hem içeride hem dışarıda bitmek tükenmek bilmeyen kimlik arayışının dış politika kararlarımızı nasıl etkilemiş olabileceğine dair yorumları genişletebiliriz. Cumhuriyet kurulduğundan beri Türkiye'nin kendisine biçtiği Batılı gömlek içeride ve dışarıda bir kimlik unsuru olarak kullanılmış ve Türkiye diğer devletlerle sosyalleşirken bunu uzun yıllar vurgulamıştır. Ne var ki hem içeride hem dışarıda içselleştirmekte zorlandığı Batılılık bir şekilde Türkiye için hep ikircikli bir mevzu olarak kalmıştır. Türkiyeli elitler için Osmanlı Devleti'nde yetişmiş olan bürokratik sınıftan beri arzulanan meselelerden birisi Batı'ya yaklaşmak ve ülkede Batılı değerleri oturtmaktır. Cumhuriyet ile beraber bu bir sosyalleşme aracı haline gelmiş, içeride giriştiği "muhasır medeniyetler" seviyesine ulaşma gayesini dış politikada da Batının yanında olduğunu göstererek uygulamıştır. (Coşkun, 2012: 614)

Elbette bu Batıcılıktan ve İslamcılıktan ne anlaşıldığına bağlıdır. Fakat Türkiye siyasi tarihine bakıldığında zaman Batıcılığın savunucuları İslamcıları, İslamcılığın savunucuları da Batıcıları karşısına almaktan çekinmemiştir.

Cumhuriyet'in kesin bir şekilde Batıyı tek hedef olarak göstermesinden sonra İslamcı düşünce ciddi bir baskı altına girmiştir. Günümüzde bu tartışmalar AK Parti tarafından getirilen yeni dış politika yaklaşımlarıyla devam ettirilmektedir. Nitekim TDP'nin içinde bulunduğu Batıcı ve statükocu yaklaşım son yıllarda AK Parti iktidarı altında çok büyük değişikliklere uğramıştır. AK Parti Osmanlı mirasını vurgulamış, aktif dış politika önermiş ve Müslüman kimliğiyle dış politika yürütmekten çekinmemiştir. Ortadoğu'ya sırtını dönmüş olan Cumhuriyet dönemi elitlerinin aksine bu bölgede sorumluluğu olduğunu iddia etmiş ve ülkelerle ilişkilerini geliştirmiştir. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) yıkılmasıyla Orta Asya'da ortaya çıkan bağımsız Türk devletleriyle olan ilişkilerimiz de aynı şekilde kimliğin devletlerin sosyalleşmesinde ne denli etkili bir faktör olduğuna bir delildir. Tüm bu gelişmeler kimlik konusunun ülkeler arası ilişkilerde önemli bir yer tuttuğunu göstermektedir. Türkiye'nin son 14 senedir yaşadığı bu hızlı dönüşüm iç siyasetin hakimi olanların kendisine benimsediği kimliğin dış politikada nasıl etkili olduğunu göstermiştir. Kıbrıs konusunda daha geniş bir şekilde değinileceği üzere kimlik konusu hem CHP ve AK Parti tarafından geliştirilen politikaların farklılıklarında hem de Yunan ve Rum kesimlerinin tezlerini oluşturmasında oldukça önemli yer kaplamaktadır.

1.2. Milliyetçilik ve Türk Dış Politikası

Kıbrıs meselesinde tarafların izlediği politikaların anlaşılmasında çok büyük önem taşıyan meselelerden birisi de milliyetçiliktir. Türkiye'nin dış politikasında da Kıbrıs uzun seneler bir "milli dava" olarak lanse edilmiş ve bu söylemler etrafında sorunsallaştırılmıştır. Türkiye iç siyasetinde milliyetçilik/ulusalcılık/Türkçülük Osmanlı Devleti'nden beri etkili olmuştur ve Cumhuriyet tarafından da İslamcılık gibi dışlanmamıştır. Bunun için Türkiye'de milliyetçiliğin TDP'ye etkilerine bakmak Kıbrıs meselesini daha iyi anlamamızı sağlayacaktır.

Türkiye’de Türkçülük akımının çıkışı 19. yüzyılın son çeyreğine, Osmanlı Rus Savaşı’ndan sonra iyice gerilen Balkanlarda yükselen milliyetçilik hareketlerinin tırmanışına rastlar. II. Meşrutiyet Dönemi’nde Türkçülük Osmanlı’dan kopmaya başlamış olan Müslüman halkların yarattığı boşlukta iç ve dış siyaseti yönlendirebilecek bir ideoloji olarak görülmüş ve İttihat ve Terakki tarafından devlet politikası haline getirilmiştir. (Davutoğlu, 2009: 89) Fakat Kurtuluş Savaşı ile Türkçülük anlayışı değişime uğramış ve ulus-devlet anlayışına doğru bir yönelim göstermiştir. Bu dönemde sınırları Misak-ı Milli ile çizilen topraklar Türk vatanı olarak benimsenmiş ve Turancılık düşüncesinden uzaklaştırılmıştır (Kızılyürek, 2002: 171). Türkiye’de Kemalist devrimden sonra Türkçülük kurulan devletin sınırları içine çekilmiş ve Dış Türklere dönük siyaset de yerini yeni devletin sınırları içindeki Türkçülüğe bırakmıştır (Kızılyürek, 2002: 171). Cumhuriyet döneminde tamamen tasfiye edilen Pantürkçülük genç devletin karşılaştığı en çetin diplomasi sınavı olan İkinci Dünya Savaşında tekrar uyanmıştır (Özdoğan, 2004: 133).

1.3. Güvenlik Temelli Yaklaşımlar

TDP’de güvenlik değerlendirmelerinin etkileri Cumhuriyet döneminden bu yana görülmektedir (Oğuzlu 2015: 228). TDP’de güvenlik temelli yaklaşımların kaynağı üç başlıkta toplanmaktadır; Osmanlı İmparatorluğu’ndan devraldığımız güvenlik kültürü, Türkiye’nin jeopolitik konumundan kaynaklanan strateji odaklı güvenlikçi yaklaşım ve Cumhuriyet kurulduktan sonra siyasi elit tarafından benimsenmiş olan ideolojik güvenlikçi yaklaşım. Bu üç meseleye kurucu iktidar tarafından atfedilen değer ortadadır ve günümüzde AK Parti tarafından revize edilmesiyle üç meselenin ağırlığı değişmiştir. Cumhuriyet dönemi ikinci bölümde anlatılacağı üzere yüzünü tamamen Batıya dönmüştü fakat Osmanlı geleneğini de hiçbir zaman reddetmemişti. Ne var ki Cumhuriyet

döneminin değişmez Batıcılığı ve statükoculuğu, AK Parti döneminde evrilip dönüşmüştür. (Oğuzlu, 2015: 243) Stratejik yaklaşımlar güvenlikçi politikaların bir unsuru olsa da ideoloji bu yaklaşımlarda rol oynamamıştır demek doğru olmayacaktır. Bu da Coşkun'un (2012) bahsettiği, devletlerin sosyal birer aktör olduğu düşüncesine bizi geri götürmektedir. Zira TDP'de kimlik meselesi her daim görülür bir şekilde etkili olmuştur ve bu önce Osmanlı'nın sonra da Türkiye'nin Batıyla olan sosyalleşme biçiminde en açık şekilde gözükmektedir.

Ulusal güvenlik ve dış politika bağlantısı dış politika analizi konusunda oldukça yer kaplayan önemli bir bağlantıdır. Stratejik düşünce ekolü, İkinci Dünya Savaşı sonrasında çıkan ve geleneksel güvenlik algılamasının temelini oluşturan bir düşünce okuludur. Bu düşünce okuluna göre devletlerde iç ve dış ilişkiler kesin bir şekilde ayrılmaktadır çünkü dış ilişkiler devletlerin anarşik sistemi denilen uluslararası sistem içinde ilerlerken iç ilişkiler devlete organik olarak bağlı olan toplum arasında gerçekleşmektedir. Bu sebeple dış ilişkiler tehdit ve tehlike unsuruyken, iç ilişkiler bu unsurlardan yoksundur. Bu *reelpolitik* bakış açısından beslenen gelenekçi güvenlikçi anlayış Soğuk Savaş'ın bitmesiyle yeni eleştirel güvenlik anlayışı tarafından eleştirilmiş ve sınanmıştır. Eleştirel güvenlik anlayışını savunanlar devletlerin ulusal güvenliğin tek öznesi olması fikrine karşı çıkmışlardır ve devlet dışı aktörlerin, bireylerin, küreselleşmenin ve yeni kurulan ilişki ağlarının önemine dikkat çekmişlerdir (Oğuzlu, 2012: 316-324).

TDP'deki ulusal güvenlik anlayışı da yukarıda anlatılan değişime paralel bir değişim geçirmiştir. Cumhuriyet döneminde gelişen ulusal güvenlik anlayışı Türkiye'nin ulusal bağımsızlığını, toprak egemenliğini, birliğini ve bütünlüğünü korumak üzerinden şekillenmiş bu sebeple dinsel, kültürel veya etnik öğelere vurgu yapmayı tehlikeli görmüştür. Osmanlı Devleti'nin çok uluslu yapısının Batılı devletlerce bölüşülmesini kolaylaştırdığı tezine dayanan bu tavır Türkiye'yi üniter, laik ve homojen bir devlet olarak tanımlamanın ulusal güvenliğimiz açısından en etkili yol olduğunu düşündürmüştür. Bu anlayış Soğuk Savaş

yıllarında da sürdürülmüştür ve Türk politikası güvenlik kavramını sınırlar içinde egemenliğin ve bağımsızlığın korunması olarak algılamıştır. Ülkeyi sürekli bir dış tehdit altında görmek ise askerin dış politikadaki yerini daimi olarak korumuş ve pekiştirmiştir. Türkiye’de güvenlikle ilgili konular siyasi elitleri ilgilendiren bir konu olarak kalmış ve devlet dışı aktörlerin bu konuyla ilgilenmesi gibi bir konu mevzu bahis olmamıştır. (Oğuzlu, 2012: 325-327)

Türkiye’nin güvenlik anlayışı Soğuk Savaş bittikten sonraki ilk 10 yılda çok büyük bir değişikliğe uğramamıştır. Aslında SSCB’nin yıkılması Türkiye açısından en büyük tehdit unsurunun kalkmasına yol açmıştır fakat bu sırada diğer komşu devletlerde yaşanan gelişmelerle yeni tehdit unsurları doğmuştur. Yunanistan ile yaşanan Kardak Krizi, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi’nde (GKRY) yaşanan füze gerginliği, Suriye ile yaşanan Abdullah Öcalan krizi ve Irak ile yaşanan Kürtlerin özerkliği meselesi bunlara örnektir. Koalisyon hükümetlerinin zayıflığı ve ekonomik sıkıntıların da etkisiyle asker TDP’yi kendi istediğince yönetmiş ve Irak, Suriye, Kıbrıs, Yunanistan ve NATO siyasetini kendisince belirlemiştir. Elbette askerin bu konudaki etkinliği sivil yönetimin işini zorlaştırmıştır. Fakat 1999 koalisyon hükümetinin ortağıAnavatan Partisi’nin (ANAP) Genel Başkanı Mesut Yılmaz’a kadar bunu eleştirebilen bir siyasetçi çıkmamıştır. (Oğuzlu, 2012: 328-329)

Askerin güvenlik politikaları “*milliyetçi, tek taraflı ve zora dayanan*” politikalar olduğu için Türkiye’nin AB ile ilişkilerini ve demokratik bir ülke olarak var oluşunu da zora sokuyordu (Oğuzlu, 2012: 329). Ne var ki dış politika ve güvenlik konusunda daha radikal değişimlerin gerçekleşmesi için 2002 senesinde tek başına iktidara gelen AK Parti’yi beklemek gerekiyordu. AK Parti pek çok alanda geleneksel TDP’yi ve özellikle güvenlik politikalarını değiştirmiş, askerin gözetimi altında mümkün olmayacak gelişmelerin önünü açmıştır. TDP’deki sivilleşme 2004 senesinde Annan Planı’na verilen destekte ve Kuzey Irak ile geliştirilen ekonomik bağılılık ile sağlanan barışçıl ilişkilerde kendisini göstermiştir. (Oğuzlu, 2012: 329-330) Dördüncü bölümde AK Parti’nin dış

politikaya getirdiği yeniliklerden ve bunların Kıbrıs meselesine etkisinden daha detaylı bir biçimde bahsedilecektir. Fakat burada çizilen çerçevede görüldüğü gibi TDP'nin ve güvenlik politikalarının 93 senelik tarihinde belirli farklılaşmaları izlemek mümkündür. Bundan sonraki bölümde bu farklılıkların tarihsel kökenleri daha detaylı incelenecektir.

2. Türk Dış Politikası'nın Tarihsel Özeti

TDP'nin incelenmesi noktasında analize Osmanlı'nın son döneminde gelişen dış politika anlayışından bahsetmekle başlamanın faydalı olacağı aşıkardır. 19. yüzyılın akışı içerisinde Osmanlı İmparatorluğu emperyalist devletler tarafından her köşesinden sıkıştırılmış ve Avrupa'nın hasta adamı olarak anılmaya başlanmıştı. Yüzyıl ortalarına dek elde olanı korumak üzerinden şekillenen dış politika özellikle 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra İngiltere'nin Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü koruma siyasetini terk etmesini takiben olabildiğince az toprak kaybetmek üzerinden şekillenmeye başlamıştır. Meşrutiyet döneminde bu durum yavaşça Almanya'nın İngiltere'nin yerini almaya başlamasına yol açacaktır. (Özyüksel, 2004: 5) Almanya'nın hammadde ve pazar arayışı doğal sınırlarına ulaşınca geniş ve bakir topraklara sahip Osmanlı ile yakınlaşmak Almanlar için de kaçınılmaz bir hale gelmişti. Abdülhamit döneminde İngilizlerin değışen dış politikası dışında İngilizlerle dış politikada uzaklaşma sebeplerimizden bazıları da İngilizlerin Osmanlı topraklarındaki ayrılıkçı Ermeni ve Arap gruplara destek vermesi ve liberal ve ulusal değerler üzerine kurulu Jön Türk Hareketi'ni desteklemesidir. Abdülhamit liberal ve ulusal fikirleri Osmanlı'yı yıkmak için yapılan oyunlar olarak görüyor ve milliyetçilik düşüncesi diğler Müslümanlara da yayılmadan "İslam Kardeşliği" altında toplanmış bir devlet istiyordu. (Özyüksel, 2004: 6)

Abdülhamit iktidarı yıkılıp yerine II. Meşrutiyet ile Jön Türklerden oluşan İttihat ve Terakki iktidarı geçince dış politikadaki yalnızlık politikası da yerini aktif bir arayışa bıraktı. Bu dönemde dış ilişkilerde büyük bir devletin yardımının “ulusal çıkarlar” açısından kesin bir şekilde gerekli olduğu inancı geliştirilmiş ve 1914 yılında bu arayış Almanya ile yapılan anlaşmayla resmîlik kazanmıştı (Tokay, 2004: 53). Genç Türklerin bir başka özelliği de Türk ulusçuluğunun iç ve dış politikada ilk uygulayıcıları olmaları ve bu fikrin geliştiricilerinden olmalarıdır (Sander, 2006: 73). Birinci Dünya Savaşı’nda Osmanlı’nın aldığı ağır yenilgiden sonra yeni kurulan Ankara yönetimiyle beraber dış politika anlayışımız radikal ölçüde değişmiştir. Oran (2013a: 104) Kurtuluş Savaşı dönemindeki dış politikada iki meselenin önemine dikkat çeker; *revizyonizm* ve *statükoculuk*. Bununla ilgili önemli olan Anadolu’da başlayan bu hareketin revizyonizminin rasyonel ve ulaşılabilir hedefler doğrultusunda çizilmiş olması ve sistemin dışında kalmamasıdır. Statükoculuksa hedeflere ulaşıldıktan sonra benimsenmiştir. Oran’a (2013a: 105) göre Lozan’ın Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra imzalanan anlaşmalar arasında en uzun ömürlü olmasının sebebi de izlenen bu gerçekçi dış politika anlayışıdır.

2.1. Cumhuriyet Dönemi Dış Politikası

Cumhuriyet dönemi TDP’da Mustafa Kemal Atatürk’ün “yurtta sulh cihanda sulh” ilkesi doğrultusunda hareket edilmiş ve muassır medeniyetler seviyesine ulaşmak amaçlanmıştır.

Sander’e (2006: 71) göre Cumhuriyet dönemi dış politikasının en temel unsuru Batıcılıktır. Türkiye’nin son 15 seneye kadar sürekli olarak Batıya yönelmiş olmasının sebeplerini sadece SSCB tehdidi ya da elitlerin bireysel

çıkarlarıyla açıklamak yine Sander'e göre yersizdir. Bu anlamda Batıcılığın sebeplerini Sander şöyle sıralar:

(i) Atatürk'ün dış politikanın temellerine ilişkin mirası ve Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın çarpıcı özellikleri, (ii) Türkiye'nin coğrafi konumu, uluslararası sistemdeki yeri ve bu özelliklerin yol açtığı güvensizlik duygusu ile (iii) ilk iki elementin hazırladığı siyasal çerçeve içinde gelişen bir ekonominin gerektirdiği tercihler (Sander, 2006: 72).

Atatürk'ün mirası ve Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın geliştirdiği, Cumhuriyet dönemi dış politikasını etkileyen temel etkenler; “Yurtta sulh, cihanda sulh” ilkesinin dış politikada benimsenmesi, “çağdaş uygarlıklar” seviyesine çıkılmasının ulusal bir ülkü haline getirilmesi ve 19. yüzyıl Avrupa modeline uygun bir ulus devleti yaratma projesinin en temel iç ve dış siyaset unsuru olarak kabul edilmesidir (Sander, 2006: 75). İlkın şunun altını çizmek gerekir ki Atatürk Kurtuluş Savaşı boyunca daimi olarak Batının idealleriyle değil emperyalizmi ile savaşıldığını vurgulamış ve Batılı idealler doğrultusunda bir devlet kurmayı planlamıştır. Bir başka önemli husus ise Kurtuluş Savaşı ve Atatürk dönemindeki dış politikada Jön Türk döneminde popülerlik kazanan Panturanizm veya Abdülhamit dönemince vurgulanan Panislamizm gibi gerçekçilikten uzak din ve ırk temelli politikalar yerine ulusal sınırlar içine çekilmiş ve daha gerçekçi bir ulusçuluk politikası izlenmiştir. “Yurtta barış, cihanda barış” ilkesine gelince bu ilkeyle statükodan haz alan tavrın aynen devam ettirildiği ve dış politikada benimsenen gerçekçiliğin bir parçası olduğu söylenebilir. Nitekim Cumhuriyet döneminin 16 milyonluk Türkiye'si ucu bucağı olmayan bir Rusya ile komşuydu ve sınırlarını gayet iyi biliyordu. Bu sıralarda Lozan'da çizilen hususların hepsinde geçimli bir tavır izlenmiş; Musul konusunda İngiltere ile İskenderun konusunda Fransa ile iyi geçinilmiş, fırsatçılığa girişilmemişti. Hatta uzun süre Megali İdea'yı¹ dış politikası olarak benimsemiş Yunanistan ile bile bu fikri savaşıla birlikte Anadolu'ya gömdüğü fikrinden hareketle iyi ilişkiler geliştirilmiştir. (Sander, 2006: 74-78)

¹ Türkçe karşılığı “Büyük Ülkü”, Anadolu topraklarını hedef alan Yunan Yayılmacılığı'na verilen isim. Türkçe'de “Megalo İdea” denilmekte ancak bu tez içerisinde “Megali İdea” olarak kullanılmıştır.

Türkiye coğrafi konum olarak oldukça geniş ve güvensiz bir konumdadır çünkü hem sınır komşusu olan ülke sayısı oldukça fazladır hem de bu bölgeler göreceli olarak istikrarsızdır. Aslında Cumhuriyet yıllarında Türkiye'nin sınır komşularının bir çoğu İtalya (On İki Adalar), İngiltere (Irak), Fransa (Suriye) ve SSCB gibi büyük ülkelerdi ve bu da şüphesiz ülke için bir tehdit ve tehlike unsuru yaratıyordu (Sander, 2006: 84). Fakat Türkiye bu dönemde büyük güçler arasında denge kurabilmeyi bilmiştir. Oran Türkiye'nin bu dönemde denge arayışında olduğu grupları üç başlık altında inceler; birinci grup bugün de Batı ülkeleri olarak bilinen Fransa ve İngiltere, ikinci grup İtalya ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD), üçüncü grup ise SSCB olmuştur. Türkiye'nin bu gruplardan birincisi haricindekilerle gerçek bir ittifak arayışı olmasa da ikinci ve üçüncü grubu birinciye karşı kullanmayı bilmiş ve SSCB ile ilişkilerini korumayı başarmıştır (Oran, 2013a: 253).

Tüm dönemlerde olduğu gibi bu dönemde de dış politikaları belirleyen önemli faktörlerden biri de ekonomik ilişkiler olmuştur. Daha Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkiye'nin ekonomi politiğinin nasıl bir gidişat izleyeceğine dair belirsizlik Atatürk'ün 1923 yılında yabancı sermayeye ve liberal ekonomiye olan yakınlığını belirttiği demeçlerinde kendisini göstermiştir. Daha sonra dünya siyaseti ve ekonomik buhranlar sonucunda devletçilik temelli bir ekonomi benimsenmiş ve 1950'lerdeki Demokrat Parti (DP) yıllarına kadar bu değişmemiştir. Ne var ki Türkiye var olduğu süre boyunca Batının yerini doldurabilecek herhangi bir finansman kaynağı bulamamış ve Kıbrıs meselesi yüzünden Batı tarafından kısa süreliğine ambargoya uğraması gibi durumlar yaşanmışsa da en büyük ticaret partneri Batı olmaya devam etmiştir (Sander, 2006: 91).

2.2. Soğuk Savaş Dönemi Dış Politikası

1939’da patlak veren ve 6 yıl boyunca milyonlarca insanın ölümüne yol açan İkinci Dünya Savaşı’nın uluslararası sistem ve dinamikler açısından da önemli sonuçları olmuştur. Öyle ki en önemli sonucu Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra faşizmin yükselmesiyle etkili son yıllarını yaşamış olan Avrupa’nın dünya siyasetine olan hakimiyeti İkinci Dünya Savaşı’nın bitmesiyle ortadan kalkmıştır. Savaşı kazanan ve faşizmi Avrupa’dan defeden Batı Avrupalı ülkeler değil, ABD ve SSCB olduğu için bundan sonraki dengeler de bu iki süper güç arasında kurulmuştur. 1945 sonrasında yaratılan sistemin iki önemli ayağından biri ABD, diğeri de SSCB idi, fakat ideoloji, ekonominin şekillenmesi ve siyasi kültür olarak bu iki güç birbirine neredeyse taban tabana zıttı. Bu sebeplerden dolayı dünyada bu iki süper güç altında iki büyük blok kurulmuştur; Batı ve Doğu blokları. (Oran, 2013a: 480)

Türkiye iç siyasetinde de Cumhuriyet dönemi politikalarının devamı bu yeni konjonktürde çok olası gözüküyordu. Zira tüm kurumlarıyla ve değerleriyle Batı bloğu ekonomik ve siyasi özgürlüklerden ve liberalleşmeden yanaydı ve Türkiye’nin siyasi kültürüne en hakim olan şeyler korumacı ve paternalist devletin halk üzerinde üniter ve bürokratik egemenliği idi. Bu sebeple Batıyla yakınlaşmasını en doğal sonuç sayan Türkiye, Soğuk Savaş’ın ilk yıllarında bir takım liberalleşme çabaları göstermiştir. Bunlardan en önemlisi CHP’nin yeni siyasi partilerin kurulmasına izin veren “12 Temmuz Beyannamesini” yayınlaması olmuştur. 1947 ve 1948 yıllarındaki Truman Doktrini ve Marshall Yardımı’ndan sonra Türkiye’nin Soğuk Savaş’ta Batı bloğundaki yeri sağlamlaşmıştır. (Oran, 2013a: 493)

DP'nin iktidara gelmesiyle 1950'li yıllarda izlenen dış politikada büyük farklılıklar vardır. Aslında Sander (2006: 93) DP döneminde Batıyla bağlarımızın iyice kuvvetlendiğini iddia eder ve DP'nin NATO'ya girme konusunda CHP'li vekillerden bile daha istekli ve atak davrandığını vurgular. Gerçekten de DP Türkiye'nin bir demokrasi olduğunu göstermek anlamında Batıyı Türkiye'nin yanına çekmiş ve dış politikada Batılı devletleri diğer bloktaki devletleri karşısına almak pahasına savunmuştur. Oran (2013a: 498) DP'nin dış politikadaki değişikliklerini anlamak için Cumhuriyet Dönemi ve Savaş Dönemi politikalarındaki iki önemli özelliğin değiştiğine parmak basar; ihtiyatlılık ve meşruiyet unsurları. DP Batıya olan yakınlığından ödün vermese de riskli bir dış politika izlemekten de gocunmamıştır ve Oran bu özelliğini 1980'li yıllarda gelecek Özal dönemine benzetmiştir. DP ve ANAP'ın bir başka ortak özelliği ise dışa bağımlılık konusunda geliştirdikleri siyaset olmuştur. İki iktidar da ekonominin dış sermayeye açılması konusunda büyük rol oynamıştır ki bu Cumhuriyet döneminde izlenen politikalarla çok büyük zıtlık oluşturur.

DP'nin 27 Mayıs ile iktidardan inmesiyle Türk siyasetinde yeni bir döneme girilir. Ne var ki uluslararası konjonktür bağlamında Soğuk Savaş devam etmektedir ve bu sebeple uluslararası sistem açısından güç dağılımı boyutunda bir değişiklik olmamıştır. 1960-1980 yılları arasındaki hadiselerle bakıldığında zaman görülür ki Türkiye'deki ekonomik daralmanın dış sebepleri arasında Petrol krizi ve Kıbrıs hareketinin sonuçları büyük yer tutar. Bu hareketin Türk ekonomisini derinden etkilemesi iki mesele ile ilintiliydi; bunlardan ilki ABD'nin uygulamaya başladığı ambargo, ikincisi de askeri hareketin mali faturasıdır. Fakat buna rağmen Türkiye'deki daralmanın en büyük sebebi DP döneminde izlenen açık ve liberal, dış sermaye ve büyüme odaklı ekonomi yerine seçilmiş olan korumacı ve ithal ikameci sanayi tipleriydi. (Oran, 2013a: 662-664)

Oran'a göre (2013a: 679) 1960-1980 arasında izlenen dış politikanın en temel farklılığı DP dönemine göre özerkleşmiş olmasıydı. Şu var ki bu dönemin en önemli meselesi Kıbrıs'tı ve Türkiye'nin Batıdan özerkleşmesi de daha çok

Kıbrıs ve Ortadoğu meselelerinde oldu. Bu dönemde ABD ve Batı karşıtı kararlar verilmiş olsa da Batı en büyük ihracat, ithalat ve sermaye kaynağımız olmaya devam etmiştir ve Batıcılığın iç siyasetteki önemi azalmamıştır. Özal dönemindeyse dış politikada 1960-1980 arasında tutturulan özerklikle tamamen zıt ve potlarla dolu yeni bir dış politika geliştirilmiştir. Oran (2013b: 28) Özal iktidarının TDP'yi üç şekilde zedelediğini iddia eder; birincisi Türk ekonomisinin yeterli önlemler alınmadan dışa bağlanması, ikincisi ticaret ilişkileriyle tüm dış sorunların halledilebileceğine inanılması ve o güne kadar izlenen dış politikanın hiçe sayılması ve üçüncüsü Dışişleri Bakanlığı'nın yok sayılması ve potlarla dolu bir dış politika izlenmeye başlanması. Şunu belirtmek gerekir ki Özal döneminde dünyadaki en önemli mesele küreselleşmeydi ve Özal hükümeti aslında dünyadaki trendi izlemişti. Fakat eleştirilen nokta bunun körü körüne ve yeterince önlem alınmadan yapılması ve dış işlerinin adeta diğer bakanlıklara tabi kılınmasıydı.

2.3. Soğuk Savaş Sonrası Dış Politikası

Soğuk Savaş 1989-1991 aralığında çıkan bir takım devrimler sayesinde SSCB rejiminin önce zayıflaması sonra çökmesiyle tarihe karıştı. Bununla beraber uzun yıllar çift kutuplu diye adlandırılmış olan sistem artık dünya siyasetini anlatmak için kullanılamaz hale geldi fakat yeni dünya sisteminin adı hemen konulamadı. Yeni dünya düzeninde artan ticari ilişkiler, globalleşme, demokratik değerlerin önemi ve insan hakları gibi konular merkezdeydi fakat Kalaycıoğlu'na (2004: 974) göre “kabile milliyetçiliği” ve “bölgesel birleşimler” de bu dönemde artmıştı. Türkiye ise 1990-2000 arasında böylesi bir ortamda ekonomik anlamda kendisini tamamen başını ABD'nin çektiği Batılı devletlerin kurduğu finansal kurumların eline bırakırken siyasi olarak bu devletlerin değerlerini aynı şekilde uygulamaktan kaçınıyor ve bu da onu büyük bir ikileme itiyordu. Aslında Türkiye'nin bu dönemdeki meselelerini şöyle özetleyebiliriz; artan dış borcun

ekonomiye getirdiği baskı, 1987’de tam üyelik için başvurulanan AB ile olan dengesiz ilişki, SSCB’nin dağılması ile dışı açılmaya çalışan dış politika ve Kürt ve Ermeni meselelerinin uluslararası bir hal alması. (Oran, 2013b: 228-232) Dış politika mevzusundaysa Türkiye iç siyasette tutturamadığı istikrarı dışta da tutturamamıştır denilebilir.

Bu dönemde sürekli değişen yönetimler yüzünden aktif bir dış politika izlemenin zorluğu bir yana, hükümetler de dış işlerine pek önem vermemişlerdir. Halbuki bu dönem NATO’nun genişliyor olması ve AB ile ilişkilerin gelişiyor olması meselelerinden ötürü oldukça hayati bir dönemdi. Yine bu dönemde Kıbrıs ve Ege konuları gibi Türk dış siyasetinin en önemli görülen mevzuları artık AB ile müzakere edilecek mevzular haline gelmiş ve bu sebepten hem eski gergin havasını kaybetmiş hem de sonu gelmeyen bürokratik bir sürecin parçası olarak yapısal sorunlar haline gelmişlerdir. (Oran, 2013b: 240-241)

Soğuk Savaş sonrasında yaşanan değişiklikler ile beraber kendi iç sorunlarının da katkısıyla 1990’lı yıllarda bocalayan bir dış siyaset izlemiş olan Türkiye, 2000’li yıllarda çok büyük ve derin bir değişim ve dönüşüm yaşamıştır. Şüphe yok ki bu değişikliklerin en büyük ve etkili paydaşı da 2002 yılında iktidara gelen ve kendisinden önceki iktidarlardan ideolojik ve perspektif olarak çok farklı bir konumda bulunan AK Parti’dir.

İKİNCİ BÖLÜM

KIBRIS ADASI'NIN BİR SORUN OLARAK TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA YER BULMASI

AK Parti ve CHP programlarının Kıbrıs açısından karşılaştırılmasına gelmeden önce Kıbrıs meselesi kapsamlı bir biçimde anlaşılmalıdır. Nitekim Kıbrıs meselesine geliştirilen tezler ve siyasi partilerin aldığı farklı tavırlar değişen uluslararası konjonktür kadar Kıbrıs'ın içinden geçtiği tarihsel süreç ile de ilgilidir. Bu bölümde öncelikle Kıbrıs'ın genel özelliklerinden, Antik Dönem, Osmanlı ve İngiltere altında geçirdiği uzun süreçten bahsedilecektir. Bunun ardından Kıbrıs meselesinin TDP'de bir sorun olarak ortaya çıkışından ve bugün geldiği konumdan söz edilecektir. Çok taraflı bir meselenin diğer taraflarının tezlerinin tanınması açısından bu bölümün içeriği oldukça önemlidir. Bu hem uzun bir süre gündemde tutulan güvenlikçi politikaları hem de AB altında dönüşen Kıbrıs meselesini anlamamızı sağlayacaktır.

1. Kıbrıs Adası'na Genel Bir Bakış

Kıbrıs Sicilya ve Sardinya adalarından sonra Akdeniz'in üçüncü büyük adasıdır. (Alasya, 1988: 1). 9251 km² yüz ölçüme sahip olan ada; Türkiye'ye 71 km, Yunanistan'a 900 km, Suriye'ye 98 km ve Mısır'a 316 km uzaklıktadır. (Sandıklı, 2010: 2). Adanın stratejik önemini Davutoğlu (2009), Avrasya ve Afrika kıtalarını bağlayan su havzalarından Körfez ve Hürmüz su yollarına ve Süveyş Kanalı'na ve Girit ile beraber geçiş yollarının kesiştiği alana olan yakınlığına bağlamaktadır. Adanın konumu, deniz ve hava üssü olarak ayrıcalıklı bir bölgede bulunmasından ötürü hem sömürgeciliğin yükseldiği dönemde İngiltere tarafından

hem de Soğuk Savaş döneminde ABD tarafından önemsenmiş ve aynı sebepten pek çok bunalımın da kaynağı olmuştur (Davutoğlu, 2009: 175).

Sandıklı raporunda² jeopolitiği devletlerin “*değişmeyen sınırları üzerinde değişen siyasi, ekonomik ve kültürel değişimler*” şeklinde tanıtır ve farklı jeopolitik teorilerin kısa bir özetini yapmıştır. Gerek İngiliz ekolünde, gerekse Amerikan ekolünde yer alan “Deniz Hakimiyet Teorisi”, Mackinder’in Heartland-Stratejik Merkez Bölgesi doktrini (Sandıklı, 2011: 4) ve yine ABD’de ortaya çıkan “Hava Hakimiyet Teorisi” (Sandıklı, 2011: 5) Kıbrıs’ın önemini anlamamızı sağlayacak en vurgulayıcı klasik teorilerdendir. Bu teorilerden birincisine göre denizleri, ikincisine göre karaları, üçüncüsüne göre de havaları kontrol altına alan devlet dünyaya hakim olacaktır (Sandıklı, 2011: 5). Kıbrıs’ın konumu bu anlamda dikkat çekicidir zira Mackinder’in teorisinde Doğu Sibirya, Kafkaslar ve Himalaya ve Urullarla çevrili alan dünya hakimiyetine uzanan süreçte en can alıcı bölgedir ve Kıbrıs bu bölgenin Akdeniz’e açılacak kanalı konumundadır. Mahan’ın Deniz Hakimiyeti Teorisinde ise Kıbrıs’ın kontrol ettiği bölgenin Süveyş Kanalı’nı dolayısıyla Hint ve Pasifik okyanuslarına açılan deniz yollarını kontrol edebilecek bir noktada olması onu özel kılar. Koç, Hava Hakimiyeti Teorisine göre Adanın özelliğini “orta menzilli balistik güdümlü füzelerin atış rampalarının yerleştirilmesine imkan vermesiyle” açıklamaktadır (Koç, 2005: 23-24). Tüm bu sebeplerden dolayı Kıbrıs’ın konumu jeopolitik anlamda çok özel bir noktadadır. Öyle ki Davutoğlu’na (2009: 176) göre “Kıbrıs’ı ihmal eden bir ülkenin küresel ve bölgesel politikalarda etkin olabilmesi mümkün değildir”. Adanın stratejik konumu üç kıtanın kesişimi noktasında olduğu için küresel anlamda önemi açıktır. Bölgesel olarak ise Ortadoğu, Kuzey Afrika ve Balkanlardaki dengelerin tam ortasına yerleştirilmiş stratejik bir element gibidir (Davutoğlu, 2009: 176).

² “Jeopolitik ve Türkiye Riskler ve Fırsatlar”, Doç Dr. A. Sandıklı, BİLGESAM, Ocak 2011.

2. Kıbrıs Adası'nın Tarihi

Stratejik ve jeopolitik konumu sebebiyle Kıbrıs tarih boyunca farklı uygarlıkların ilgisini çekmiş ve pek çok farklı medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Kıbrıs Osmanlı idaresine 1571 yılında II. Selim döneminde geçmiştir (Alasya, 1988: 52). Fakat adanın tarihi Neolitik çağa kadar uzanmakta ve bu çağdan itibaren insanların adadaki varlığına dair kanıtlar bulunmaktadır. Adaya antik devirlerde ilkin Anadolu uygarlıklarınca yerleşildiği iddia edilmektedir (Bedevi, 1965: 14). Yunanlı milliyetçilerse uzun süre adanın Helen kimliğini meşrulaştırmak için antik tarihi kullanmışlar ve Kıbrıs'ın ezelden beridir Helen olduğunu iddia etmişlerdir. Ne var ki tarih tarafların elinde bükülüp şekil alabilecek bir hamur değil gerçeklerin yazıldığı objektif bir alan olmalıdır. Bu sebepten dolayı Kıbrıs'ın bir sorun olarak ortaya çıkmasını incelemeden önce antik dönemden İngiltere himayesine kadar geçen dönemin tarihsel bir özetinin yapılması faydalı olacaktır.

2.1. Antik Dönem

Kıbrıs Adasında Taş Devri'nin en eski aşamasına yani Yontma Taş Devri'ne dair herhangi bir kalıntı bulunamaması ilk insanların adaya göç ettiğini ve neolitik çağ kültürünü de adaya dışarıdan getirdiklerini düşündürmüştür (Bedevi, 1965: 14). Bugün Adada Neolitik çağdan kalma pek çok yerleşim olduğu gibi buralardaki kalıntılara bakıldığında gelen Neolitik kültürün Anadolu'yla ilişkili olduğu yazılmıştır (Hakeri, 1993: 15). Bedevi'ye göre Neolitik çağı takiben Kalkolitik ve Bronz Devri'nde de Kıbrıs'ta gelişen sanat anlayışının Anadolu kıyılarındaki uygarlıkların geliştirdiği sanat anlayışına yakınlığı göze çarpar. Fakat Bronz devrinde adadaki sanat eserlerinin sadece Anadolu'dan gelen

anlayıştan esinlenilerek yapıldığını iddia etmek doğru olmayacaktır. Orta ve Geç Bronz Devri diye anılan dönemlerde Mısır, Suriye ve Babil'den gelen etkileri görmek mümkündür. Mısır ve Fenike'yle olan ilişkiler seramik ve kuyumculuk alanlarının Kıbrıs'ta oluşmasını sağlamıştır. Bu da demek oluyor ki Kıbrıslılar Bronz Devrinden itibaren komşularıyla ilişkiler geliştirmeye başlamış ve onların medeniyetlerinden etkilenmişlerdir. İlk çağın sonuna gelene kadar Kıbrıs'ın kendi içine kapanıklığının sonlandığı ve çevre uygarlıkların etkisi altına girmeye başladığı görülmektedir. (Hakeri, 1993: 18-21)

M.Ö XV. yüzyıla dek Kıbrıslılar bağımsız ve bazen birleşik yerel yönetimler altında yaşamışlar çevre kültürlerle ilişkilerini bu şekilde yürütmüşlerdir. Mısır ve Hitit uygarlıklarının Adada çok kalıcı eser bırakmamış olması bu konuda çalışan uzmanlarda belli noktalarda fikir ayrılıkları yaratmıştır. Bazı uzmanlar Hititlerin etkisinden hiç bahsetmemektedir, bazılarıysa Hititlilerin Adada Mısırlılar ile farklı aralıklarda bir hakimiyet yarışı içine girebilmiş olabileceğini söylemektedir (Hakeri, 1993: 40). Mısır ve Hitit uygarlıkları haricinde Kıbrıs farklı zamanlarda Fenikelilerin, Asurluların ve Perslerin idaresi altına girmiştir (Bedevi, 1965: 36).

Yunan kolonileşmesinin Adada M.Ö. 1200-1000 yılları arasındaki tarihlerde başladığı söylenebilir fakat bu dönemlerde Yunan şehir krallıkları Perslere karşı mücadele etse de adada kalıcı olmayı başaramamışlardır. Mısırlıların 1450-1000 tarihleri arasındaki egemenliğinden geriye adada pek bir şey kalmamıştır çünkü amaçları yalnızca bölgeyi kontrol etmek olmuştur. Mısırlılardan sonra gelen Fenikeliler adanın hem ticaretiyle alakadar olmuşlar hem de dinlerini de adaya yaymayı başarmışlardır. Bundan sonra sırasıyla Asurlulara, yine Mısırlılara ve Perslere geçen Kıbrıs hakimiyeti M.Ö. 333 tarihinde İskender'in idaresine geçmiştir. (Alasya, 1988: 3-6)

Burada önemli olan hadise adanın Yunan Kolonileşmesi sırasında gerçekten ne ölçüde bir Yunan kimliğine büründüğüdür. İleride Helenist

milliyetçilerinin pek çok argümanına dayanak oluşturacak antik dönemlerde Kıbrıs'ın ne ölçüde bir Yunan Adası olduğu hayli tartışmalıdır. Bedevi'nin bahsettiği gibi Persler hakimiyeti sırasında çıkan isyanları üst bir Yunan kimliğine ithaf etmek oldukça anlamsızdır. Zira polis devletlerinin modern milliyetçilik düşüncesinin etkisi altında incelenmesi hem tarihi hem de kavramsal pek çok hatayı beraberinde getirecektir. (Bedevi, 1965: 45-46)

İskender Kıbrıs'ta Pers Hakimiyeti'ni sonlandırmış ve adanın hakimiyetini eline geçirmiştir fakat zamansız ölümünden sonra İskender'in kurduğu dev imparatorluk üzerinde bir hakimiyet yarışı başlamış ve Kıbrıs da bundan etkilenmiştir (Alasya, 1988: 7). Ptolomeler ve Antigonların mücadelesinden sonra ada Roma'nın hakimiyetine kadar Ptolomelerin hakimiyetinde kalmıştır (Hakeri, 1993: 81). Roma Hakimiyeti'nin en büyük sonucuysa adaya Hristiyanlığın yayılması olmuştur (Bedevi, 1965: 55).

364 yılında Valentinian I, kardeşi Valens'i saltanata ortak görüp imparatorluğun doğu kısmını ona bırakınca Roma İmparatorluğu idari olarak iki ayrı bölüme ayrılmış oldu ve devamında bunlar iki ayrı imparatorluğa dönüştü. Bundan sonra 1191 yılına kadar Kıbrıs, Doğu Roma İmparatorluğu'nun veya diğer adıyla Bizans imparatorluğunun hakimiyetinde kalmıştır (Bedevi, 1965.: 59). Kudüs'ün Selahattin Eyyubi tarafından alınması üzerine hazırlanan 3. Haçlı Seferlerine katılan Aslan Yürekli Richard bir kaza eseri adaya sığınınca, adada kız kardeşine yapılan kötü muameleyi bahane göstererek Kıbrıs'ı işgal ettiğini ilan etmiştir (Bedevi, 1965: 71). Bundan sonra adanın yönetimi Kudüs'te yenilen Guy de Lusignan'a verilmiş ve Venediklilerin evlilik yoluyla adada hakimiyet kurmasına kadar Kıbrıs bu soydan gelenlerce yönetilmiştir.

2.2. Osmanlı Hakimiyeti

Osmanlı İmparatorluğu'nun Kıbrıs'ı fethetmesinden evvel ada Venediklilerin hakimiyeti altında bulunuyordu. Venedikliler döneminde yerli halkın adada çektiği sıkıntılar sadece kıtlık, işsizlik ve ağır vergiler değil, Venedikliler ve yerli halk arasındaki dinsel ve kültürel farklılıkların Venediklilerce bir alay konusu haline getirilmesi ve Ortodoks halkın inançlarının yok sayılması gibi konuları da kapsıyordu. Bu dönemde Ortodoks papazlar dönemin Osmanlı sultanından yardım istemiş ve ada çok sayıda göç vermiştir (Bedevi, 1965: 91).

Bizans'ın aciz durumundan yararlanıp şark ticaretini ellerinde tutmaya alışan Venedikliler için Osmanlı Devleti ciddi bir rakip olarak ortaya çıkmış ve iki devlet arasındaki gerginlik yüzyıllar içinde tırmanmıştır (Bedevi, 1965: 93). Kıbrıs'ın fethini hazırlayan önemli etkenlerden biri bu rekabetin vardığı noktadır. Yavuz Sultan Selim'in Mısır'ı almasından sonra Memluk sultanlarına verilen verginin Osmanlı İmparatorluğu'na verilmesi kararlaştırılmışsa da Ada Venediklilerin elinde kalmaya devam etmiştir (Alasya, 1988: 24). Kanuni Dönemi'nde Avrupa'ya yapılan seferlerin sıklaşmasından dolayı Akdeniz kıyısındaki topraklar sadece elde tutulmaya çalışılmış buralarda yeni seferlere çıkılmamıştır (Bedevi, 1965: 93). Fakat Kıbrıs'a yapılacak olası bir fethin ihtimalleri gitgide artmış; yavaşça iktisadi, siyasi ve dini bir zorunluluk haline gelmiştir. Buna rağmen dönemin en etkili devlet adamlarından Sokullu Mehmet Paşa Kıbrıs'ın bir Hristiyan adası olarak kalmasını uygun görmüş, aksi takdirde olası bir Haçlı seferinden korkmuştur (Alasya, 1988: 26).

1570 senesinde Osmanlı birlikleri adayı almaya teşebbüs ettiği zaman Venediklilerin Papa ve İspanyollarla ittifak çabası sonuçsuz kalmasına rağmen 1571 yılında bu ittifak kuruldu (Alasya, 1988: 44). Buna rağmen yapılan ittifak başarılı olamadı, birlikler arasındaki savaş 1 Ağustos 1571 tarihinde Osmanlı'nın kesin zaferiyle sonuçlandı (Çevikel, 2006: 67). Maddeleri Venedikliler için

oldukça ağır olan bir ateşkes antlaşması yapıldı ve Kıbrıs Osmanlılara resmen geçmiş oldu (Alasya, 1988: 56). Fetihden sonra Venediklilerin ağır vergi sistemi kaldırıldı yerine belli ölçüde daha hafif olan Osmanlı vergi sistemi getirildi, Kıbrıs halkının can güvenliği sağlandı, gayrimüslimlere toprak verildi, kölelik kaldırıldı ve Ortodoks Kilisesi'ne özerkliği geri verildi (Çevikel, 2006: 70).

Adanın Osmanlılara geçmesinden sonra ilk iş olarak Lala Mustafa Paşa Kıbrıs Beylerbeyi olarak tayin edildi (Çevikel, 2006: 76). Osmanlı'nın fetih siyasetinin en önemli unsurlarından biri olan iskan ve şenlendirme politikaları açısından Kıbrıs döneminin özelliklerini en iyi yansıtan örneklerden biri oldu (Çevikel, 2006: 75). Fetihden sonra yapılan bu yurtlaştırma girişimlerinin çizdiği idari, sosyal ve iktisadi sınırlar 19.yüzyılın ilk çeyreğine değin çok fazla değişmeden devam etti (Çevikel, 2006: 79). Osmanlı Devleti ilk başta 12.000 adet haneyi adaya iskan etmek istemişti fakat toplamak istediği hali vakti yerinde ve meslek sahibi nüfusun büyük bir çoğunluğu adaya gitmek istememişti (Çevikel, 2006: 86). Bunda büyük bir etken de Çevikel'in (2006: 85) belirttiği gibi yeni fethedilen bölgelere yapılması ihtimali olan haclı seferleriydi. Planlananın aksine ancak 8000 haneyi iskan edebilen Osmanlı Devleti hedefine ulaşamamış olsa da 1571-1581 yılları arasında uygulanan bu iskan politikasının önemli bir sonucu Kıbrıs'ta günümüze kadar uzanan bir Türk nüfusunun bulunması olmuştur (Çevikel, 2006: 86).

Adanın Osmanlı topraklarına katıldıktan sonra kanun ve kurallar layığıyla uygulanamaz olmuş ve adada maaş karşılığı vergi toplayan ağalar zamanla kronik bir hal almıştır. Kıbrıs ağalarından bir kısmı Ortodoks Rum Kilisesi'ne bağlı piskoposlardı ve bu kesim zamanla ciddi miktarda güç elde etmişti (Çevikel, 2006: 100-101). Bu geniş haklar zamanla öyle bir hal almıştı ki Müslüman halkın tepkisini çekmiş ve ayaklanmalarına sebep olmuştur. Rum piskoposlar kendi halklarını da sömürmeye başlamışlardı. Özellikle 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Türk paşalardan bile daha çok rol oynamaya başlamışlardır. Fakat bu imtiyazların bir başka sonucu da Kıbrıs'taki Rum halkın Osmanlıya bağlılığı

olmuştur ki bunun en güzel örneklerinden biri Ortodoks Rus donanmalarının 1770’de Çeşme’de tamamen yakılan Osmanlı donanmasını fırsat bilip Kıbrıs açıklarına demir atmalarına rağmen Kıbrıslı Rumların Ruslarla işbirliğine gitmemesidir (Çevikel, 2006: 112-116).

19. yüzyıl geldiğinde imparatorluğun dışarıdan ve içeriden gelen baskılara dayanmakta çektiği zorluk giderek tırmanmaya başlayacak ve Osmanlı için başlamış olan en uzun yüzyıldan Kıbrıs da nasibini alacaktı. Dışarıda Fransız Devrimi’nin getirdiği milliyetçilik ve özgürlük gibi düşünceler, içerideyse yozlaşmış toprak sistemi yüzünden gittikçe güçlenmiş toprak ağaları ve yozlaşmış ordu sistemi yüzünden haraç ilişkisine dönmüş saray yeniçeri ilişkileri Osmanlı’nın işini oldukça zorlaştırıyordu. Sanayi İnkılabı ve Pazar arayışları 19. yüzyıl siyasi ilişkilerinin en büyük etkenleri olmuş, büyük devletlerin de Osmanlı üzerindeki siyasetlerinin arka planını oluşturmuştur (Çevikel, 2006:120-122).

Kıbrıs açısından bakıldığında, 1821 yılında bağımsızlığını kazanan Yunanistan ve 18. yüzyıl sonunda “Filiki Eteria” veya “Ethniki Eteriya” örgütüne yayılmaya başlamış olan “megalo idea” ülküsü adadaki Rumları da etkilemiştir (Çevikel, 2006: 124). Ayrıca Ethniki Eteriya örgütü Fransızlar, İngilizler ve Rumlar tarafından da destekleniyor, halkın milliyetçilik düşüncesiyle Osmanlı’ya karşı ayaklanacak olması işlerine geliyordu (Bedevi, 1965: 143). 1821 yılında kiliselerde cephane depolandığı duyumundan sonra Vali’nin bir isyandan şüphelenmesi üzerine adanın önde gelen Rumlarından bazıları asılarak idam edilmişlerdir (Çevikel, 2006: 125). 1833 yılına kadar Kıbrıs’ta bazı isyan çabaları olmuş olsa da 1839’da Tanzimat Fermanı’nın ilanıyla adada ciddi bir gelişme ve iyileşme dönemi başlamıştır. 1877-1878 Osmanlı Rus savaşı başladığında savaşın etkisiyle Rumlara olan tavrın kötüleşebileceğinden korkan İngilizler bile adadaki Rumların yaşam standartlarına şaşırmışlardır (Bedevi, 1965: 147).

2.3. İngiltere Himayesi

İngiltere'nin Kıbrıs istemi 1856'da yapılan Paris Barış Konferansı'nın öncesine dek uzanmaktadır. İngiltere açısından düşünüldüğünde bunun sebepleri çok açıktır; bir deniz ve sömürge imparatorluğu olan İngiltere Kıbrıs'ın stratejik ve jeopolitik öneminin farkındadır. Ne var ki İngiltere'nin bu isteğinin iyice alevlenmesi ve barış yoluyla alınamayacak olursa zorla dahi almayı düşünecek hale gelmesi 1869'da açılan Süveyş Kanalı'na bağlıdır. Bu tarihten sonra Doğu Akdeniz ve Yakın Doğu'daki çıkarlarını korumak için Kıbrıs'ın alınması İngiltere için şart olmuştur. 1856'dan beri çeşitli yollarla Kıbrıs istemini Osmanlı'ya belli eden İngiltere'nin Kıbrıs'ı Osmanlı'dan tam anlamıyla kiralaması 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı'na rastlar. İngiltere Kırım Savaşı'na kadar kesin bir şekilde Osmanlı'nın toprak bütünlüğünü korumaya yönelik bir siyaset izlemişken bu tarihten sonra yavaş yavaş Yakın Doğu hakimiyetini korumaya, orada kuracağı küçük kukla devletler üzerinden devam etmeye karar vermiştir. Buna rağmen 1878 yılında Rus ordularının Yeşilköy'e kadar ilerlemesi İngiltere'yi rahatsız etmiş ve toplanması planlanan Berlin Kongresi yerine Osmanlı Devleti ile "Savunma Anlaşması" ya da Kıbrıs Konvansiyonu karşılığında Rusya ile yeni bir anlaşma imzalanması pazarlığına girilmiştir (Çevikel, 2006: 139-144).

Bu tarihten sonra Kıbrıs hukuken bir Osmanlı Adası olsa da fiilen İngiliz idaresi altında kalmıştır. İngiliz sömürgelerinde uygulanan anayasa devreye sokulmuş ve ilk başta halkın hiçbir etkisi olmayan bir yasama organı üzerinden idare sağlanmıştır. Fakat 1879'da kabul edilen anayasanın halka hiçbir hak tanımaması, adadaki Rumların tepkisini çekmiş ve 1881 yılında yeni bir anayasa kabul edilmiştir. Buna göre adadaki yasama organı kazalardan seçilecek delegelerce kurulacak bir meclisçe sağlanacaktı. Ne var ki hukuken hala bir Türk adası olan Kıbrıs'ta Türklerin temsili Rumlara göre oldukça düşüktü; 18 üyenin

yalnız 3'ü Türk idi kalanların ise 9'u Rum ve 6'sı hükümetçe atanan memurlardı. İngiliz idaresinde Türkler açık bir biçimde Rumlardan aşağı tutulmaya başlandı ve istekleri geçirildi. Buna rağmen adadaki Rum nüfus İngiltere tarafından verilen hakların boyutundan memnun kalmadı ve 1888 yılında İngiltere'den daha fazla hak talep ettiler. Bu talepleri İngiltere tarafından ciddiye alınmadı. 1907 senesinde Rumlardan Yunanistan ile birleşme talebi geldiğindeyse, Churchill bu düşüncüyü kati suretle reddetmiş ve adadaki Rumların Yunanlılarla bir ilgisi olmadığını iddia etmiş ve adayı Türklerden kiraladıklarını eklemiştir. Fakat bu tutum Rumlarda bir içerlemeye yol açmış ve 1912 yılında Rum meclis üyelerinin tamamı istifa etmiştir. Adanın pek çok yerinde gösteriler düzenlenmeye başlanmış ve nüfusa oranlı bir temsil istediklerini belirten muhtıralar vermeye devam etmişlerdir (Çevikel, 2006: 139-144).

Talepleri defalarca resmi kurumlarca reddedilmesine rağmen Rumların İngiliz Parlamentosu içinde destek bulduğu kesimler hep olmuştur. 1931-1943 yılları arasında adada bir nevi diktatörlük rejimi kuruldu; yasama organları kaldırıldı, sadece 1933 yılında kurulan bir danışma meclisi bırakıldı. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra da Rumların *Enosis* istekleri devam etti. İngiltere ve Kıbrıslı Rumlar arasında yaşanan bu çekişmede Türk azınlığın tek derdi kendi haklarının tanınması ve azınlık olarak korunaklı bir konum elde etmeleriydi. Bu çekişmeler adada 1954 yılına kadar sürdü (Alasya, 1988:142-150).

3. Kıbrıs'ın Bir Sorun Olarak Çıkışı ve Bağımsızlık Mücadelesi

3.1. Kıbrıs'ın Bir Sorun Olarak Çıkışı

Kıbrıs Adası'nda üç yüz sene beraber yaşamış Türk ve Rum kesimlerin birbirlerini rakip olarak görmeye başlaması 1821'de Mora İsyanı ile bağımsızlığını kazanan Yunanistan'ın kurulmasına kadar gider. Henüz 1828 kadar erken bir yılda Kıbrıslı Ortodoks Piskoposlar yeni kurulan Helen Devleti'nin bir parçası olmak istediklerini Yunanistan'ın ilk valisine belirtmişlerdi. Fakat bu tarihte açık bir *Enosis* isteminden söz etmek doğru olmayacaktır. Bunun dışında da tüm ruhban sınıfı arasında bu konuda fikir birliği oluşmamış olduğu gibi pek çoğu da Osmanlı sisteminin kendilerine tanıdığı ayrıcalıklardan vazgeçmeyi istemiyordu. Halk açısından bakıldığında ise Müslüman ve Hristiyan kesimler 19. yüzyılın son çeyreğine dek birbirlerinden kolayca ayrılamayacak derecede benzer şekilde yaşıyor ve davranıyorlardı.

Ancak 19. yüzyılda Larnaka ve Limasol gibi liman kentlerinde ortaya çıkan dinamik ve Avrupalı sınıf Kıbrıs'ın geleneksel Aristokrat ve ruhban sınıflarından farklı olarak eğitilmiş ve dünyayla iç içeydi. Bu burjuvallaşan sınıfın *Enosis* düşüncesini daha çok benimsemesinde iki hadise etkili oldu; bunlar Yunanistan'ın 1844 yılında Megali İdea'yı devlet politikası olarak benimsemesi ve 1878'ten sonra gelen İngiliz idaresi altında burjuvallaşmakta olan Rum sınıfın finansal anlamda eşitsiz bir biçimde modernleşmesidir (Kısayürek, 2003: 74-78).

Kıbrıs meselesinin bugün aldığı hal ve vaziyeti anlamakta 19. ve 20. yüzyıllarda etkisini sürdürmüş Megali İdea düşüncesinin yeri Türk tarafı için hayati olmasına rağmen pek çok siyasetçi ve düşünce insanı tarafından ihmal edilmiştir. Megali İdea, Türkçe karşılığıyla Büyük Ülkü, Anadolu topraklarını hedef alan Yunan yayılmacılığına verilen isimdir (Koç, 2005: 71; İsmail, 2000: 5).

Rigas Ferreros'un Megali İdea düşüncesine yaptığı katkılar inkar edilemese de bunun sadece bir yazar tarafından ortaya atılmış bir düşünce olmadığı, Türklerin Bizans topraklarını ele geçirdiği günlerden beri süre gelen isteklerin modern bir şekilde dile getirilmiş hali olduğu söylenebilir (İsmail, 2000: 6). Düşüncenin kökleri geriye gidecek olsa da düşüncenin geçerliği yıllar içinde değişkenlik göstermiştir. 1821 yılında kurulan Helen Devleti'nde milliyetçilik "ulusal bağımsızlık" ve "ya hürriyet ya ölüm" çizgisinden Bizans İmparatorluğu'nu tekrar yaratma çizgisine yani Megali İdea'ya doğru kaymaya başlamıştır (Kızılyürek, 2002: 60).

Enosis düşüncesi yani dış Helenleri eğitip büyük Yunanistan'ın bir parçası yapma fikri Megali İdea'nın yükselişe geçtiği yıllarda Yunanistan'ın dışında Rumların açtığı okul ve devlet kurumlarında bir propaganda aracı haline gelmiştir. Nitekim Kıbrıs'ta Megali İdea ve *Enosis* düşüncelerinin etkinliğinin artması Rum okulların bu düşünceleri yayarak adadaki Ortodoks Rumları politize etmesiyle olmuştur. İngiliz idaresi altında sayıları katlanarak artan bu okulların etkisi adanın okumuş nüfusunun giderek daha çok *Enosis* düşüncesi altında birleşmesine yol açıyordu. Öyle ki 20. yüzyıla gelindiğinde Yunanistan ile birleşme arzusu Komünist Partisi haricinde kalan tüm sosyal ve siyasi tabakalar tarafından kabul görüyor, hatta Helen bilincinin ve kimliğinin vazgeçilmez bir parçası olarak görülüyordu. Ne var ki 20. yüzyılın başında Yunanistan'da da tekrar uyanışa geçen Megali İdea düşüncesi aslında 19. yüzyıldan büyük bir hayal kırıklığıyla çıkmıştı. 1897 yılındabağımsızlığından sonra ilk defa teste tabi tutulan Yunan ordusu Girit'te Osmanlı tarafından bastırılınca düşen umutlar, Rusya, İngiltere ve Fransa'nın yükselen Alman emperyalizmi karşısında birleşip "Doğu Sorununu" çözmenin zamanının geldiğini düşünmeye başlamasıyla yeniden harlanacaktı (Kızılyürek, 2002: 61, 63, 78, 80).

Fakat tarihin seyri Megali İdea düşüncesinin aleyhinde ilerledi ve Birinci Dünya Savaşı ile tırmanışa geçen düşünceler, Sakarya Savaşı ve Büyük Taarruz darbeleriyle Küçük Asya macerası son bulan Yunanistan'ın bugün modern

Türkiye'nin toprakları sayılan alanlardan geri çekilmesiyle çöktü. Daha sonra Türkiye ve Yunanistan arasında gerçekleştirilen nüfus mübadelesiyle aslında Megali İdea bir nevi gerçekleştirildi; tüm Helen nüfus bir çatı altında toplanmıştı fakat hayallerdeki topraklar alınamamıştı. Bu arada Yunanistan'a göçen 1 milyon civarındaki Helen nüfus ülkede yeni karışıklıklara ve zorluklara yol açıyor, Yunanistan Birinci Dünya Savaşı sırasında izlediği siyasetin ceremesini çekiyordu. Fakat ironik bir şekilde Megali İdea Yunanistan'da bir fikir olarak iyice gerilemişken, *Enosis* düşüncesi Birinci Dünya Savaşından sonra Kıbrıs'ta durulmamış bilakis artmıştı (Kızılyürek, 2002: 70-72).

Sonuç olarak Kıbrıs'taki sorunlar Helen Milliyetçiliği'nin Yunanistan tarafından adaya ihraç edilmesi ada Rumlarının ilk önce İngiltere yönetimine ve daha sonra adada yaşamını sürdüren Türkler üzerinde şiddet eylemlerini gerçekleştirmeye çalışması ile başlamış ve Yunan Büyük ülküsü olan Megali İdea'nın hayata geçirilmesi amaçlanmıştır.

3.2. Bağımsızlık Mücadelesi

İki savaş arasındaki dönemde Yunanistan'ın önceliği İngiltere ve diğer Batı ittifakı ülkeleriyle iyi geçinmek ve kendi iç işlerini düzene sokmak olmuştur. Türkiye açısından bakıldığında zamansa Lozan Anlaşması'nı imzalayan bir devlet olarak Kıbrıs meselesiyle direkt bağlarını tamamen koparmış gözükmektedir. Nitekim Lozan Anlaşması ile İngiltere'nin 1914 senesinde Osmanlı ile imzaladığı anlaşmayı tek taraflı bir biçimde yok sayıp adayı ilhak etmesinin yarattığı fiili durum hukuken de tanınmış ve Lozan'ı imzalayanlarca da Kıbrıs Türkiye'nin öncelikli meseleleri arasına alınmamıştı. Bu sebeptendir ki iki savaş arasında kalan dönemde ne Yunanistan için ne de Türkiye için adanın yeri siyasi gündemde değildir (Sönmezoğlu, 1991: 13). İşin gerçeği, Yunanistan hükümetinin başında

20. yüzyıl başlarında Megali İdea'yı en agresif biçimde savunmuş bir lider olan Venizelos (1915, 1917-1920, 1924, 1928-1932, 1933) oturuyordu. Buna rağmen Venizelos bir devlet adamı olarak siyaseti yakinen tanıyordu ve Kıbrıs'ın Yunanistan'a bırakılması için gerekli olan hal ve vaziyetin henüz bulunmadığını Kıbrıslı Rumlara anlatmaya çalışıyordu (Kızılyürek, 2002: 81).

Bu dönemde Kıbrıslı Rumlarsa dur durak bilmeden *Enosis* için çabalamaya devam ediyorlardı. 1931 senesine gelindiğinde, Papaz Nikodimos Kıbrıslıların nihai amacının olması ve bunun için savaşılmaması gerektiğini iddia ederek meclisten ayrıldı ve Limasol'da büyük bir miting düzenleyerek adanın Yunanistan'a bağlandığını iddia etti. Bu mitingden çıkan yaklaşık 5000 kişi vali Sir Ronald Stross'un kaldığı hükümet binasına doğru harekete geçip bir sürü kamu ve hükümet binasını yağma etti. Bu isyana karışan kişiler daha sonra tutuklansa da geride ölü ve yaralılar bırakmışlardır ve Yunanistan'ın isyanı kışkırttığı meselesi muğlakta kalmıştır (Koç, 2005: 110, 111).

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından İtalya ve Bulgaristan ile barış anlaşmaları imzalayan Yunanistan, Kıbrıs meselesini yeniden ele almaya başladı. 1948 yılında Yunan kralı *Enosis* istemini İngiltere ve ABD'ye tekrar dile getirmiş ve adadaki İngiliz üslerine dokunmayı planladıklarını hatta Yunanistan içinde daha çok bölgeyi de ABD ve İngiliz üslerine açabileceklerini dile getirmiştir. 1950 yılında Kıbrıslı Rum halk arasında yapılan bir plebisitle kamuoyu desteğinin %96 olduğunun anlaşılması da *Enosis* çabasını arttırmıştır. Fakat İngiltere açısından Kıbrıs elde tutulması gereken önemli bir adaydı çünkü savaş sonrası dönemde İngiltere'nin Ortadoğu'da yürüttüğü politikalar açısından Kıbrıs'ın konumu daha da önem kazanmıştı. Bundan dolayı Yunanistan Parlamentosu'nun resmi açıklamasına rağmen İngilizler adayı bırakmaya razı gelmedi ve bu işi İngilizlerin desteğiyle çözmeyi düşünen kesim umudu kesti (Sönmezoğlu, 1991: 25-26).

İngiltere'nin uzlaşmaz tavrı üzerine umutların giderek üstünde toplandığı ABD'nin da hüsrana yaratması en sonunda adada İngiltere'ye karşı silahlı

mücadele başlatılmasının önünü açtı. Yunanistan'ın haberi dahilinde olan bu silahlı direnişe Başpiskopos Michael Mouskos (III. Makarios) ile sürekli temas halinde olan Albay Grivas önderlik edecekti. 1952 yılında yapılan seçimler sonucunda *Enosis*'i en çok savunan lider olan Mareşal Papagos'un partisi birinci çıkınca Yunanistan'da Kıbrıs ile birleşme hareketi hızlandı. Bu sorunu Birleşmiş Milletler (BM) yardımıyla çözebileceğini düşünen Yunanistan BM 1954 yılında Kıbrıs meselesinin görüşülmesinin ertelenmesini esas alan bir karar verince, 1955 yılında EOKA (Ethniki Organosis Kyprian Agoniston: Kıbrıslıların Millî Mücadele Örgütü) İngilizlerle silahlı mücadeleye başlamıştır (Sönmezoğlu, 1991: 27).

Enosis için mücadele etmek üzere kurulmuş bu örgüt zamanla şiddetini adada yaşayan Türk halka yöneltmeye başladı. 1956 yılının sonuna gelindiğinde ölen Türk sayısı 8'i yaralanan ise 39'u bulmuştu. Bu arada başlarda meselenin Birleşmiş Milletler ile çözülmesi gerektiğine inanan Yunan Başbakanı Karamanlis tavrını değiştirmiş ve ABD'ye *Enosis* için daha çok baskı yapmaya başlamıştır. Bu sırada Türk Dışişleri Bakanı olan Fuat Köprülü ise meselelerin arkasında Yunanistan olduğunu ifade etmiştir. Adada tırmanan şiddet ve gerilim sonucunda Kıbrıs Valisi Hedding, 1956 yılında Makarios'u sürgüne göndermeye karar verdi, yakalanan diğer EOKA militanlarıysa cinayetten hüküm giyerek idam cezası aldılar. Bu durumlar karşısında Yunanistan'da büyük bir isyan başladı ve Yunanlılar İngiltere'den büyük elçilerini çekmek durumunda kaldı. 1959 yılına kadar binlerce bombalı saldırı ve sabotaj yapan EOKA yüzlerce Türk'ü öldürmüş ve yaralamıştır. Bu tarihten sonraysa Yunan Hükümeti ve İngiltere'nin anlaşması sonucunda EOKA faaliyetlerini 1959 yılında sonlandırmıştır (Koç, 2005: 145, 146).

EOKA faaliyetlerini devam ettirirken 1955 yılında Londra Konferansı'nda Yunanistan'la BM Genel Kurulu'nda masaya oturan Türkiye Kıbrıslı Türklere yapılan zulmü dile getirmiş ve Türkiye'nin buna sessiz kalmayacağını belirtmiştir. Doğal olarak Türk yetkililer Kıbrıs'ın Türkiye için ifade ettiği anlam ve önemin

farkındaydılar ve adanın Yunanistan'a verilmesi gibi bir seçeneğin kati surette reddedileceğini belirttiler. İngiltere ise adada self-determination(kendini yönetme hakkını belirleme) ilkesine göre yeni bir yönetim kurulmasını istediğini belirtti. İngiltere Türkiye'nin *Enosis*'e karşı olan tavrına da olumlu yaklaşıyordu. 1956 yılında Kıbrıslı Türklere yapılan saldırıların artması gerginliği iyice tırmandırmıştı. Bu tarihten sonra hem Yunan hem Türk basınında Türkiye'nin "Taksim" fikri daha çok yer bulmaya başladı ve İngiltere'de bazı yetkililer de "self-determinasyon" ilkesine göre düzenlenmiş bir Kıbrıs'ın herkes için daha iyi olacağını ifade etmesine rağmen 1957 yılında Makarios serbest bırakıldı ve bu Türkler arasında büyük bir isyana sebep oldu (İsmail, 2000: 354-358).

Kıbrıs'ta yükselen EOKA terörü ve Türklere karşı gelişen baskı karşısında Rauf Denktaş, Burhan Nalbantoğlu ve Kemal Tanrısevdi gibi isimler daha organize bir mücadele için Türk Mukavemet Teşkilatı'nı (TMT) kurdu. TMT'nin asıl amacı Türk köylerine yapılan baskınlara karşı savunma grupları yetiştirmek ve EOKA'ya karşı silahlı mücadele başlatmaktı. İngiliz idaresinin Kıbrıs'ta 27-28 Ocak'ta *Enosis* karşıtı mitingler düzenleyen Türklerden bazılarını vurması üzerine Türkiye'nin dört bir yanında Kıbrıslı Türklerin yalnız olmadığını göstermek için büyük gösteriler düzenlenmeye başlandı. Türk kamuoyunun bu kesin tepkisi adada Türkler olmaksızın bir çözüm düşünülemeyeceğini bir kez daha ortaya koydu. Bu sırada Türkiye'deki Türkler "Ya taksim, ya ölüm" sloganlarıyla yürürken İngiltere ve Türkiye'den gelen baskılar karşısından Yunanistan da politikasını "Önce bağımsızlık, sonra *Enosis*" çizgisine geriletmişti. Türkiye 1955-1960 arasındaki dönemde adada iki topluluk bulunduğunu, birine bağımsızlık verilecekse diğerine de verilmesi gerektiğini ve aşamalı *Enosis* fikrinin asla kabul edilemeyeceğini açıkça dile getirmiştir.

4. Kıbrıs Cumhuriyeti

Bağımsızlığa giden yolda hem adadaki hem de Türkiye ve Yunanistan'daki Türkler ve Rumlar fikir ayrılığına düşmüştü. Bu fikir ayrılıklarının sonraki bölümlerde detaylı olarak anlatılacaktır fakat şunu da unutmamak önemlidir ki Kıbrıs meselesinin uluslararası konjonktürden kopuk incelenmesi mümkün değildir. Bu yüzden BM, ABD, İngiltere, SSCB ve bağlantısızlar grubunun ada üzerindeki siyaseti değişerek ve dönüşerek bugüne kadar önemini korumuştur. Kıbrıs Devleti kurulmadan evvel de Rum tarafı bu gruplardan özellikle İngiltere, ABD ve BM'nin desteğini alarak *Enosis*'e giden yolun önünü açmayı istiyordu. Bunu yapmak üzere İngiltere'nin ve BM'nin desteğini bulamayınca meseleyi EOKA şiddetini arttırıp İngiltere üzerinde baskı kurmakta çözmeye çalıştılar (İsmail, 2000: 14).

1955 senesinde Türkleri hedef alan terör saldırılarının artması üzerine dönemin Başbakanı Adnan Menderes Türkiye'nin bu durum karşısında sessiz kalmayacağını İngiltere'nin bilmesi gerektiğini ifade etti ve bu açıklamadan 5 gün sonra Londra Konferansı toplandı. Londra Konferansı'na gelmeden Yunanistan tekrar BM'e başvurup Kıbrıs'ta self-determinasyon meselesini gündeme getirmek istedi fakat istediği olmadı. Düzenlenen Londra Konferansı'ndan da hiçbir netice alınamadı. 1956 yılında Makarios ve İngiliz Hükümeti arasında “anayasal bir muhtariyet rejimi” kurulması için görüşmeler başladı (İsmail, 2000: 16). Fakat İngiliz valisinin terör hareketlerinin kınanması isteği Makarios tarafından geri çevrilince bu görüşmelerden de bir sonuç alınamadı. İngiltere Sömürgeler Bakanı olan Boyd'un self-determination ilkesi adanın taksim edilmesi konusunda da düşünülebilir açıklaması üzerine Menderes Türk Hükümeti'nin taksime taraftar olduğunu tekrar yeniledi. 1957-1958 yıllarında Türk tarafında taksim söylemleri iyice artmışken 1958 yılında Paris'te yapılan NATO toplantısına katılan Türk ve Yunan yetkililer adada bağımsız bir devlet kurulması konusunda uzlaşmaya

vardılar. Türk Dış İşleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, Kıbrıslı Türk liderler Rauf Denktaş ve Dr. Fazıl Küçük'ü arayarak durumu bildirdi. Liderlerse bağımsız bir devlet kurulması durumunda Türkiye'nin garantörlüğünün ve adada Türk askerlerinin bulunmasının zorunlu olduğunu belirtti. (İsmail, 2000: 19-22)

Türkiye ve Yunanistan 1959 yılının Şubat ayında anlaşmaya varmak üzere Zürih'te toplandı. Varılan mutabakatın Londra'da imzalanmasına karar verildi ve 19 Şubat 1959 tarihinde Türkiye, Yunanistan ve İngiltere garantörlüğünde bağımsız Kıbrıs Devleti'nin kurulmasını öngören anlaşma taraflarca imzalandı. Bundan sonraki süreçte Kıbrıs'ta yürürlüğe sokulacak olan anayasanın çalışmaları başladı. Çalışmalar bitip İngiliz Parlamentosu'nun Kıbrıs'ın bağımsızlığını kabul eden yasa tasarısı 21 Temmuz 1960 yılında kabul edilince, Kıbrıs tam anlamda yeni bir devlet oldu. (İsmail, 2000: 22)

4.1. Londra ve Zürih Anlaşmaları

Türkiye'nin 1974 Harekatı'nı anlayabilmek için öncelikle Kıbrıs Devleti'ni kuran anlaşmaların içeriğine bakmak ve bu devletin harekata kadar geçen sürede yaşadığı evrime odaklanmak gerekir. Buraya kadar anlatılan bölümde açıkça görülmektedir ki Helen milliyetçiliği 19. yüzyıldan başlayarak yavaş yavaş tırmanmış, Enosis istemi giderek daha geniş kitlelere yayılmış ve Kıbrıslılar için en hayati mesele haline gelmiştir. Bu surette 1950'li yıllarda kurulan EOKA ve onun faaliyetleri ile İngiltere'den self-determination ile belirlenecek olan bağımsızlık hedeflenmiş, bu hedef uğruna adada terör saldırıları düzenlenmiştir. Fakat bu dönemde uluslararası sistemin iki kutuplu bir güç dengesinde olmasından ve Yunanistan ve Türkiye'nin aynı kutupta yer almasından ötürü Kıbrıs meselesinin çözümü ABD için zorunluydu. Öte yandan hem askeri hem de iktisadi olarak Batı devletlerine bel bağlamış bir Türkiye ve Yunanistan

için de çok fazla seçenek yoktu. Bu sebeplerdendir ki yıllarca mitingler ve propagandalar aracılığıyla deyim yerindeyse beyinleri yıkanan ve birbirleriyle yaşayamaz hale gelen Kıbrıslı Rumlar ve Kıbrıslı Türkler, NATO'nun çıkarları doğrultusunda beraberce yaşamak durumunda kalmışlardır (Fırat, 2013a: 607).

19 Şubat 1959'da imzalanan anlaşmayla Kıbrıs, Türk ve Yunan kesimleri uzun süren gerilimler ardından bir uzlaşmaya vardı. Fırat belgenin içeriğini şöyle sıralar:

Kıbrıs Cumhuriyetinin Kuruluşuna İlişkin Temel Antlaşma; İngiltere, Yunanistan ve Türkiye arasında İttifak Antlaşması; Kıbrıs Cumhuriyeti, Yunanistan, İngiltere ve Türkiye arasında Garanti Antlaşması; İngiltere Hükümetinin bu belgeleri üslere ilişkin bazı esaslar eklenmesi koşuluyla kabul ettiğine dair 17 Şubat 1959 tarihli bildirisi ve Kıbrıs Anayasası ve ilgili belgelerin yürürlüğe konması için alınacak geçici önlemlerle ilgili sözleşme (Fırat, 2013a: 610).

Bu belgelerden “İttifak Antlaşması”, “Garanti Antlaşması” ve “Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kuruluşuna İlişkin Temel Antlaşma” Kıbrıs Cumhuriyeti'ni anlamak açısından en önemli iki belgedir. Kurucu antlaşmaya göre Kıbrıs Cumhuriyeti bir başkanlık rejimiydi ve görev süresi 5 yıl olan Cumhurbaşkanı Rum, yardımcısı Türk olmak durumundaydı. Resmi dilleri Türkçe ve Rumca olan yeni devlet tüm belgeleri iki dilde de yayınlamak durumundaydı. Bunun yanı sıra yasama yetkisini kullanacak olan Temsilciler Meclisine seçilecek meclis üyelerinin yüzde 70'i Rum, yüzde 30'u Türk olacak ve bunlar toplumlarca birbirinden ayrı olarak seçilecekti. Anayasa değişiklikleri içinse her iki toplumun da ayrı ayrı üçte iki çoğunluğunu sağlaması gerekiyordu. Yürütme yetkisini ise 7 Rum ve 3 Türk'ten oluşan Bakanlar Kurulu kullanacaktı. Maliye, Dışişleri veya Savunma bakanlıklarından biri Türklere verilecekti. Güvenlik ve savunma gibi önemli konularda Cumhurbaşkanı ve yardımcısı ayrı veto haklarına sahipti. Bunlar dışında kamu hizmetlerinde de aynı oranın korunması gerektiği belirtilmiştir. (Fırat, 2013a: 610-611)

Garanti anlaşmasının 1.maddesinde şöyle denilmektedir:

Kıbrıs Cumhuriyeti herhangi bir devlet ile tamamen veya kısmen herhangi bir siyasi veya iktisadi birliğe katılmamayı taahhüt eder. Bu itibarla herhangi bir diğer devletle birleşmeyi veya Adanın taksimini doğrudan veya dolayısı ile teşvik edecek her nevi hareketi yasak ve ilan eder(İsmail, 2000: 25).

Bu maddeyle açıkça *Enosis* hareketi ve ona tepki olarak doğan taksim düşüncesi engellenmeye çalışılmış, ortak Kıbrıs'ın temelleri atılmaya çalışılmıştır. Garanti Anlaşması sadece 4 maddelik bir anlaşma olmasına rağmen 1974 Harekatı'nın önünü açan dördüncü maddeyi de barındırmaktadır. Bu maddeyi alıntılarla gerekirse: *“Ortak veya anlaşarak hareket olası olmadığı takdirde garanti veren üç devletten her biri bu anlaşma ile kurulan düzeni tekrar kurmak amacı ile harekete geçmek hakkını saklı tutarlar”* (İsmail, 2000: 25). İttifak anlaşmasıyla ise Kıbrıs'ın toprak bütünlüğüne karşı herhangi bir tehlike karşısında dayanışma ve işbirliği amaçlanmıştır. Bu anlaşma adada Türk ve Yunan er ve subayların bulunmasını da öngörmektedir (Fırat, 2013a: 612).

4.2. Adada Tırmanan Gerilim

Önceki bölümlerde anlatılan tarihi hadiselerle bakılarak denilebilir ki hem siyasi hem sosyal manada iki topluluk arasında güvensizlik ortamı yıllar içinde iyice artmıştır. Fakat Kıbrıs meselesinde en etkin aktörler konumunda bulunan İngiltere, Yunanistan ve Türkiye'nin NATO içinde bulunan ülkeler olması, Soğuk Savaş döneminde olunmasından dolayı asıl tehlikenin SSCB olduğu gerçeğiyle birleşince anlaşmaya varılması ABD ve BM tarafından da gerekli görülmüştür. Bu sebeplerden dolayı Kıbrıs 1960 senesinde belirli koşullar altında bağımsız bir devlet olmuştu. Fakat ada halkının etnisite üzerinden yürüyen milliyetçilik anlayışı Kıbrıs'ta gerçek bir toplumun doğmasını engelliyordu. Kızılyürek (2005: 16) bu durumu Kliridis'in “Kıbrıs bayrağı dünyanın en iyi bayrağıdır çünkü uğruna ölecek tek kişi bile yoktur” sözleriyle açıklar. Ne yazık ki dönemin en güçlü Kıbrıslı liderleri de onunla aynı fikirdedir; Makarios'un “anlaşmalar bir

devlet yaratmıştır bir ulus değil” açıklaması ve Denktaş’ın “Makarios doğruyu söylüyor” diye yanıtlaması bunu iyice açıklar (Kızılyürek, 2005: 16).

Adada bağımsızlık ilan edildikten sonra yaşanan gerilimlerin birtakım yapısal ve kışkırtmalardan kaynaklanan sebepleri vardı. Yapısal sebeplerin en önemlisi toplumların eşitliği ilkesine dayanan yeni bir devlet kurulmuş olmasına rağmen ekonomik anlamda Rumların Türklerden çok daha önde olmasıydı. Rum burjuvazisi pazarın çoğuna hakim olmanın ötesinde artık devletin de gücünü arkasına alarak ekonomik etkinliğini iyice arttıracaktı ve bu Kıbrıslı Türk siyasi elitler arasında gerginlik yaratıyordu. Bu dönemde başlayan kampanyalarla Türk köylerine kapanmak zorunda kalmış köylüler zorla veya ikna yoluyla sadece Türklerden ve yeni kurulmaya başlanan Türk çarşılarından alışveriş yapmaya ikna ediliyordu. (Hasgüler, 2000: 220) Yapısal gerilimlerden bir diğeri de cumhuriyetin yürütme ve yasama erklerinin kurgulanışından kaynaklanmaktaydı. Türk tarafının Londra Anlaşması ile kendisine verilmiş olan veto hakkını araçsallaştırmış olması sistemin önünü tıkar hale gelmişti. Öte yandan yapısal manada sıkışmış Türk tarafının da elinde çok fazla baskı unsuru yoktu. En son 1963 senesinde temsilciler meclisinde öne sunulan vergi yasatasarısında da aynı durumun tekrarlaması üzerine aynı senenin Kasım ayında Makarios anayasal rejimde ve devletin kurumlarında bir reform yapmayı teklif etti ve buna ilişkin 13 maddelik bir reform paketi sundu. Bu 13 maddelik reform paketi Kıbrıs Türkleri için uzun vadede çok zararlı olabilecek bir paketti çünkü adanın ikili yapısını bitirip yeni ve birleşik bir devlet kurulmasının temellerini atıyordu. (Hasgüler, 2000: 225-228)

Kıbrıs Devleti’nin ilanından sonra cumhurbaşkanı seçilmiş, Makarios anlaşmanın yarattığı devlete değil kendi gerçekleştirmek istediği ideallere hizmet etmeye ve *Enosisi* gerçekleştirmek için yeni planlar yapmaya başlamıştı. Makarios’un bu tutumu EOKA çevrelerini düşününce gayet anlaşılabilirdi çünkü bu çevrelerde *Enosis* harici bir çözümü ihanet olarak görmek fikri yaygındı ve bu sebepten Makarios anlaşmaları imzalamadan önce geçirdiği geceyi “en uzun gecem” olarak tanımlayacak ve nasıl uluslararası güçler ve Kıbrıs’tan gelen baskı

arasında kaldığını anlatacaktı (Fırat, 2013a: 612). Onun içindir ki Kıbrıs Devleti kurulduktan sonra Makarios'un kendisine seçtiği dört bakan EOKA üyesi, bunlardan İç İşleri Bakanı olanı Yorgacis ise EOKA'nın Lefkoşa Bölgesi sorumlusu idi. Bunun da ötesinde Yorgacis *Akritas* kod ismini alıp yeni planlar yapmakta ve EOKA'nın yerini alacak yeni bir örgüt kurmaktaydı. Bu örgüt 1963'ten sonra adada Türklere karşı başlayan katliamda büyük rol oynayacak ve *Enosis* 'e giden yolda hiçbir türlü şiddetten kaçınmayacaktı. (Koç, 2005: 190)

1960-1963 arası dönemde denilebilir ki Rum yöneticiler Zürih ve Londra Anlaşmalarının Türklere sağladığı tüm ayrıcalıklardan rahatsızlık duymuş ve bunları değiştirebilmek için canla başla uğraşmışlardı. Veto hakkı, Temsilciler Meclisi'ndeki oranlar, tarafsız yargıçların oy üstünlüğü olan Anayasa Mahkemesi'nin kararlarının dinlenmemesi, kamu personeline 7'ye 3 oranının uygulanmaması, ordu ve poliste 6'ya 4 oranının uygulanmaması ve ayrı belediyelerin kurulmasının engellenmesi bunlardan başlıcalarıdır (İsmail, 2000: 68-76). Bu dönemden sonra yaşanan 1963-1964 olayları Kıbrıs'ın geleceği açısından en önemli hadiselerin yaşandığı ve Kıbrıslı Türklerin bağımsız ve egemen Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti'ne olan inançlarının tamamen kaybolduğu yıllar olarak tarihe geçecekti. 1963 Aralık ayında yaşanan olaylar "Kanlı Noel" olarak anılır. Rum polislerin bir Türk aracını durdurup arama yapmasıyla tetiklenen olaylar sonucunda Lefkoşa'daki Türk mahallelerinde artan silahlı çatışmalar sonucunda binlerce Türk kuzeye doğru kaçmak zorunda kalmış ve Türk siyasetçiler "görevlerinin başına gidemez" duruma gelmişlerdir. Türklerin bu tutumu konusunda Rum Kesimi'nin iddiası ise bilinçli olarak yapılmış ve Ankara'dan gelecek yardımı beklemek için zaman kazanma amacı güdülmüş olduğu olmuştur. 1963 yılının sonunda yaşanan bu olaylarla aslında TMT üyelerinin istedikleri bir manada olmuştu zira adanın kuzeyinde etnik açıdan Türk toplumu artarken Rumlar da güneye doğru göçmeye başlamışlardı (Copeaux, Mauss-Copeaux, 2009: 59-61).

Kıbrıs'ta yapılan ilk “darbe” 1963 yılında Makarios’un verdiği 13 maddelik anayasa reformu tasarısına dayanır. Buna “darbe” denilebilmesinin sebebi Türk yöneticilerin Temsilciler Meclisi’nden tamamen çekilip yönetimi Rum akranlarına bırakmalarının yarattığı “sivil darbe” görünümüdür. Aslında Makarios’un adanın egemenliğinin üç ülkenin garantörlüğüne dayandığını bile anayasa reformları konusunda bu kadar ısrarcı olmasının sebepleri hala anlaşılabilmiş değildir (Hasgüler, 2000: 233). Ancak 1963-64 arasında Türkler gerçek bir kıyıma uğramıştır. Kıbrıslı Türkler bu dönemden sonra adanın 45 bölgeyi kapsayan %1.5’lik bir kısmına sıkıştırılmış, adına 1967’den itibaren “Geçici Türk Yönetimi” denen bir yapıda yaşamaya başlamışlardır (Copeaux, Mauss-Copeaux, 2009: 65).

TMT paşaları tarafından korunan bu yerleşimlerin her köşesine korku hakimdi; içeride paşalardan dışarıdaysa Rumlardan duyulması gereken korku her yer sarmıştı (Kızılyürek, 2005: 29). Ne var ki 1964’ten sonra bu yapı kendi içine kapanmak zorunda kalışıyla ancak Türkiye’den gelen yardımlarla geçinen kuşatılmış bir haldeydi. Bunun karşısında BM’nin tavrıysa Rum Yönetimi’ni yasal ve meşru yönetim olarak tanımaya devam etmek olmuştur ki bu da Türklerin oluşturduğu bölgesel yapıyı ayrılıkçı kılıyordu (İsmail, 1992: 307).

1967 senesine gelindiğinde bu fiili durumun adı konuldu ve yapıya “Geçici Türk Yönetimi” denildi. Fakat bir gerçek vardı ki gün geçtikçe daha da fakirleşen içe kapanık bir yapıya yeni bir isim vermek ne onu uluslararası güçlerin gözünde daha meşru kılıyor ne de halkın gittikçe kötüleşen fiziksel koşullarını iyileştiriyordu. Daha önce de belirtildiği gibi Rumlar yapısal sebeplerden dolayı daha zenginler idi ve bunun sebebi modernleşmeye daha önce başlayıp bir burjuva sınıfı oluşturmalarıydı. Fakat bu yoksulluk, yoksunluk ile bir araya gelince ortaya çıkan durum insani anlamda çok acıydı. BM yardımları bile bu mültecilere ulaşamıyor, Rum Yönetimi’nin kontrollerine takılıyordu. Geçici Türk Yönetimi gitgide Türkiye’ye daha da bağımlı hale geldi; hem savaşan “mücahitler” hem de gerekli maddi yardım Türkiye’den geliyordu. Bu sırada TMT üyelerinin

imtiyazları saymakla bitmiyordu, öyle ki mücahitler/TMT paşaları KKTC içinde bugün bile prestijli bir konuma sahiptirler. Bu dönemde iki toplum arasındaki uçurum iyice açılmıştır. Türk bölgeleri gitgide küçük Türkiye'ye dönüşmeye başlamış, Fazıl Küçük yerine geçen Rauf Denktaş ile söylemlerin milliyetçilik dozu yükselmiş ve “anavatan özlemi” kavramının önemi artmıştır. (Copeaux, Mauss-Copeaux, 2009: 64-68)

1. Türkiye'nin Askeri Müdahalesi: 1974 Harekatı

Kıbrıs'ta kalan son İngiliz askerleri 1964 yılında yaşanan korkunç hadiselerin ardından taslağını 1958 senesinde hazırlamış oldukları ve Lefkoşa'yı ikiye ayıran bugün “Yeşil Hat” diye bilinen hattı çizmişlerdi (Copeaux, Mauss-Copeaux, 2009: 62). Öyle ki Türklerin bulunduğu alan bu yeşil hattın kuzeyinde kalıyordu ama çatışmalar yıllar boyunca her yerde devam etti. Gerek 1964-1968 gerekse 1968-1973 arasında pek çok uluslararası örgütün ve büyük devletin arabuluculuk ve barıştırma girişimleri olmuştu. Fakat Rumlar ve Türkler devletin yapısı ve anayasa konusunda bir mutabakata varamıyorlar, birbirlerinin isteklerine rıza göstermiyorlardı. Bu arada Rum tarafı da kendi içinde bir bölünmeye gitmiş, 1971 senesinde Grivas tarafından kurulan aşırı sağcı EOKA B ile solcuların desteğini almış olan Makarios gitgide daha da gerilmeye başlamış, ülke adeta iç savaşın eşiğine gelmişti. Her iki taraf için de *Enosis* arzulanan bir ideal olarak lanse edilse de Makarios'un gerçekçi tavrı Grivas'ın radikal ve irredantist (kurtarımcı) tavrıyla çelişiyordu. Aslında kısaca Kıbrıslı Rumlar için bağımsız bir Kıbrıs Devleti en iyi ihtimalle kötünün iyisiydi. (İsmail, 1992: 334-340)

15 Temmuz 1974 günü bu çekişmelerin bir sonucu olarak Yunan subayları ve EOKA'cılarının güçlü olduğu Milli Muhafız Ordusu Kıbrıs'ta Makarios'a karşı darbe yaptı. Darbeyi yapanlar arasında güçlü kanatlar hep EOKA geçmişi olan

askerler vardı ve bunlar CIA ve Yunan cuntası ile karmaşık bir ilişki içerisindeydi ve tabii ki olanlar Kıbrıslı Türkler için kötüye işaret etti (İsmail, 1992: 341). Bu sırada Türkiye'deki hükümetin başında kendisini “Ortanın solu” olarak tanımlayan bir siyasi parti olan CHP'nin Lideri Bülent Ecevit vardı. Fakat Milli Selamet Partisi (MSP) ile yapılan koalisyonda liderler Kıbrıs meselesi etrafında adeta bir milliyetçilik yarışına girmişlerdi. Türk ordusu Kıbrıs'ta düzenlenecek harekate hazırды ve 20 Temmuz 1974 tarihinde Girne'den ilk Türk çıkarması yapıldı. 22 Temmuz'daki ilk ateşkesten önce Türk ordusu Lefkoşe üzerinden bir köprü oluşturmayı başardı ve üç garantör devlet arasında düzenlenen 25 Temmuz'daki zirveye elindeki kozu arttırarak katıldı. Aslında bu sıradaki avantajlı durum Türklerin çift bölgeli federal bir devlet kurma talebini karşılayabilecek bir durumdaydı. 30 Temmuz'daki oldu bittiler üzerine toplanan Cenevre Görüşmeleri çıkmaza girmiş ve Türkiye'nin adadaki varlığının ne zaman biteceği hakkında hiçbir şey söylenmemişti. Bunun üzerine Türkler 14-16 Ağustos arasında yeni bir operasyon yapıp adanın üçte birini ele geçirdiler. Bu ikinci çıkartma sırasında çift yönlü şiddet artmıştır. Türk ordusunun gelişinin ardından 200.000 kadar Rum adanın güneyine doğru kaçtı, Türklerin de çok küçük bir kısmı hariç çoğu kuzeyde toplandı. (Copeaux, Mauss-Copeaux, 2009: 71-72) Bundan sonra Türk tarafının tezi hemen bağımsız ve yeni bir devlet yaratıldığı yönünde olmamıştır. Aksine Türk tarafı iki bölgeli federasyon altında birleşme tezinde ısrarcı olmuş, adadaki fiili durumun geçiciliğini vurgulamıştır (Sönmezoğlu, 1991: 106).

1.1. KKTC'nin Kuruluşu

Türk tarafı uzun süredir istediği taksim fikrini sonunda gerçekleştirmiş fakat uluslararası hukukun bütün kurallarını da hiçe saymıştı. Aslında adanın kuzey tarafını terk eden yüzbinlerce Rum'dan kalanları yağmalamakla mutlu gözükseler de uzun vadede burada oluşan fiili yapıyı sıkıntılı günler bekliyordu.

Yüzbinlerce Rum ve Türk yerlerinden edilmiş ve bu onlarda büyük bir tramvaya yol açmıştı (Copeaux, Mauss-Copeaux, 2009: 74). 13 Şubat 1975'te çok da geç kalınmadan bu yapının adına KTFD denildi. Bu devletin kuruluş belgelerinde bile asıl amaç; Kıbrıs'taki Rum topluluğuyla beraber 1960 anayasasının iki bölgeyi federe bir devleti destekler biçimde değiştirilmesiyle oluşturulacak yeni bir devlet altında buluşmak olarak belirtilmiştir. 1973'te Dr. Fazıl Küçük yerine seçilmiş olan Rauf Denktaş da uluslararası bir tanınma taleplerinin olmayacağını belirtmiş, topluluklar arası görüşmelerin önemini vurgulamıştır. Türkiye 1960 yılında imzalanan anlaşmanın kendisine verdiği garantörlük hakkını kullandığını iddia ediyordu fakat değişen statükoyu korumak değil, yeniden yazmak istiyordu. Türk tarafının tezinin en çelişkili yanı buydu. Şu var ki 1975 senesine gelindiğinde Rum tarafının başında olan isim devrilen Makarios yerine geçen Klerides idi ve o da iki kesimli gevşek bir federasyon modeline yakın duruyordu. Fakat Kıbrıs Rumları buna yoğun bir şekilde tepki gösterince o da geri adım atmak zorunda kaldı. (Sönmezoğlu, 1991: 107-108).

1975 yılından 1983 yılında KKTC'nin kurulmasına kadar geçen dönemde araya giren üçüncü partilere rağmen Türk ve Rum kesimleri bir türlü mutabakata varamamıştır. Makarios'un adaya dönüp tekrar Cumhurbaşkanı olması ardından 1977 tarihinde Denktaş ile görüşmesinde "iki-topluluklu" ve "iki-kesimli" kavramları tekrar bir anlaşmazlığa yol açmış; iki kesimli federe Kıbrıs konusunda anlaşacağını zanneden Türk tarafı daha sonra Rum tarafınca yalanlanmış ve ancak iki topluluklu bir devletin mümkün olabileceği belirtilmiştir. Bu sırada Rauf Denktaş 1977 yılında bağımsızlığın gerekliliğinden bahsetmeye başlamıştı. BM olaya 1978 yılında sekreter Kurt Waldheim'ın gözetiminde müdahale etti ve yapılan Denktaş-Kipriyanu görüşmesinin ardından On-Nokta-Anlaşması denilen bir anlaşma çıkarıldı. Ne var ki bu girişimlerin hiçbirisi Türk ve Rum kesimlerinin toprak ve anayasa konularında ortak bir fikirde buluşmasını sağlayamadı. Bitmek bilmez görüşmelerin ardından 15 Kasım 1983 tarihinde KKTC yeni bir devlet olarak ilan edildi ve Türkiye bu devleti hiç vakit kaybetmeden tanıdı. Uzun süren hadiselerin bir sonucu olarak kurulmuş KKTC'nin Rum Kesimi ile ilişkileri

kesmek gibi bir derdi yoktu. 1983-1986 yılları arasında birtakım topluluklararası görüşmeler yapılmaya devam edilmiştir. (Sönmezoğlu, 1991: 112-116).

Ancak KKTC konusunda günümüze kadar gelen iki meselenin Kıbrıs meselesinin TDP'deki dönüşümünü anlamamız açısından önemi büyüktür. Bunlardan birincisi KKTC'nin iç işlerinde Türkiye'ye ne kadar bağımlı kaldığı, diğeryse KKTC'de kurulan yeni devlette uygulanan Türkçülük politikalarıdır. Şu var ki KKTC kurulduktan sonra gerçekten demokratik bir yönetime kavuşmak mümkün olmamıştır, Türkiye Cumhuriyeti adanın Türk kesimi üzerindeki gölgesini korumuş kendi desteklediği liderlerin kazanması için gayret göstermiştir. Aslında 1983 öncesinde de 1960 Anayasası Türklere demokratik seçimlerle topluluk liderlerini seçme şansını tanıyordu fakat Türkler arasında fikir birliğine varıp tek bir liste yayınlamak bir gelenek olmuştu. Fazıl Küçük Cumhurbaşkanı yardımcısı seçildiğinde kendisi haricinde hiçbir aday yoktu. KKTC kurulduktan sonra Türkiye'den gelen yerleşimciler de Türkiye'nin isteği doğrultusunda oy kullanmışlardır. Aslında Türkiye'nin Denктаş'ı desteklemesinin sebebi bir noktada Türk tezlerinin geçerliliğini koruduğunu Adalılara kanıtlamak istemesinden de kaynaklanıyordu. Birleşme yanlısı Cumhuriyetçi Türk Partisi (CTP) ve daha sonra Toplumcu Demokrasi Partisi'ne evirilecek olan Toplumcu Kurtuluş Partisi (TKP) siyasi hareketlerine karşı Denктаş'ın partisi olan Ulusal Birlik Partisi (UBP) sürekli olarak kayırılıyordu. (Hasgüler, 2000: 258-262)

Günümüze kadar geçen süreçte Kıbrıs sorununun çözümüne en büyük zorluk oluşturan etmenlerden biri de Anadolu'dan KKTC'ye gelen insan akınının bilerek durdurulmamasıdır. Şüphe yok ki Türkiye'nin bu tutumu uzun süredir yapılan propagandalarla yaratılmak istenen tek ulus kavramının, onun akabinde Kıbrıslı Türklerin kendilerine has kültürlerinin yok sayılmasının ve bunların bir sonucu olarak Türkiye'nin Kıbrıs'a kendisine bağlı bir il gibi davranmasının bir sonucudur. Siyasi olduğu kadar ekonomik olarak da Türkiye'ye bağlı kalmak zorunda kalmış Kıbrıslı Türkler Türkiye'deki değişimleri körü körüne izlemek durumunda bırakılmışlardır. Türk Silahlı Kuvvetleri'nin (TSK) KKTC'yi dış

güçlere karşı korumayı kendisine görev bilmesi Türk etkisinin KKTC'yi delip geçmesinin asıl sebebi ve bahanesi olarak bugüne kadar korunmuştur. (Hasgüler, 2000: 265-266)

KKTC ile ilgili ikinci önemli mevzuysa Türkiye Cumhuriyeti kurulduğundan beri Kıbrıslı Türk aydınlarca yeni Türk milletine beslenen hayranlığın Kıbrıs'taki Türkleri Türk ulusunun bir parçası olarak göstermeye başlanmasına uzanan hikayesindeki yeridir. 1930'lu yıllardaki Türkiye hayranlığının arkasında Adadaki Türklerden çok daha ileri konumda olan Rumların *Enosis* istemine bir tepki ve ayakları yere basan modern bir kimlik bulma çabası vardı. Fakat bu dönemde Türkiye Lozan sınırlarına çekilmiş ve Türkiye dışında kalan Türkleri görmemiş, hatta Kıbrıslı Türkleri Türkiye'de yaşamaya davet etmişti. (Kızılyürek, 2003: 228)

1974 Harekatı ile adaya yerleşen Türk ordusunun Kıbrıslı Türk toplumu üzerindeki etkisi çok daha görülür bir biçimdeydi. KKTC'nin kurulmasıyla beraber adanın Kuzey kısmında kalan pek çok yerin adı Türkçeleştirilmiş, her yere Atatürk büstleri dikilmiş (ki bu büstlerin yapılmaya başlanması daha eski tarihlerde başlamıştır). Türkiye'nin sağ kesimleri Kıbrıs'ta milliyetçi duyguların hazırlanmasına 1940'lı yıllardan beri hizmet etmekte ve Kıbrıslı Türkleri “ülkü ortağı” olarak görmekteydiler. KKTC'nin ilanıyla beraber Türkiye Cumhuriyeti'nin bütün simgeleri, sembolleri ve törenleri de Kıbrıs'a ihraç edildi. Anıtkabir'in benzeri Mendres'e, Taksim Anıtı'nın benzeri ise Gönyeli'deki bir kavşağa yapılmış, böylece simgesel bütünlük de sağlanmaya çalışılmıştır. (Copeaux, Mauss-Copeaux, 2009: 108-109) O yüzden ki Kıbrıs'ta yaratılmaya çalışılan Türk ulusu ihraç edilmiş sembol, tören ve simgeleriyle sınırları çizili bir Türk milliyetçiliğine dayanmak zorunda kalmış ve bir türlü kendi özerkliğini koruyamayan, daimi olarak “dış güçlerce” tehdit edilen savunmasız “yavru vatan” olmaktan kurtulamamıştır.

1.2. İlgili Tarafların Tutumları

Buraya kadarki kısımda çoğunlukla Kıbrıs'ta neler yaşandığına, *Enosis* ve taksim hareketlerine ve bunların sonuçlarına odaklanıldı. 1983 yılında kurulan KKTC'nin 2000'li yıllara gelindiğinde Kıbrıs sorununu nasıl etkilemiş olduğuna ve TDP'nin tıkanıdığı noktalara gelmeden evvel KKTC'nin kuruluşuna kadar geçen dönemde Türkiye haricindeki ilgili tarafların yani sırasıyla İngiltere, SSCB, ABD, BM ve Yunanistan'ın 1960-1983 arasındaki durum karşısında aldığı tavırlara biraz daha yakından bakmak gerekmektedir. Burada Bağlantısızlar Hareketi BM ile paralellikler gösterdiğinden dolayı onunla beraber incelenecektir. KKTC'nin kuruluşundan sonraki uluslararası politikalara ise bir sonraki bölümde yer verilecektir.

1960 yılında Kıbrıs Cumhuriyeti İngiltere'den bağımsızlığı ilan ettikten sonra İngiltere'nin ada ile olan ilişkisi NATO ve askeri üslerin korunması çerçevesine indirgenmiş ve Kıbrıs'taki güvenliğin sağlanması konusunda İngiltere tek başına sorumluluk almak istememiştir. 1964 yılında Makarios'un 1959 yılında imzalamış olduğu Garanti ve İttifak Anlaşmaları'nı tek taraflı feshettiğini açıklaması üzerine yaşanan krizin çözölememesinin ardından İngiltere denklemde iyice çıkmış ve yerini BM'ye bırakmıştır. 1974 yılında yaşanan ilk harekette İngiltere pasif rol almış, Cenevre Görüşmeleri'nde arabulucu rol oynamakla yetinmiştir. Fakat ikinci harekattan sonra İngiliz Hükümeti tavrını sertleştirmiş ve Türk ordusunun koruduğu alan olan Adanın kuzeyine göçmeye çalışan Kıbrıslı Türkleri engellemeye çalışmıştır. Ancak 1978-79 itibarıyla rutinleşen görüşmelerle beraber ilgi ve alakasını yine üsler derecesine indirmiştir. 1983 yılında KKTC'nin kurulmasını dönemin başbakanı Thatcher kesin bir dille kınamış ve Türkiye'nin devlet başkanı olan Kenan Evren'e bağımsızlık ilanının geri alınması gerektiğini söylemiştir. İngiltere'nin Kıbrıs'a bakış açısı çok büyük değişikliğe uğramadan devam etmiştir; İngiltere 1974'te kurulan KTFD'den beri

Rum hükümetinin adadaki meşru hükümet olduğunu iddia etmiştir. (Sönmezoğlu, 1991: 57, 99-101)

Kıbrıs, Soğuk Savaş'ın bütünüyle ortasında kalan alanlardan biri olmuştu ve dünyadaki iki süper gücün de odak noktasındaydı. Aslında Kıbrıs mevzusundaki direkt tarafların hepsinin de NATO üyesi olması ABD'nin olayı aile içi bir mevzu olarak görmesine yol açsa da Kıbrıs Rum Kesimi'nde sol hareketler oldukça güçlü idi. Türkçe anlamı Emekçi Halkın İlerici Partisi olan Adada sol kesimin temsilcisi konumundaki partisi AKEL 1964'e dek adanın statükosunu koruma fikrinde Makarios ile fikir birliği içinde olmuştur. 1964 yılında SSCB'nin tutumunda birtakım farklılıklar belirmeye başlamıştı çünkü SSCB Türk tezlerini öncesinde bir anlaşmaya varılmadan kabul etmeyeceğine Türkiye'yi inandırmaya çalışıyordu. Aynı sırada Başkan Johnson'ın İsmet İnönü'ye gönderdiği mektup gibi meseleler de Batı dışında bir müttefike sıcak bakılmasını sağlamıştı. Ne var ki SSCB'nin Kıbrıs konusunda ikili oynadığı söylenebilir, zira, Türk tarafıyla yakınlaşmaları ve *Enosis* 'e karşı olduklarını ifade etmeleri Makarios'u desteklemeyi bırakmaları anlamına da gelmemiştir. (Sönmezoğlu, 1991: 68-70) AKEL'in önceliği bir şekilde Kıbrıs değil SSCB olmuştu ve NATO karşıtlığı Adanın bölünmesinden daha önemli görüldü. Buna rağmen SSCB'nin Kıbrıs konusunda geliştirdiği kapsamlı ilk çalışma olan "Kıbrıs'ta Çözüm İlkeleri ve Çözüme Varma Yolları Hakkında" isimli öneriler toplamının yayınlanması 1986 senesinde olmuştur. Sonuç olarak SSCB'nin Kıbrıs Politikası ABD ve NATO üzerinden şekillenmiştir ve AKEL'in pozisyonu dışında sadece zaman zaman Makarios tarafından araçsallaştırılmıştır (Hasgüler, 2000: 148-149).

Koç (2005: 452) Kıbrıs sorununu stratejik bağlamda incelediği çalışmasında, ABD'nin stratejik olarak Kıbrıs'tan beklentisini Doğu Akdeniz'de güvenliği ve istikrarı sağlayabilmesi ve bunu sağlayabileceği üsleri elinde bulundurması olarak açıklar. Ancak ABD Hükümetleri'nin Türk ve Rum tezlerini desteklemesi açısından aranan dengenin getirdiği bir sorumlulukla Kıbrıs'ın iç

meselerine dair de belli bir siyaseti olduğu su götürmez bir gerçektir. 1960 yılında sağlanan statükonun Makarios tarafından bozulmaya çalışılmasını hoş karşılamadığı ve Makarios'un SSCB ile olan ilişkisine endişeyle baktığı bilinmekteydi. 15 Temmuz 1974'te Makarios'a karşı yapılan darbenin ardından meşru cumhurbaşkanı olarak Makarios'u tanıdığını açıklasa da yönetimin bazı çevrelerinde bu darbenin memnuniyetle karşılandığı da söylenmektedir. 20 Temmuz 1974'deki Türk müdahalesini de önce kınamış olan ABD daha sonra oluşan yeni durumda arabuluculuk yapma işini de üstlenmiştir çünkü ABD için Türk-Yunan savaşı olabilecek en kötü senaryodur. Fakat 1974'te yapılan ikinci harekattan sonra Türkiye ve ABD'nin arası iyice açılmış ve sonuç olarak ABD Türkiye'ye silah ve askeri yardım ambargosu koymuştur. Fakat bu ambargo 1978 yılına kadar sürebilmiştir. (Sönmezoğlu, 1991: 101-106)

BM ve Bağlantısızlık Hareketi³ Soğuk Savaş süresince Kıbrıs konusunda paralellik gösteren bir şekilde hareket etmişlerdi. Makarios'un Bağlantısızlık Hareketi içindeki Asya ve Afrika ülkelerinin liderleriyle tanışması Kıbrıs bağımsızlığını ilan etmeden 1955 yılındaki Bandung Konferansı'nda gerçekleşir. Daha sonra 1960 senesinde Kıbrıs bağımsız bir devlet olunca Bağlantısızlık Hareketi Zirvesi'nde kurucu üye ünvanı almış ve dünya siyasetinde rol oynama şansını bulmuştu. Fakat bu durum ABD'nin başında olduğu NATO ülkelerinin çoğu tarafından endişe verici bulunuyordu çünkü Kıbrıs'ta sol kanatların iktidara gelip adanın yüzünü SSCB'ye çevirme ihtimali vardı.

1964 senesinde BM Güvenlik Konseyi tarafından çıkarılan 186 numaralı karar ile birlikte Kıbrıs BM gündeminden pek düşmedi. Kararda BM devletlerinin Kıbrıs'ın egemenliğine ve BM değerlerine ters düşecek bir müdahaleden kaçınacağı yazıyordu ve altında Türkiye'nin de imzası vardı. İsmet İnönü daha sonra Türkiye Londra ve Zürih Anlaşmalarının hakkını saklı tutmaya devam edecek diye belirtse de bu BM kararına imza atmıştır. Bu sırada Makarios 1974

³ Kendilerini hiçbir güç bloğuna dâhil veya hariç olarak addetmeyen 100 üzerinde ülkenin bir araya gelerek oluşturdukları bir uluslararası oluşumdur. Soğuk Savaş döneminde Batı İttifakı ve Doğu Bloğu'nun yanı sıra üçüncü bir blok olmuştur.

yılındaki harekata dek Bağılantısızlık Hareketi’nde Kıbrıs’ın egemenliği ve toprak bütünlüğü konusunda epey bir oy toplamıştı. 1974harekâtından sonra BMTürkiye’yi kınadı ve BM Genel Sekreteri’nin yardımlarıyla adada toplumlar arası görüşmelerin tekrar başlamasını telkin etti. Bu sırada Bağılantısızlık Hareketi 2000’li yıllara kadar Türkiye’yi siyasi isteksizlikle suçlamaya devam etti. BM Genel Sekreteri de 1994 yılındaki raporunda Türkiye’ye aynı eleştiriyi yöneltmiştir. (Hasgüler, 2000: 107-113)

Kıbrıs meselesinin en direkt iki muhatabı Türkiye ve Yunanistan olmuştu. Türkiye ile ilgili detaylı analize dördüncü bölümde yer verileceği için burada Yunanistan’ın 1960’dan sonraki tezleri incelenecektir. Zürih ve Londra Anlaşmaları hem Yunanistan hem de Türkiye için ortak bir noktada buluşabilmek için orijinal tezlerinden uzaklaşmak demektir. Karamanlis’in başbakanlığı süresince Yunanistan bu anlaşmaların özüne uygun bir siyaset izlemiş olsa da 1964 yılında başbakan koltuğuna oturan Papandreou NATO ile ilişkiler konusunda daha esnek bir tutum almaya başlayınca işler değişti. Papandreou Londra ve Zürih Anlaşmalarının “uluslararası adalet” kuralları çerçevesinde değiştirilmesi gerektiğini Türkiye’nin garantör devlet olarak adaya çıkma hakkının BM ilkeleriyle çeliştiğinin altını çizmeye başladı. 1967’de iktidara gelen cunta yönetimi Papandreou’nun uzun süredir reddettiği ikili görüşmeleri başlatması çözüm anlamında bir şey katmasa da iki ülke arasında diyalogu arttırmıştır. Cunta yönetimi Grivas’ı Makarios’a tercih ediyordu, bu da dengeleri değiştirmişti. Fakat bu tarihten sonra 1974 senesine kadar Yunanistan’ın Kıbrıs ile ilgili ürettiği çok önemli bir politika olmamıştır. (Sönmezoğlu, 1991: 58-59)

Cuntanın desteklediği aşırı sağ militanlar Kıbrıs’ta darbeyle Makarios’u düşürünce bilindiği üzere Türkiye’de adaya asker çıkararak tepkisini koydu. Bunun üzerine Yunanistan’da iktidara gelen sivil yönetim Türkiye’nin hareketini her türlü uluslararası hukuk ve norm karşısında işlenmiş bir suç olarak lanse edip, garantörlük anlaşmasının BM kuralları altında böyle bir şeyi öngöremeyeceğini iddia etmiştir. Ne var ki adada yönetime geçen Klerides batı yanlısı ve uzlaşmacı

bir liderdi ve federe devlet fikrine sıcak bakıyordu. Buna rağmen çok uzun sürmeden aynı sene içinde bu fikirleri eleştiren ve Kıbrıs'ın ancak üniter bir devlet olarak var olabileceğini iddia eden Makarios cumhurbaşkanlığı koltuğuna geri döndü. 1983'te KKTC kuruluna dek KTFD ile görüşmelere uluslararası platformlarda devam edilmişse de KKTC kurulduktan sonra Yunan Hükümetleri'nin tepkisi iyice artmıştır. Tüm girişimlere rağmen Yunanistan Türkiye ile masaya oturmadan askerin ve yerleşimcilerin adadan gitmesi, uluslararası birtakım garantiler gibi belli şartların yerine getirilmesini istemiştir. (Sönmezoğlu, 1991: 120-131)

2. 2000'li Yıllarda Kıbrıs

KKTC kurulduktan sonra büyük bir izolasyon süreci başlamış oldu. Türkiye hariç hiçbir devlet tarafından tanınmayan bu devlet Denktaş tarafından adeta Türkiye'nin bir vilayeti gibi yönetilmeye başlanmıştı. 1983 yılında demokrasiye geçildiği sırada Türkiye tarafında asker ve sivil kesimler Kıbrıs meselesi konusunda birbirinden farklı düşünüyordu. Özal yönetimi KKTC'yi bir ayak bağı olarak görürken, asker güvenlik temelli yaklaşımını bozmamış hatta 1990'lı yıllarda tekrar sertleştirmişti. 2000'li yıllara gelene kadar Kıbrıs konusunda çok büyük bir çözüm hamlesi oldu demek doğru olmaz. Aslında 2000'li yıllarda çözüm arayışlarının başlamasında en temel sebep meselenin Kıbrıs Rum Kesimi'nin AB'ye başvurmasıyla AB'nin taraf olması olduğu söylenebilir. AB özellikle 1990'lı yıllarda Kıbrıs'ta önemli bir kural koyucu olarak karşımıza çıkmaya başlamıştır ve Türkiye'nin Kıbrıs'ta izlediği dış politikayı etkilemeyi başarmıştır. Bu bölümde öncelikle AB'nin Kıbrıs sürecine dahil edilmesinden ve kendi iç dinamiklerinden daha sonra ise Annan Planı ve devamında 2004 referandumundan bahsedilecektir. 2000'li yıllarda Kıbrıs'ta

değişen Türk politikasının sebepleri ise bu tezin genel çerçevesi açısından en önemli noktayı oluşturmaktadır. Bundan son bölümde etraflıca bahsedilecektir.

2.1. Avrupa Birliği ve Kıbrıs

Kıbrıs meselesinin gelindiği noktada Türkiye için en önemli husus AB ile ilişkiler açısından Kıbrıs olmuştur denilebilir. Öyle ki hem AK Parti iktidarında deyim yerindeyse değişim geçiren TDP'nin hem de 2000'li yıllarda Kıbrıs'taki çözüm arayışlarının kesiştiği nokta Türkiye'nin AB'ye üyeliği süreci ve 2004 yılında Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ya da Türkiye'nin tanıdığı isimle Güney Kıbrıs Rum Kesimi'nin AB'ye tam üyeliğinin gerçekleşmesi hadiseleri olmuştur. Bugün artık AB Kıbrıs sorununun en etkin aktörlerinden biridir ve bu sebeple Kıbrıs ve AB'nin tarihsel ilişkisi, Türkiye'nin AB maratonuyla beraber incelenmeden 2000'li yılları anlamak da AK Parti'nin 2000'lerin başında değiştirdiği devlet dış politikasını da anlamak mümkün olmayacaktır.

AB fikir olarak 19. yüzyıla kadar uzansa da gerçekleştirilebilir bir yapı olarak kabul edilmesi ancak İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra olabilmıştır. Yüzyıllar boyu birbiriyle savaşmış olan Avrupa için savaşların maliyetleri büyüdükçe barış özlemi de artmış ve en sonunda Almanya'nın bir tehdit olarak Kıta Avrupa'sından ve dünya siyasetinden çekilmesi ve Soğuk Savaş'ta Batı Almanya'nın Batı bloğunda kendine yer bulmasıyla Birleşik Avrupa hayalleri yeniden canlanmıştır. Bu yolda atılan ilk büyük adım Batı Almanya, Fransa, İtalya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg'un katılımıyla Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun (AKÇT) kurulması olmuştur. Bu anlaşmanın başarısından sonra 1967 yılında Avrupa Parlamentosu (AP) ve Bakanlar Konseyi de kurulmuş böylece birliğin bürokratik yanı sağlamlaştırılıp uluslararası düzendeki etkinliği artırılmıştır. AB 55 yıllık bu serüvende her zaman aynı istek ve kararlılıkla

yönetilmemiş, zaman zaman federasyoncuların zaman zamansa devlet egemenliği arzulayan grupların istekleri ağır basmış ama bir şekilde bugüne dek etkin bir ekonomik ve siyasi aktör olarak sağ kalmayı başarmıştır. (Levent, 2014: 44) 7 Şubat 1992 tarihinde Maastricht Antlaşması'nın imzalanmasıyla birlikte AB büyük ölçüde bugünkü ismini ve formunu kazanmıştır. O güne dek Yunanistan haricinde Batı Avrupa dışında üyesi olmayan AB 1990'lı yıllarda SSCB'nin dağılması ile bağımsız olan yeni Doğu Avrupa ülkelerine yönelmiştir. Genişleme ve derinleşme politikaları arasındaki gerilimle beraber büyümeye devam eden AB kendisine katılmak isteyen yeni ülkelere 22 Haziran 1993 senesinde belirlediği Kopenhag Kriterleri denilen şartları yerine getirmesini beklemiş ve demokrasi, insan hakları, azınlık hakları gibi konularda oldukça istikrarsız kalabilecek bir bölgeyi politik olarak stabilize etmekte büyük rol oynamıştır. (Levent, 2014: 49)

Türkiye'nin Avrupa'daki yolculuğu aslında 1959 yılında henüz birlik ortada yok iken ve Avrupa Ekonomi Topluluğu (AET) ismiyle anılırken başlamıştır fakat AB adaylığı 1987 yılındadır. Şu bir gerçektir ki en başından beri Türkiye'nin temel motivasyonu rakip olarak gördüğü komşusu Yunanistan'ın adaylığı olmuştur. Yunanistan Türkiye'nin gözünde Batının altın çocuğu gibi görülüyordu ve aynı blokta yer almalarına rağmen Türkiye sahip olduğu pazar potansiyelini Yunanistan'a kaptırmaktan korkuyordu. Ne var ki Yunanistan AB'ye 1981 yılında girmeyi başarmıştır ve herkesçe bilindiği üzere Türkiye hala AB'ye aday bir ülkedir ve kendisi dışında başka hiçbir ülkeye benzemeyen bir adaylık süreci yaşamaktadır. Bununla beraber burada Türkiye'nin AB için ne ifade ettiği incelenmeyecektir zira tezin konusu gereği bu literatüre girmek çok yararlı olmayacaktır. Fakat öncelikle Yunanistan'ın sonra ise Kıbrıs Cumhuriyeti'nin AB'ye üyelik başvurusu ve kabulü Türkiye'nin Kıbrıs konusundaki dış politikasını derinden etkilemiştir. Nitekim Yunanistan AB üyesi olduktan sonra ülkenin siyasi eliti *Enosis* düşüncesini reddetmiştir (Uğur, 2003: 144). Türkiye ise o güne kadar izlediği güvenlik temelli ve asker tarafından sürekli olarak korunmuş olan Kıbrıs politikasının, AB gibi bir mekanizma karşısında kaldığı durumla boğuşmak zorunda kalmıştır.

Aslında AB 1974 senesinde yapılan çıkarmayı kınadığını belirtmiş hatta 1975 ve 1976 yıllarında Avrupa Parlamentosu'nda Kıbrıs ile ilgili birtakım kararlar çıkartılmaya çalışılmış fakat bu kararlar reddedilmişti. Buna paralel olarak AB 1983 yılında kurulan KKTC'yi tanımadığını da ifade etmiş fakat hareketini bununla sınırlamıştı. Tüm bunlar Türkiye'ye AB'nin bir "kural koyucu" olarak bu çatışmanın bir tarafı olamayacağına dair sinyaller vermişti. 1980'li yıllarda Türkiye kendisinin SSCB karşısında AB için önemli bir aktör olduğunu bilmesinin de etkisiyle Kıbrıs meselesinin hiçbir şekilde tartışmaya açık olmayan bir "ulusal çıkar meselesi" olduğunu söylüyordu (Uğur, 2003: 155). Fakat bu durum fazla uzun sürmedi ve Kıbrıs'ın 1990 yılında AB'ye aday ülke olmasıyla işler değişmeye başladı. Rum Kesimi AB'yi kural koyucu olarak oyuna dahil etmeye istekliydi çünkü hem güvenlik konusunda hem de ekonomi konusunda AB prestijli bir topluluktan ve Kıbrıs meselesi Avrupalılaştırılırsa konunun çözüleceğini düşündüler. Rumlar 1990'lı yıllarda AB'ye dahil olabilmek adına çok hararetli bir şekilde çalışmalara başladılar.

1983 senesinde KKTC'nin kurulmasından sonra Türk tarafı birbirinden farklı yaklaşımlar sergilemişti çünkü Özal dönemi ve sonrasında gelen koalisyon hükümetleri aynı motivasyonları taşımıyordu. Turgut Özal iktidara Türk burjuvazisinin desteğini alarak gelmişti ve en büyük hedefi Türkiye'yi küreselleşen ekonomiye eklemleyebilmektir. 1983 ve 1989 yılları arasında iktidarda kalan bu hükümet dış yardımın en büyük kaynağının AT ve ABD olduğunu çok iyi bilmekte ve bu çevreleri mutlu edecek bir şekilde Kıbrıs mevzusunu çözüme kavuşturmayı istemekteydi. Ne var ki KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş, Özal hükümetinin bu politikalarını "ver kurtul" siyaseti olarak yorumluyor ve ödün vermek istemiyordu. BM Genel Sekreterleri'nin kendi tezlerine yakın önerilerini bile reddederek "çözumsuzlük çözümdür" politikası uyguluyordu. (Fırat, 2013b: 118-122) 1990 senesinde Kıbrıs Rum Kesimi'nin AB üyeliğine başvurması Türk tarafının tutumunu tamamen başka bir platforma taşımıştır. 1992 senesine kadar Türkiye Kıbrıs konusunda reform yapmaya istekliydi çünkü Cumhurbaşkanı Özal siyasette etkindi ve ABD Başkanı George

Bush'un Denktas'ın mevzu dışı kalması isteğine sıcak bakıyordu. Fakat Özal'ın siyaset sahnesinden silinmesi, Papandreu'nun partisi olan PASOK'un Yunanistan'da iktidar olması gibi gelişmeler ile birlikte 1993-1995 yılları arasında sertleşme düzeyi artmıştır. (Fırat, 2013b: 454)

1990'lı yıllar AB için büyük değişikliklerin yaşandığı yıllardı. Bu yıllarda Doğu bloğu çökmüş ve AB bağımsızlığını kazanan pek çok yeni Avrupa ülkesine demokrasi ve istikrar götürmeyi kendi tarihi görevi olarak görmeye başlamıştı. Bunun neticesinde Türkiye'nin uzun süredir devam ettirdiği ilişkiler daha farklı bir zemine kaymış öncelik Doğu bloğu ülkelerine verilmeye başlanmıştı. Ne var ki AB ve Türkiye ilişkileri de bu dönemde gelişmeye ve genişlemeye devam etmiştir. Muhtemelen bunların en önemlisi 1995 yılında imzalanan 1996 yılında yürürlüğe giren Gümrük Birliği Anlaşması olmuştur. Fakat buna rağmen Türkiye ve AB ilişkilerinde gerilim dinmemiştir. 1997 yılında toplanan Lüksemburg Zirvesi'nde Türkiye'ye adaylık verilmemesi ardından Türkiye-AB ilişkileri bir krize sürüklenmiştir. (Baykal&Arat, 2013b: 340) Tabii bu kriz Kıbrıs meselesinde Rum Kesiminin elini güçlendiriyordu ve Türk tarafı da tutumunu katılaştırarak Denktas'ın “konfederasyon” tezine resmi dönüş yapmıştı. 1999 yılında bu gerilim Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'ye AB adaylığı verilince dinmiş fakat AB bunun karşılığında Türkiye'den çözüm için kalıcı adımlar atmasını istemiştir. Şu var ki Türkiye'de ülkenin laik ve üniter yapısının bozulma korkusu, AB reformlarını uygulayarak demokratikleşme korkusuyla el ele gidiyordu. Bu da AB'ye ve onun reformlarına karşı yeni bir ulusalcı cephe açılmasına yol açacaktı. Denktas ise elbette durumdan mutlu değildi ve Helsinki Zirvesi'nden sonra çözüm masasından kalkmaya karar verdi fakat Türkiye'nin ağır eleştirileri altında geri dönmek zorunda kaldı. Böylece Kofi Annan Planı'na doğru gelişecek olan süreç resmen başladı. (Kızılyürek, 2005: 313-316)

2.2. Annan Planı ve 2004 Referandumu

Bu bölümün başından beri anlaşıldığı üzere Kıbrıs'ta iki topluluğun beraberce yaşamasının önünde en büyük engel milliyetçi söylemler ve politikalar olmuştur. Bu hem arkasına Helen milliyetçiliğinin söylemlerini almış Rum kesiminde, hem Türkiye'den ithal ettiği Türk milliyetçiliği söylemlerini sıkça kullanan Türk kesiminde böyleydi. Annan Planı bir olasılık olarak sahneye çıkınca bu milliyetçi söylemlerden beslenen Denktaş yönetimi için bir çıkmaz oluşturdu. Rauf Denktaş Kıbrıslı Türklerin sokaklara dökülerek göstermiş olduğu isteğe rağmen hiçbir türlü çözümü kabul etmek istememekte kararlıydı. AK Parti'nin 2002 senesinde seçilmesi ile Batılı demokrasilere bir adım daha yaklaştığı düşünülen Türkiye açısından ise Kıbrıs'ın çözülmesi öncelikli bir meseleydi. AK Partiseçim bildirgesinde bu konudaki kararlılığını çok açık bir şekilde göstermişti. Kopenhag Zirvesi'nde anlatılması beklenen Annan Planı KKTC liderinin katılmayı reddetmesinin ardından çözümsüz kaldı. Bu hadise AB'nin Kıbrıs Rum kesimi üzerindeki baskılarını azalttı çünkü sorun Türk tarafında gibi bir görünüm oluşmuştu. Halbuki Annan Planı Türk tezine oldukça yakın bir çözüm öneriyordu ve asimetrik federalizm anlayışını ön görerek pek çok yerde AB mutabakatını ihlal ediyordu. Kopenhag'da Denktaş tarafından reddedilen zirve Lahey'e taşındı. Türk kamuoyunda Denktaş gittikçe prestij kaybetmeye başlamıştı. Rum tarafında ise Annan Planı'nı kabul edilemez bulan AKEL çevreleri Denktaş ile garip bir işbirliği içerisindeydi. (Kızılyürek, 2005: 317-319)

11 Kasım 2002'de Kofi Annan'ın Kıbrıs meselesini çözmek üzere hazırladığı ilk plan sunuldu. Bu plana göre Kıbrıs "Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti" olarak anılacak, dışarıda bir devlet olarak hareket ederken içeride eşit haklar temeline kurulu iki "oluşturucu devlet" olacaktı. Bu devletin yönetimi dört Rum ve iki Türk'ten oluşan bir yönetim kadrosu ile sağlanacaktı. Anayasa Mahkemesi

ise Londra ve Zürih Anlaşmalarına benzer şekilde Kıbrıslı olmayan  yeleri de barındıracaktı. (Copeaux&Mauss-Copeaux, 2009: 269) Bir başka deyişle bu plan İsviçre Federal Devleti ve kantonları arasındaki ilişkiyi veya Belçika Devleti yapısındaki  rneği anımsatıyordu ve plan bunlara açıkça göndermelerde bulunuyordu. Aslında Annan Planı'nın öngördüğü yapıda 1960 anlaşmaları devam edecek, Rum Kesimi'nin Anayasası Kuzey Kıbrıs'ı da içine alacak şekilde genişletilecekti. Bu açıdan Rum kesiminin isteğini yerine getirirken ‐yeni koşullara‐ göre devleti bir cumhuriyet değil federe devlet olarak tanımlamasıyla da Türk tarafının isteğini yerine getiriyor, bu şekilde bir orta yol bulunmaya çalışılmış olunuyordu. Ortada oluşan bu durumun ismine ise ‐yapıcı muğlaklık‐ denilmiş böylece durumun kendi kendine rayına oturması umulmuştu. (Özersay, 2013c: 638-639)

Hem Rum hem de Türk kesiminden itirazlar gelince 10 Aralık 2002'de ikinci bir Annan Planı hazırlandı. Aslında bu planda çok büyük değişiklikler yoktu fakat zaten Denктаř Kopenhag'da düzenlenen zirveye katılmadığı için bir anlamı olmamıştı.    nc  plan Lahey'de 16 şubat 2003'te sunuldu. Lahey'de sunulan plan sonucunda Rum Kesimi'nin Cumhurbaşkanı Papadopoulos referanduma gideceğini ve orada çıkacak karara göre plana onay verip vermeyeceğine karar vereceğini söyledi. Denктаř ise tamamen isteksizdi ve AK Parti artık Denктаř ile bir yere varılamayacağından emin olmuştu. Bu sırada Denктаř Türkiye'de askerin varlığına güveniyor ve AK Parti ile olan fikir farklılıklarında asker kozunu hatırlatıcı açıklamalarda bulunuyordu. 14 Aralık 2003 tarihinde KKTC'de yapılan seçimlerde meclisin yarısını plan yanlısı gruplar alana dek konu askıda kaldı. Fakat Kasım ayında yayınlanan AB raporu Kıbrıs konusunda Türkiye'yi açıkça uyar mıştı. Türkiye'nin o güne dek izlediği politika düşünüldüğünde 2004 senesinde izlemeye başladığı politikadaki farklılık dikkat çekiciydi. Bu yeni politika TSK, Dışışleri Bakanlığı, Cumhurbaşkanlığı ve Başbakanlığın koalisyonuna dayanıyordu ve ismine de ‐bir adım  nde olma politikası‐ denilmişti. (Özersay, 2013c: 654-658)

24 Nisan 2004 tarihinde Kuzey ve Güney Kıbrıs'ta aynı anda Annan Planı üzerine bir referandum yapıldı. Referandumun sonucunda çarpıcı bir şekilde Türk kesiminde %64,9 oranla plana “evet” oyu çıkarken, Rum kesiminde %75,8 oranla “hayır” oyu çıkmıştı. Genelkurmay Başkanlığı referandumdan önce “evet” veya “hayır” demenin kendisi yönünden uygun düşmeyeceğini belirtirken, AK Parti Kuzey Kıbrıslıların “evet” oyu vermesi yönünde bir kampanya yürütmüştü. Aslında Türkiye Rum Kesimi'nin “hayır” diyeceğini önceden tahmin ettiği için “evet” oyunu daha büyük rahatlıkla desteklemişti. Bu şekilde Türkiye'nin elinin güçleneceği düşünülmüştü. Kıbrıs Rum Kesimi'nin “hayır” oyu için yaptığı propaganda bilinmekteydi. Bunun en büyük sebebi AB'nin genişleme planlarının geri dönüşü olmaz bir şekilde Kıbrıs'ı kapsıyor olduğunun bilinmesi ve AB'nin referandumun sonucu ne olursa olsun Kıbrıs'ı AB'ye alacağına duyulan güvendi. Gerek Papadapulos, gerekse Ortodoks kilisesi insanlara “hayır” demeleri için her türlü gösteriyi yapıyordu. Önce plana destek verdiğini açıklayan solcu AKEL ise daha sonra bu desteğini geri çekmişti. Sonuç olarak Güney kesimi AB'ye tek başına girme garantisini aldıktan sonra çözüme olumlu bakmıyordu. Zira Annan Planı Rum tarafını kendi tezlerinin çok büyük kısmından feragat etmeye zorlayan bir plandı ve başka çözümlerle bu işin halledebileceğine inanmaya başlamışlardı. (Özersay, 2013c: 660-663)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AK PARTİ ve CHP’NİN KIBRIS ÜZERİNDEN YÜRÜTTÜĞÜ POLİTİKANIN İZLERİ

Tezin bu son bölümünde ilk iki bölümde verilen perspektiften yararlanılarak AK Parti ve CHP’nin Türk politikasındaki etkili siyasi aktörler olarak Kıbrıs politikaları karşılaştırılacaktır. Türkiye dış siyasetini etkileyen unsurlardan ve siyasi tarihin tarihsel özetinden bahsedilmiştir. Burada CHP ve AK Parti açısından genel çerçevesi çizilen tarihsel bağlamların ne kadar etkili olduğundan bahsedilecek ve bu partilerin kendi tarihsel değişim ve dönüşümleri anlatılacaktır. Görüldüğü üzere Kıbrıs her daim Türk dış siyasetinin hararetli konularından biri olmuştur ve Cumhuriyet’in tek partili döneminde, 1950-60 arası dönemde, 1960-80 arası dönemde ve 1980 sonrası dönemde hep farklı şekillerde ele alınmıştır. Ne var ki 2016 yılında gelinen noktada Kıbrıs meselesi hala bir çözüme kavuşabilmiş değildir. O sebeple bugün Türk siyasetinin en etkili aktörü olan AK Parti’nin ve muhalefetin en büyük partisi olan CHP’nin bu konuda neler söylediğini bilmek hem gelecek yıllardaki çözüm arayışlarının ihtimallerini kavrayabilmek hem de partilerin farklılıkları ve benzerlikleri açısından çözüm arayışlarını nasıl etkilediklerini anlayabilmek açısından oldukça önemlidir.

Son bölümün ilk kısmında CHP’nin, ikinci bölümde ise AK Parti’nin dış politikaya bakış açılarının ve Kıbrıs meselesine yaklaşımlarının bir özeti verilecektir. İkinci kısımda ise partiler benzerlikleri ve farklılıkları açısından karşılaştırılacak ve bunların çözüm arayışlarındaki yeri tartışılacaktır. Ayrıca bu bölümde parti geçmişlerinin kısa özetlerine de yer verilecektir ki; bunun tarihsel konjonktürde partilerin uyguladığı farklı siyaset biçimlerinin anlaşılması ve parti kimliklerinin bir parçası olarak uygulanan daha katı siyaset biçiminden ayrıştırılması anlamında büyük önemi olacaktır.

1. CHP'nin Kıbrıs Politikası

CHP, neredeyse Türkiye Cumhuriyeti tarihiyle aynı yaşta bir partidir ve dış politika konusunda bugüne dek birbirinden oldukça farklı politikalar geliştirmiştir. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonraki tarihsel dönemlerin ve uluslararası sistemlerin hepsine tanıklık eden CHP'nin Kıbrıs karşısında aldığı tutumları anlamak için öncelikle CHP'nin bir parti olarak seneler içinde geçirdiği değişim ve dönüşüme daha sonra ise dış politikasını etkileyen unsurlara bakılmalıdır. Bunlar anlaşılmadan CHP'nin AK Parti iktidarı süresince yaptığı dış politika eleştirilerini ve Kıbrıs konusunda aldığı tavırdaki değişimleri anlamak mümkün olmayacaktır. Bu bölümde dış politika konusunda CHP'nin politikasını oluşturan kimliklere geniş yer verilecek ve tarihte yaşananlar bu kimlikle üzerinden değerlendirilmeye çalışılacaktır. Türk solunun dış politika ve Kıbrıs konusunda geliştirdiği yaklaşımdan da geniş bir biçimde bahsedilecektir. CHP açısından bakıldığında Türkiye'de başka siyasi partiler de CHP'nin tabanına hitap etmiştir. Türk siyasi tarihinde sık sık yaşanan parti kapatma davaları yüzünden CHP de kapatılmış bundan sonra CHP tabanı başka partilerce paylaşılmıştır. Bu sebeple konu bütünlüğü açısından 1980'ler süresince kapatılan CHP yerine Demokratik Sol Parti (DSP) ve Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP) incelenmiştir.

1.1. CHP'nin Tarihsel Arka Planı

CHP'nin bir parti olarak Türk siyasetinde temsil ettiği görüş ve tuttuğu yer Türkiye'nin yakın tarihi açısından çok kritiktir. Nitekim partinin kuruluş aşamasında aldığı hal hem Kurtuluş Savaşı'yla hem de Kurtuluş Savaşı'ndan sonra kurulacak yeni devletin rejimiyle organik bağlar geliştirmiştir. Yıllar içinde pek çok değişiklik geçirip dönüşmesine rağmen ilk yıllarında atılan temelleri parti

kimliği için hep merkezde olmuştur. Parti 1922 senesinde Büyük Millet Meclisi'ndeki (BBM) Birinci Grubun Halk Fırkası'na (HF) evrilmesiyle kurulmuştu (Hatipoğlu, 2012: 134). 1924 yılında adının başına “Cumhuriyet” eki alan partinin adı Cumhuriyet Halk Fırkası (CHF) olmuştur. CHP dönemine göre çok radikal fikirlere sahipti denilebilir. CHP'nin ilk yıllarında hakim olan hava Kurtuluş Savaşı'nın önderi olmuş ve partinin kurucu aklı sayılan Mustafa Kemal Atatürk'ün birbiri ardına devrimlerinin halk üzerinde bıraktığı etkiden kaynaklanır. Bunlar dışında milliyetçilik, cumhuriyetçilik, halkçılık ve laiklik gibi daha sonra 1924 Anayasası'na eklenecek olan kavramlar yine bu döneme damgasını vuran radikal değişimlerdi (Hatipoğlu, 2012: 137).

Cumhuriyetin ilk dönemlerinde birtakım çok partili hayata geçme çabaları gösterilmiş olsa bile bu tam hakkıyla başarılamamış, ilk önce 1924 senesinde meclisteki “İkinci Grup” tarafından oluşturulan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (TCF) ile çok partili hayat denenmiş fakat Şeyh Said İsyanı'ndan sonra ortaya çıkan karışık ortamda parti kapatılmış ve bu deneme başarısız olmuştur. Daha sonra 1930 yılında, Atatürk Serbest Cumhuriyet Fırkası (SCF) kurulmasına bizzat ön ayak olarak çok partili hayat istemini bir kez daha göstermiştir. Ne var ki SCF de çok uzun ömürlü olamamış, 6 aylık çalışmanın ardından partinin kurucusu Fethi Okyar tarafından feshedilmiştir. Kemalizm'in 6 ilkesi 1931 yılında Devletçilik ve İnkılapçılığın da eklenmesiyle tamamlanmıştır. Daha sonra Kemalizm bir ideoloji olarak günün koşullarında pratiğe dökülebilmüş, bütün eylemlerin toplamı olarak adlandırılmış ve altı ok ile beraber CHP'nin omurgasını oluşturmaya devam etmiştir. Bu sebeple Hatipoğlu (2012: 183) Kemalizm'in bir ideoloji değil, bir program olduğunu iddia eder. Şu var ki Kemalizm bir program da olsa, fikirsel kökleri hem ulusal hem de uluslararası bazı kaynaklara dayanmaktadır. 19. yüzyılda serpilen liberalizm ve sosyalizm felsefeleri Kemalizm ile birebir örtüşmediği gibi pek çok açıdan oldukça etkilenmiştir. Batı emperyalizmine karşı direniş, üçüncü dünya retoriği, tam bağımsız ekonomi ve devrimci duruşuyla Rusya'daki 1917 Ekim Devrimi'nden izler taşıırken insanların doğal hakları, özgürlükler, monarşiye karşı mücadele ve burjuvazinin

önderliğinde bilime ve akla dayanan bir gelecek tahayyülüyle ise Fransız Devrimi'nin izlerini taşımaktadır. Öte yandan Milliyetçilik ve Cumhuriyetçilik gibi fikirlerin kökleri bizim düşün dünyamızda da Jön Türk Hareketi'ne dek uzanmaktadır. (Hatipoğlu, 2012: 154-158, 184-185) Kemalizm'in birbirinden bu kadar farklı akımlardan etkileniyor olması daha sonraki yıllarda CHP söylemlerini de geniş bir spektruma oturtmuştur.

Görüldüğü üzere Kemalizm 19. ve 20. yüzyıldaki önemli devrimlerden ve düşünürlerden çıkan fikirlerin Türkiye'de o günün koşullarında eyleme geçirilebildiği kadarıyla geçirilebildiği eşsiz bir birleşimini sunmaktadır. Fakat dünyanın koşulları değiştikçe bu ideolojiye ya da programa sıkı sıkıya bağlı kalmak doğal olarak gitgide zorlaşmıştır. Bunun da ötesinde Atatürk'ün ölümü ve sonrasında gelen İkinci Dünya Savaşı ile beraber hem Türkiye hem de CHP yeni bir döneme girmişti ve bundan sonraki dönemlerde tek partili iktidarın kötü hatırlanmasına yardımcı olacak birtakım hadiseler yaşanmıştı. Aslında tek parti iktidarında parti ve devlet arasındaki çizgi şeffaflaşmış, bürokratlar ve devlet yetkilileri resmen partinin bir üyesi gibi davranmaya başlamıştı. Bürokratikleşme, merkezileşme ve modernleşme CHP'yi tek parti döneminde halktan koparan bazı olgulardı. Fakat İkinci Dünya Savaşı'na dek yükselmiş olan faşizm ve ırkçılığın savaş sırasında gerçek bir tehdide dönüşmesinin de etkisiyle Atatürk'ün ölümünden sonra partiyi devralan İsmet İnönü katı ve baskıcı yönetim biçimini arttırarak devam ettirmiştir. İsmet İnönü'ye atfedilen “Milli Şef” kavramı ve muhalefetin tamamen susturulmasına ek olarak ekonomik buhranlar da baş göstermeye başlayınca bu dönemde geniş halk kitlelerinin CHP'den uzaklaşması kaçınılmaz hale gelmiştir. (Hatipoğlu, 2012: 193, 197-198)

14 Mayıs 1950 günü seçim sonuçlarından sonra Türkiye'de büyük bir değişim yaşanıyordu. 1950 yılındaki seçimden sonra CHP alt üst olmuş biçimde DP'ye benzemek için bazı önlemler almaya başlamıştı. DP'nin seçimden sonra attığı ilk önemli adımlar olan NATO'ya girme başvurusu ve Kore Savaşı'na katılma kararı CHP'li muhalefette büyük itiraz toplamıştı (Bila, 1999: 139). 1950

ve 1954 yılları arasında CHP'nin itiraz ettiği mevzular aslında DP için bir yükseliş sebebiydi. Tarımda makineleşme, zenginleşen köylü ve yabancı sermaye sayesinde hızla kalkınan ekonomi DP iktidarının 1954 yılında bir kez daha devam etmesini sağladı. CHP ise kendini sorguluyor ve bu hazin kayıpların sebebini anlayıp yeniden bir yapılanmaya gitmeyi, kendisini reform etmeyi arzuluyordu. Bu dönemlerde DP'nin popülist ve sağ tavrı su götürmez bir olgu iken CHP sosyal demokrasi şu yana dursun açıkça bir sol parti bile olamamıştır. Bu yıllar özellikle Kemalist programın günün ihtiyaçlarına kesin cevaplar veremediği yıllardır. Fakat 1950'lerin başında DP'ye altın yıllar yaşatan yabancı sermaye 1950'lerin ortasında bir döviz kıtlığına dönüştü ve dış kaynaklara iyice bağlanan ekonomi tıkanı. Buna rağmen CHP muhalefeti rejim ve devlet üzerinden sürdürmeye devam etti ve 1957 yılında kapanan farka rağmen bir kez daha seçimleri kaybetti. (Hatipoğlu, 2012: 223-234)

27 Mayıs Darbesi'nin altından yeniden yapılan anayasa ile sivil hayata geçiş sağlandıktan sonra Türkiye daha önce görmediği bir sivil uyanışla karşılaştı. Her yerde dernekler, örgütler ve sendikalar kuruluyordu ve parlamenter sistem nispi temsil ile restore edilmişti. Devrim Anayasası olan 1924 Anayasası yürürlükten kaldırılmıştı ama yerine koyulan Anayasa onun ilerisinde bir şekilde Batı'ya dönmüş, çizdiği çerçeveye adeta Batı Avrupa'ya eklemlemeye çalışmıştı. Zaten pek çok tarihçiye göre 27 Mayıs Darbesi DP'ye karşı duyulan Kemalist bir kaygının yansımasıydı. Bu dönemden sonra CHP'de belli değişimler olmaya başladı. Yaşanan tüm hadiselerle rağmen CHP 1961 seçimlerinde umduğundan çok daha az oy alabilmişti ve Adalet Partisi (AP) ile koalisyon kurmak zorunda kalmıştı. Ne var ki 1965 yılına gelindiğinde CHP'de sol rüzgarı tamamen adlandırılacak ve "Ortanın Solu" kavramı ortaya çıkacaktı. (Hatipoğlu, 2012 :236, 248)

CHP'nin değişen ve dinamik Türkiye karşısında dönüşmesi kaçınılmaz bir hal alınca sol ile olan bağlar tazelendi ve sosyal demokrasi modeli CHP için uygun görüldü, fakat bunun adına demokratik sol diyerek Marksist bir çizgiden

kurtulmaya çalıştılar. Bu sırada CHP'nin dış politika konularına yaklaşımı da değişiyordu ve yeni bir isim olan Bülent Ecevit CHP'nin liderliğini üstlenmişti (Bila, 1999: 292). Görülüyor ki başından beri birbirini dışlayabilecek düşünce akımlarını bünyesinde bulundurmuş olan Kemalizm CHP'nin yeni programında iyiden iyiye Halkçılık ilkesine doğru kaymıştı. Bağımsızlık Savaşını sürdürmüş insanların kurduğu bir parti olan CHP elbette tam bağımsızlık ve antiemperyalizm isteğiyle dolup taşıyordu, fakat bunu uygulamak o kadar kolay değildi. Bunun törpülenmeye başladığının en güzel örneklerinden biri ABD Devlet Başkanı Johnson'ın 1964 yılında Kıbrıs'ta kullanılacak silahların ABD'den alındığını hatırlattığı ve Yunanistan'a karşı kullanılmamasını istediğini belirttiği mektubudur. Bu mektuba İnönü "*İttifak içinde Amerika'nın önderliğine inanıyordum. Şimdi cezasını çekiyorum*" şeklinde bir tepki vermiştir (Hatipoğlu, 2012: 306). CHP-MSP koalisyonunun anlaşılabildiği konulardan bazıları da bu bağımsızlık istemi ve dış ilişkilerin sadece Batıyla sınırlı kalmamasıydı. Haşhaş ekimi konusunda Bülent Ecevit yine ABD'nin isteklerine boyun eğmemişti, fakat Kıbrıs çıkartmasından sonra bu hareketi Türkiye'ye pahalıya mal olmuştur. (Hatipoğlu, 2012: 306-307)

1980 sonrası dönemde, Özal'ın iktidarı altında yaşanan muazzam ekonomik değişim ve sermaye birikimi modellerindeki dönüşüm ile beraber farklı bir dönemece girildi. Fakat başından beri Batıdan aldığı modele tam olarak uyamayan sosyal demokrasi girişimi bu yeni konjonktürde daha sonra yıkılacak SSCB ve siyasette muhafazakarlaşmanın da etkisiyle gerçek bir kimlik bunalımına girdi. 1980 Darbesi ile bütün partiler kapatılmış ve aynı isimle parti kurulması yasaklanmıştı, bu sebeple CHP geleneğinden gelen iki parti kuruldu; Halkçı Parti (HP) ve Sosyal Demokrat Parti (SODEP) fakat ancak birincisinin seçime girmesine izin verildi. SODEP dış politika konusunda NATOcu ve güvenlikçi bir tavra sahipti ve insan hakları gibi konularda Batıcılıktan yanaydı. Şu var ki bağımsızlıkçı ve antiemperyalist tavrını sürdürmesi CHP geleneğinden gelen partiler için gitgide zorlaşmış ve darbeden sonra bu savunuculuk CHP tabanlı partiler arasında gitgide belirsizleşmişti. Nitekim kimileri için Kemalizm

de bağımsız ekonomi istemi gibi bir program olarak artık tamamıyla uygulanabilir olmadığı için CHP tabanlı siyasetçiler arasında bir hizipleşme sebebi haline gelmişti. SODEP daha sonra SHP ismini aldı ve 1987’de Bülent Ecevit’in siyasi yasağı kalkınca yeni bir parti olan DSP onun liderliği altına girdi. Çok ufak farklılıkları olsa da partiler birbirine benziyordu ve aslında hizipleşmenin sebebi sosyal demokrasi eksenindeydi. Bu sırada AB ile Gümrük Birliği’ne girilmesi sürecinde CHP ve SHP’de yine aynı dış politika unsurlarına verilen farklı ağırlıklardan kaynaklanan bazı tavır farklılıkları gözlemlendi. Erdal İnönü bağımsız ekonomi konusunda Bülent Ecevit’e göre çok daha az endişeliydi. Baykal kanadı SHP içinde aradığı desteği bulamayıp 1992 kurultayında da başkanlık seçimlerini Erdal İnönü’ye kaptırınca 1992’nin Eylül ayında yasakların kalkmış olmasından yararlanarak CHP’yi tekrar kurdular. 1995 senesinde CHP ve SHP aynı çatı altında birleşti ve CHP’de Deniz Baykal dönemi başladı. Deniz Baykal döneminin de en büyük meselesi AB idi. DSP’den farklı olarak CHP AB’ye girmenin Batı ile hem ekonomik hem siyasi olarak yaşanacak tam bir entegrasyon açısından hayati olduğuna odaklanmış, ucuz işçilerin ve eşitsizliğin getireceği maliyete çok takılmamıştı. Ulusalci bazı kesimlerin buna karşı çıktığını bilen Deniz Baykal yine onlara Ankara Anlaşması’nı 1963 yılında imzalayanın İsmet İnönü olduğunu hatırlatıyor ve bu meselenin sağ siyasetin mezesi haline gelmesine izin vermeyeceklerini belirtiyordu. 1999 seçimlerinde DSP solun ve ülkenin en yüksek oranda oyunu alınca Deniz Baykal genel başkanlıktan istifa etti, fakat bu çok uzun sürmedi ve 2000’de partinin başına geri döndü. 2002 seçimlerinden 2015 seçimlerine kadar ana muhalefet partisi konumunu sürdüren partinin lideri Deniz Baykal 2010’da kendisine düzenlenen komplo sonucunda istifa ettirildi ve yerine Kemal Kılıçdaroğlu geldi. Bu dönemde CHP siyasetinde en büyük gerilimler Milliyetçilik, ulusalcılık ve Batıcılık arasında yaşanmıştır ve bu tartışmaların odak noktası AB olmuştur denilebilir. AB’nin Türkiye’den talep ettiği bitmek tükenmek bilmez reformlar çoğunlukla CHP’nin ulusalci damarıyla çatışıyordu. Nitekim 2000’li yıllarda DSP’nin erimesinden sonra CHP’de tam

bağımsız ekonomi istemleri azalmıştı ve antiemperyalizm söylemleri siyasette merkezi bir yer kaplamıyordu. (Hatipoğlu, 2012: 330-333, 350-360)

1.2. CHP'nin TDP'ye Bakışını Etkileyen Temel Unsurlar

Öncelikle belirtmek gerekir ki CHP'nin parti programında ve seçim beyannamelerinde Kıbrıs konusunun işlenmesi mevzusu bir önceki bölümde anlatılmış olan tarihsel olgulardan soyutlanabilir değildir. Burada CHP dış politikasını anlamak için incelenecek olguların başında Kemalist program ve Atatürk'ün dış politika anlayışı gelmektedir. Bundan sonra Cumhuriyet'in ilk yıllarında çıkmış ve Atatürk'ün biricik kişiliğinde somutlaşmış söylemlerin yıllar içindeki değişimi ve farklı unsurlarla bir araya gelişini incelemek gerekmektedir. Bunlar ise antiemperyalizm, bağımsızlıkçılık, ulusalcılık, milliyetçilik ve Batıcılıktır. Bu unsurların CHP içindeki anlamlarıyla ilgili kısa birer özet verildikten sonra CHP'nin Kıbrıs Politikasına ve bu unsurların bu politikayı nasıl etkilediğine odaklanılacaktır.

Sandıklı Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı sırasındaki dış politikasını Atatürk'ün şu sözleriyle açıklar: “*Milli hakimiyete dayanan, kayıtsız şartsız, bağımsız yeni bir Türk Devleti kurmak*” (Sandıklı, 2008: 65). Bu anlamda Sandıklı'ya göre Atatürk döneminde yukarıdaki hedefin gerçekleştirilebilmesi adına milli egemenlik, çağdaşlaşma ve tam bağımsızlık en ön plandaki dış politika unsurları olmuştur. Cumhuriyet döneminde Lozan sınırları içerisinde yürütülen gerçekçi ve elde edilebilir siyasetin temellerini işte bu hedef ve unsurlar atmıştır. Milli egemenlik ve tam bağımsızlık kavramları CHP siyasetinde sık sık ortaya çıkan bağımsızlık ve antiemperyalizm söylemlerinin Kemalist dayanakları olmuştur. Bunun yanı sıra çağdaşlaşma meselesi hem Cumhuriyet dönemi Türkiye'sinin hem Kemalist rejimin hem de CHP parti programının değişmez bir parçası olan Batıcılığın bir

yansımasıydı. Atatürk’e göre Osmanlı Devleti’ndeki gerilemenin sebebi Batı’dan uzaklaştığı Abdülhamit dönemi idi ve bir daha bunun asla olmaması gerektiğini defalarca vurgulamıştı. (Sandıklı, 2008: 78) Bunun yanı sıra Cumhuriyet dönemi dış politikasının gerçekçi, uzlaşmacı, devletler eşitliğine dayanan ve ülkeler arası işbirliğinin önemini vurgulayan, rasyonel dış politikası da Atatürk’ün arzuladığı dış politikanın bir yansıması olmuştu.

CHP çok partili döneme kadar geçen sürede ülkeyi tek parti iktidarıyla yönetmiştir. 1950 yılında çok partili hayata geçildikten sonra ise 27 Mayıs Darbesi’ne kadar DP karşısında hep mağlup olmuştur. Bu dönemde Hatipoğlu’na (2012: 226) göre CHP kuvvetler ayrılığı ve yasama erkinin bağımsızlığının tekrar canlandırılmasını iddia etmek gibi liberalleşmiş bir takım talepler haricinde gerçekliğe denk gelecek ölçüde politikalar üretememiş, hep DP’nin icraatlarını eleştirmekle kalmıştı (NATO ve IMF örneğinde olduğu gibi). Bir şekilde bu dönemde CHP kanadından gelen ülkenin bu kurumlara girmesiyle alakalı eleştiriler aslında CHP’yi ister istemez daha sol bir kanada atıyordu. Bu anlamda DP döneminde CHP’nin dış politikası bir DP karşıtlığından ibarettir denilebilir. Nitekim 10 senelik DP iktidarı boyunca CHP mecliste neredeyse yok gibidir. 27 Mayıs Darbesi’nden sonra 1960’lı yıllarda TDP’ye hakim olan özerklik istemine CHP seçim bildirgelerinde de rastlanabilir. CHP 1965 seçimlerinden önce çıkardığı bildirgede (TBMM(b), CHP Seçim Bildirgesi, 1965: 57-58) dış politika kısmında Lozan’daki başarılarla ve barışçı bir politika izlenmesine vurgusu yapar. Bunun dışında “haysiyetli ve şahsiyetli dış politika” diye adlandırdığı ve eşitlik ilkesine dayandığı bir anlayışın öneminden bahseder. Yine aynı metinde Batı’nın CHP’nin idealindeki Türkiye için en büyük ittifak olduğu ve Türkiye’nin idealleri bakımından Batı Avrupa’ya yakın olduğu belirtilmiştir.

İsmet İnönü’nün yerine 1972 senesinde Bülent Ecevit’in CHP Genel Başkanı seçilmesiyle partide belli değişimler yaşandığından bahsedilmişti. İsmet İnönü 33 sene boyunca CHP’nin “şefi” idi ve bayrağı Halkçılık ve Devrimcilik ilkelerinin yorumlamasında ve özellikle sosyal demokrasiyi partinin merkezi

temalarından biri haline getirmek konusunda anlaşılamadığı Bülent Ecevit'e devretmesi kolay olmamıştı (Bila, 1999: 266). Bülent Ecevit için dış politikada bağımsızlık ve Batılı devletlere olabildiğince az taviz verilmesi önemliydi. Dış politikadaki başarılarından bahsederken “*Sayın İnönü’nün açtığı yolda yürüyebilmiş, afyon konusunda Amerika’ya karşı aşırı tavizler vermekten kaçınılabilmiştir*” (Ecevit, 1972: 11) demiştir ve başarıyı bağımsızlık üzerinden ölçmüştür. Buna paralel olarak 1973 yılında hazırlanan seçim bildirgesi 1965 yılındakine kıyasla belirgin farklılıklar taşır. 1965 senesinde yapılan Lozan ve “Yurtta sulh cihanda sulh” temelli dış politika vurgusunun yerini bağımsızlığı ve çıkarları gözeten, eşitlik ve bağımsızlık ilkeleri üzerine kurulu bir dış politika istemi almıştır. Aslında Kemalist programdan tamamen kopulmamıştır fakat parti pek çok konuya bakışını güncellemiştir ve dış politika da bunlardan biridir. Yine aynı metinde dış politikada ideolojik veya duygusal yaklaşıma değil, ulusal güvenlik ve ulusal çıkar merkezli bir yaklaşıma ihtiyaç duyulduğundan bahsedilmiştir (TBMM(a), CHP Seçim Bildirgesi, 1973: 219-220). Şüphesiz ki 1974 Harekatını anlamak açısından Bülent Ecevit’in dış politikaya getirdiği yeni bakış çok önemlidir.

Daha önce bahsedildiği üzere CHP 1980 Darbesi’nden sonra kapatılmıştı ve yeniden açılması 1992 senesini buldu. 1987 ve 1991 yılındaki seçimlerde 1980 öncesi CHP’sinden doğan iki parti etkindi ve bunlar SHP ve DSP idi. İki partinin seçim bildirgelerine bakıldığında görülür ki Bülent Ecevit’in partisi olan DSP Kıbrıs’ı dış politikanın bir önceliği halinde tutmaya devam etmişken SHP parti programında Kıbrıs’tan bahsetmemiş ve dış politikayı tekrar “Yurtta sulh cihanda sulh” kalıbına itmiştir (TBMM(d), SHP Seçim Bildirgesi, 1985: 59). DSP ise hem 1987 hem 1991 seçimlerinde hazırladığı bildirgelerde Kıbrıs’a geniş yer vermiş ve dış politikadaki önceliğin bağımsızlık olduğunun altını çizmiştir (TBMM(c), DSP Seçim Bildirgesi, 1987: 138; TBMM(e), DSP Seçim Bildirgesi, 1991: 64). 1995 seçimlerinde SHP meclis dışında kalınca CHP ile birleşmiş ve böylece sosyal demokrat geleneğinden gelen iki parti kalmıştır. CHP 1995 seçimlerinden sonra oyların sadece yüzde 10’undan biraz fazlasını alabilmişti ve 1999 seçimlerinde

meclise girememişti. CHP'nin meclisteki ana muhalefet partisi oluşu 2002 seçimleriyle olmuştur. (TUİK) 2002 seçim bildirgesine bakıldığı zaman dış politika üzerine yazılanlar 1973 bildirgesiyle çarpıcı bir kontrast halindedir. 30 yıl içinde CHP bir parti olarak bağımsızlık ve ulusal çıkar söylemlerini bir kenara bırakmış, asıl hedefi AB standartlarını yakalamak olan bir parti halini almıştır (2002: 89-93).

Batıcılığın izlerine CHP'nin seçim bildirgelerinde ve parti programlarında her daim rastlamak mümkündür, zira, CHP'nin ülke siyasetinde durduğu yer hep Batılı değerlerin sahiplenildiği çevrelerde olmuştur. Fakat dikkat edilmesi gereken şey şudur ki bir iç politika hedefi olarak Atatürk tarafından ortaya atılan ağdaşlaşma fikrinin dış politikadaki yansımaları değerşken olmuştur. Batı değerler ve fikirler açısından istenilen bir noktadayken Batılı ülkelerle olan ilişkiler bağımsızlık ve ulusal çıkar mevzuları yüzünden pek çok kere risk altına girmiştir. Fakat CHP bildirgelerinde görülür ki, 2000'lerin başında AB yesi olmak Türkiye için gerçekleşmesi yüksek bir ihtimal haline gelince bu çıkar çatışmaları ve özerklik istemi yerini çok daha yumuşak söylemlere bırakmıştır. Ulusalcı damar seçmen kitlesinde her zamankinden daha uyanık olmasına rağmen bildirge ve siyasi elitler düzeyinde bir uyum arayışı vardır. 2002 seçim bildirgesinde (CHP Seçim Bildirgesi, 2002: 91) CHP'nin dış politika bölümünde görülen dilindeki yumuşama bugüne kadar devam etmiş ve CHP dış politikada önceliğinin sınırları içine çekilmiş bir biçimde komşularla iyi ilişkiler olduğunu ve AB'ye girmenin parti için hayati olduğunu defalarca tekrarlamıştır. Bu manada 2000'li yıllar Türk solunun meclisteki temsili açısından CHP ile sınırlı kaldığı için antiemperyalizm ve bağımsızlık temelli dış politika söylemleri belli ölçüde marjinalleşmiştir denilebilir.

2000'lerde CHP'den bahsederken şunu unutmamak gerekir ki ulusalcılık ve milliyetçilik 2000'lerde yeni bir uyanışa geçmiştir ve bu yeni hareket "Tam Bağımsızlık" ve "Anti Emperyalizm" söylemlerini dilinden düşürmemiştir. Ulusalcılık AK Parti iktidarı süresince gittikçe güçlenmişti. Bu hareket

milliyetçiliğini, 16. yüzyıldan beri Müslümanlıkla beraber anılmış Türklük kavramından İslam'ı çıkararak tanımlıyordu ve Kemalizm'den en büyük farkı Batı'yı büsbütün tehdit kaynağı olarak görmesiydi. Halbuki Kemalist devlet Batı'yı ulaşılması gereken bir medeniyet seviyesi olarak tahayyül ederdi. AK Parti'nin AB reformculuğu süresince en büyük muhalefeti de bu ulusalcı çevreler yapmıştı ve AK Parti Leyla Şahin'e verilen Türban Kararı'nın da etkisiyle reform yapma çabasından yılmıştır. Bu yılmayı açıklamak için pek çok yazar AK Parti'nin AB tarafından aranan reformcu ve liberal parti profiline gerçekten uymuyor olmasını öne sürmüştür ki haklılık payları vardır. Bu ulusalcı zihniyet hem milliyetçi, hem anti Batıcı, hem laik, hem de bağımsızlıkçı olmayı aynı anda başarıyordu fakat bu çelişkili öğelerin hepsi Sevr Sendromu denen bir korku altında birbiriyle uyum içinde kalabiliyordu. (Oran, 2013c: 74,83) Ulusalcılığın CHP dış politikasındaki yansımaları sonuçların çözüme ulaştırılması anlamında pek çok kez tıkayıcı rol oynamıştır. Kıbrıs için söylenen “Çözumsuzlük çözümdür” yaklaşımı bunun en güzel örneklerinden birisidir. Ulusalcı yaklaşım çok kutuplu ve çok sesli bir dünyada tek sesli yaklaşımıyla AK Parti'nin ilk yıllarında getirdiği reformcu ve liberal zihniyeti kolayca sindirememiştir. Bu anlamda AK Parti'nin dış politikası ile Kemalizm'in 21. yüzyıl yorumlarından birisi olan ulusalcıların dış politika anlayışı arasında ilginç bir gerilim doğmuştur.

1.3. Tarihsel Süreçte CHP'nin Kıbrıs Politikası

CHP'nin Kıbrıs'a ilgisi Hasene Ilgaz isimli Çorum Milletvekili'nin 1949 senesinde Kıbrıs'a yaptığı bir ziyaret ve bu ziyaret sırasında aldığı notları derlemesiyle başlar. (Hasgüler, 2000: 95) Bu notlarda İngiliz yönetimi altında yaşayan Türklerden ve onların yaşadığı sorunlardan geniş ve etraflı bir şekilde bahsedilmiş ve en önemlisi vaziyetin objektif bir yansıması verilmek istenmişti. Türk solunun milliyetçilikle imtihanı bir yana dursun Hasgüler'e (2000: 96) göre

bu dönemde verilen objektif kalma çabası 1970’li ve 1980’li yıllarda Kıbrıs konusunda alınan tavırla karşılaştırıldığında takdir edilesidir. Öyle ki Türk solu sosyalistlerinden ulusalcılarına Kıbrıs konusunda üretilen “yavru vatan” retoriğinin ötesine geçememiş ve Yunanlı solcular karşısında utanç verici derecede cahil kalmıştır (Hasgüler, 2000: 65). DP yönetiminin 50’li yıllarda Kıbrıs üzerinden yürüttüğü tutarsız ve karışık politikaları eleştiren CHP’liler Ecevit’ten sonra kendilerini aynı çelişkili söylemlerin içerisinde bulmuşlardır. Bu da gösteriyor ki Kıbrıs sorunu Türkiye’de sorun haline geldiğinden beri tüm yönleriyle anlaşılıp çözülmek istenmemiş bir mevzu olarak kalmış ve Türk siyasetçiler bir şekilde statükodan yararlanmayı hep bilmişlerdir.

Kıbrıs Devleti kurulana dek TBMM’de, iktidarda iki parti bulunmuştu ve bunlar CHP ve DP idi. 1950 yılında CHP iktidarını DP’ye bırakıncaya dek bu meseleye İngiltere’nin iç meselesi olarak bakıldığından bahsedilmişti. Bunun asıl sebebi Türkiye’nin ilk yıllarında izlediği gerçekçi ve ayakları yere basan dış politikanın etkileriydi. 1950 öncesinde İsmet İnönü önderliğindeki partide dış işleri bakanlığı yapmış olan Necmettin Sadak’ın “*Türkiye’nin Kıbrıs meselesi diye bir meselesi yoktur*” demesi aslında bu dönemdeki bakış açısının güzel bir özetidir (Hasgüler, 2000: 97). 1950 ve 1954 senesi seçimlerinde ne DP ne de CHP Kıbrıs’tan bahsetmedi. 1955 senesine kadar DP yönetimi bunu İngiltere’nin iç meselesi olarak görmeye devam etti ve Yunanistan’ın Kıbrıs’ı BM gündemine taşımamasını kınadığını belirtti. Fakat şu var ki Soğuk Savaş döneminin ilk seneleri self-determination ile bağımsızlıklarını kazanan ülkelerin yıllarıydı ve Kıbrıs da bundan faydalanmak istiyordu. İngiltere’nin Türkiye’yi taraf yapmaya istekli olması ve EOKA hareketlerinin başlaması üzerine Türk kamuoyunda milliyetçi duygular hızla yükseldi ve tarihimizde yaşanan trajik olaylardan biri olan 6-7 Eylül olaylarına zemin hazırladı. (Fırat, 2013a: 593,598)

Kıbrıs Devleti’nin kurulduğu tarih 27 Mayıs yöneticilerinin yönetimde olduğu tarihlere denk geliyordu ve darbeciler ılımlı ve anlaşma yanlısı bir politika izlemişti. Bu arada Kıbrıs Rum Kesimi’de *Enosis* tezinden vazgeçmemiş ve asıl

hedefin Yunanistan ile birleşmek olduğu Makarios tarafından defalarca tekrarlanmıştı. Buna karşılık 1964-1974 yılları arasında Türk tezleri sürekli bir değişim içindeydi. (Kızılyürek, 2005: 286). 1963 senesine kadar gerek darbe yönetimi gerek İsmet İnönü başbakanlığındaki hükümetler Kıbrıs konusunda olabildiğince titiz ve dikkatli davranmıştı. Fakat daha önce bahsedilen 1963 “Kanlı Noel” olaylarını hatırlamak gerekirse Makarios anayasayı değiştirmeyi istemiş ve bundan sonra bir çatışma ortamı doğmuştu. İnönü başbakanlığındaki hükümet bir ihtar uçuşu yapmaya karar verdi ve bu konuda Yunanistan ve İngiltere uyarıldı; eğer Adada her şey normale dönmez ve güvenlik sağlanamazsa Türkiye’nin müdahale hakkını kullanacağı belirtildi. Bu sırada 1964 yılının Ocak ayında Londra Konferansı düzenlendi ve Kıbrıs Türk Yönetimi taksim tezini yeniledi. Güvenliği sağlamak adına NATO güçlerinin Adada bulunması önerisini ise Bağlantısızlar ve SSCB liderliğindeki bloktan korkan Makarios reddetti ve ancak BM güçlerine razı gelebileceğini belirtti. Fakat BM Barış Gücü’nün adadaki varlığı çatışma ortamını da bitirmedi. Türkiye’de de Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) hükümete Kıbrıs’a girme yetkisini verdi. (Fırat, 2013a: 724-725)

Makarios *Enosis* yanlısı Papandreu’nun Yunanistan’da başbakanlığa gelmesinin ardından sertleşme politikası izlemiş ve Londra Konferansı’ndaki tavrını bozmuştur. 1964 senesinin Nisan’ında İsmet İnönü de daha geniş ve sert açıklamalar yapmaya başlamış ve Batılı müttefiklere tutumlarını değiştirmezlerse Türkiye’yi kaybedebileceklerinin sinyallerini vermiştir. Kaldı ki, Türkiye ordusu içinde de hareketlilik sürüyor ve olası bir harekate olumlu bakılıyordu. Ne var ki İsmet İnönü hala ABD konusunda umutlarını yitirmemişti ve işi ABD’ye taşımaya karar verdi. Bunun karşılığında aldığı Johnson mektubu ise Türkiye için pek çok açıdan yıkıcı bir sonuç oldu. Mektupta Türkiye’nin Kıbrıs’a olası bir harekatta bulunmasına karşı çıkılıyor ve yetkililer uyarılıyordu. ABD sorunun 1959 senesinde çözüldüğü gibi ABD’nin garantörlüğü altında çözülmesini istiyordu fakat koşullar buna imkan verecek halde değildi. Daha sonra Johnson, mektuptaki sert dili yumuşatmak ve müttefikliği pekiştirmek adına İsmet İnönü’yü

Washington’a çağırılmış fakat tüm olumlu havasına rağmen bu görüşmeden bir sonuç çıkmamıştır.

CHP’nin 1965 senesindeki seçim bildirgesinde geçmişe kıyasla Kıbrıs’ın büyük yer kapladığı söylenebilir. Bu bildirmede Kıbrıs’ın Türkiye’nin en önemli dış politika meselesi olduğu ve Türk tarafının haklarının korunmasında Londra ve Zürih Anlaşmaları’nın esas alınması gerektiğinden bahsedilmekte ve alınan SSCB desteğinin ne kadar önemli olduğu anlatılmaktadır. Bunun da ötesinde Johnson mektubunun etkisi görülmekte ve SSCB tehdidi bahane edilerek Türk tarafının haklarının ihmal ve inkar edilemeyeceğinin altı tekrar çizilmektedir. (TBMM(b), CHP Seçim Bildirgesi, 1965: 128)Bildirmenin Kıbrıs üzerine açıklamalarına bakıldığında CHP’nin bağımsızlıkçılık üzerinden gittiği ve bu alanda Batıcılığını riske attığı söylenebilir. Nitekim İsmet İnönü seçimlerden önce Times Dergisi’ne yaptığı açıklamada “*Yeni bir dünya kurulur ve Türkiye bu dünyada yerini bulur*” demiştir (Fırat, 2013a: 726). Ne var ki, bilindiği üzere CHP bu seçimden iktidar parti olarak çıkamadı ve koltuğu AP’ye devretti. CHP’nin bundan sonra oyunda etkin bir eleman olarak sahneye çıkışı iki dönemlik AP iktidarı ve 12 Mart Muhtırası ardından Bülent Ecevit’le beraber 1973 seçimleri ve sonrasında olmuştur.

Bülent Ecevit CHP’si pek çok anlamda Kıbrıs meselesinin günümüzdeki halini almasında etkili ve sorumlu olmuştur. Öte yandan Hasgüler’in (2000: 68) de iddia ettiği gibi o günlerde Bülent Ecevit’in kişiliği ve “Karaoğlan” efsanesi üzerinden oluşturulmuş bir kişilik kültürünün hem bizim siyasi tarihimizde hem de demokrasi kültürünün ülkemizde tam oturamamasında yeri vardır. Bülent Ecevit’in arkasında durduğu bu “ulusal solcu” değerler Kıbrıs’taki barış ihtimallerini pek çok anlamda tıkamış olsa da Bülent Ecevit yine de efsane olarak akıllara kazınmıştır. Bülent Ecevit’in yaklaşımı 1990’lı yılların sonundaki kısa iktidarı sırasında “Kürt meselesi” gibi başka iç meselelerde de karşımıza çözümün önünü tıkayıcı bir etken olarak çıkmıştır. Aslında Bülent Ecevit’in kendisi de Kıbrıs konusunda birbiriyle çelişen pek çok öneri getirmiştir fakat buna rağmen

bazı çevrelerce Kıbrıs uzmanı ilan edilmiş ve Kıbrıs üzerine konuşulacak her şeyin onur konuğu muamelesi görmüştür. (Hasgüler, 2000: 69-70)

1973 senesinde CHP'nin yayınladığı seçim bildirgesinde Kıbrıs üzerine söylenenlere bakarsak 1965 senesinden sonra yaşanan değişiklikler hemen göze çarpar. Bir kere 1964 ve 1967 senelerinden sonra fiili bir takım değişiklikler olmuştur ve adada 1960 senesinde kurulan Kıbrıs Devleti kalmamış, Adanın resmi yöneticileri olarak sadece Rumlar kalmıştır. İkincisi, Türkler belirli köylere çekilmek zorunda kalmış ve çatışma ortamında ancak TMT tarafından korunabilir hale gelmişlerdir. Bildirgede Kıbrıs Türk halkının özgürlük ve haklarını sağlamak Türkiye için ulusal bir ödev olarak belirlenmiştir. Bunun dışında Kıbrıs'ta federe bir devlet kurulmasının önemi ve bunun hızla yapılmasının gereğinin altı çizilmiştir. Görüldüğü üzere adadaki fiili durum artık Londra ve Zürih Anlaşmaları'ndan farklı bir noktaya varmış CHP de söylemini buna göre değiştirmiştir. (TBMM(a), CHP Seçim Bildirgesi, 1973: 221) Bunlar 1974 hareketına zemin hazırlayan bir dış politika mantığının ve KTFD'nin yaratılmasının zeminini oluşturuyordu. Ama unutulmamalı ki Türkiye'nin Kıbrıs konusunda almış olduğu tavrı sadece CHP ya da CHP geleneğinden gelen ve çoğunlukla koalisyon ortaklığıyla ülkeyi yönetmiş sol partiler aracılığıyla anlaşılamayacaktır. Bu meselenin bir o kadar önemli kolu da sağ kanattan gelip ülkeyi tek başına iktidar olarak yürütmüş partiler ve bu tezin özelinde de AK Parti'dir.

2. AK Parti'nin Kıbrıs Politikası

1990'lı yıllar boyunca koalisyon hükümetlerince yürütülmüş, terör tarafından istikrarsızlaştırılmış ve 2001 Krizi'ni yaşamış olan Türkiye'de 2002 senesinde yapılan seçimler sonucunda sandıktan ülkenin kaderini tamamen

değiştirecek bir sonuç çıkmıştı. AK Parti oyların %34'ünü, meclisteki koltuk sayısının ise yaklaşık %66'sını alarak tek başına iktidar olmuştu. (Koyuncu, 2014: 63) AK Parti iktidarı günümüzde hala Türkiye siyasetindeki en etkili aktör olduğu için onu anlayabilmek hızla kaçan bir otobüsü yakalamaya çalışmaktan çok farklı değildir. Türkiye'de hem dış politika gündemi hem iç politika gündemi o kadar hızlı değişmektedir ki bu konuların analizini yapmak güçtür. Ne var ki bu tezin iddiası gereği AK Parti'nin siyasi bir aktör olarak TDP'ye getirdiği yenilikleri anlamak çok önemlidir. Kıbrıs meselesi yaklaşık 60 senedir Türk dış siyasetinin odağından çıkmamış olsa da görüldüğü üzere bu süreç içinde Türk tezleri pek çok kere değişikliğe uğramıştır. Bunun en büyük sebeplerinden biri iktidarda bulunan parti veya partilerin kendi dış politika programlarındaki farklılıklardır. Bunun dışında gösterilmeye çalışıldığı üzere küresel ölçekte değişen güç dengeleri, uluslararası sistem ve siyasal örgütlenme biçimleri de en az partilerin kendilerine çizdikleri program kadar etkili olmuştur. Bu bölümde AK Parti'nin Türk sağ içerisinde nasıl doğduğundan, Milli Görüş Hareketi'nin ve geleneksel merkez sağ partilerinin AK Parti dış politikasının oluşmasında nasıl bir rol oynadığından ve bu dış politikanın odak noktasını oluşturan bazı kavramlardan söz edilecektir.

Daha sonra bunların Kıbrıs meselesini nasıl etkilediğinin ve 2000'li yıllarda Kıbrıs ile ilgili yaşanan gelişmelerde ne kadar etkili olmuş olabileceğinin analizi yapılacaktır.

2.1. AK Parti'nin Tarihsel Arka Planı

AK Parti'nin dayandığı fikirler ve ürettiği söylemlere bakılacak olursa karşımıza Cumhuriyet rejiminin kurucu iktidarı tarafından dışlanmış olan iki tema çok yoğun olarak çıkar, bunlar İslam ve Osmanlı temalarıdır. Osmanlı'da geç 19. yüzyıl ve erken 20. yüzyıl süresince oluşmuş fikir akımlarından batıcılık ve

Türkçülük/Ulusçuluk konularına CHP’den bahsedilirken değinilmişti. O günlerde dağılmakta olan Osmanlı Devleti’ne bir çözüm olarak üretilen ve henüz değinilmeyen iki tane daha akım vardır ve bunlar AK Parti’nin temellerini en geriye dayandırabileceğimiz Osmanlıcılık ve İslamcılıktır. Cumhuriyet kurulduktan sonra bahsi geçen iki akım tarihin tozlu sayfalarına gömülmek istenmiş, ulusal değerler üzerine kurulan laik cumhuriyet teokrasiyle yönetilen Osmanlı Devleti’nin adeta bir anti tezi olarak biçimlendirilmişti (Kahraman, 2007: 28). Kemalizm’de var olan ulusçu öğeler kendisini öncelemiş olan Jön Türk ulusçuluğundan İslami öğelerden soyutlanarak farklılaşmıştır. “İttihat ve Terakki” hareketinde Osmanlıcılık, İslamcılık, Batıcılık ve Türkçülük beraberce rol oynamışken Kurtuluş Savaşı’ndan sonra Mustafa Kemal ve arkadaşlarının yer aldığı meclisteki “Birinci Grup” tarafından ilk iki temayı kurulmak istenen toplumun kimliğinin bir parçası olarak görülmemiştir (Nebati, 2014: 116).

AK Parti’yi Türk sağından ayrı düşünmek onun üzerine yapılacak analizleri yanıltıcı kılacaktır. Zira AK Parti’de göze çarpacak bir hal alan İslam vurgusu, dini değerler üzerinden siyaset yapmak ve Osmanlıcılıkla ilişkilendirilebilecek bir dış politika, sağ partilerin AK Parti öncesinde de bir parçası olagelmıştır. Gerek DP, gerek ANAP, gerekse AP pek çok konuda AK Parti ile ortaklıklar taşır ve AK Parti de bunu seçim mitinglerinde, konuşmalarında sıklıkla kullanmaktadır. Aslında üç hareketin ve bu hareketlerin liderlerinin birbirinden çok farklı yanları vardır. AK Parti, ANAP ve DP siyasi hareketlerini kendisine rol model olarak aldığını hep belirtmiş olsa da Recep Tayyip Erdoğan’ın geldiği sosyoekonomik sınıf ve siyasi taban Adnan Menderes’ten ve Turgut Özal’dan çok farklıdır. Benzerliklerin başını ise ekonomik alanda alınan tutum çeker (Koyuncu, 2014: 140). Özal’ın serbest piyasa ve artan dış ticaret konularında Türkiye’yi ne kadar dönüştürdüğünden Soğuk Savaş sonrası dönemi anlatırken biraz bahsedilmişti. AK Parti bu anlamda DP ve ANAP ile çok yakın bir ilişki içerisindedir. Aslında DP dış politikada tamamen Batıcı bir tutum izlemiş, içteki İslami söylemleri ve icraları ise popülist politikalarla sınırlı kalmıştır denilebilir. Bu anlamda DP İslam’ı gerektiği kadar kullanmıştır ve bu

aslında cumhuriyet elitinden sıyrılan ülke iktidarının liberalleşme hareketinin bir parçası olarak da düşünülebilir. Nitekim DP Türk modernleşmesinin ve laik cumhuriyetin dışında hareket etmemiştir. (Nebati, 2014: 128)

AK Parti'nin merkez sağ partileri ile olan ilişkisi kaçınılmazdır fakat diğer sağ partilerden de İslamcı geçmişi ile ayrılmaktadır. Menderes'e (2013: 315) göre AK Parti'nin İslamcılığı yürüttüğü siyaset bakımından tartışmaya açıktır fakat uluslararası ortamda AK Parti'ye verilen değer onun İslamcı karakteri, demokratik değerleri ve neoliberalist politikaları aynı anda yürütebilmesinden gelmiştir. Bu anlamda AK Parti İslamcı hareket içinde en çok dönüşmüş olan partidir. Burada karşımıza çıkan "İslamcılık nedir" sorusu o kadar kolay cevaplanabilecek bir soru değildir. İslam'ı merkeze alan her siyasi akıma İslamcılık demek çok genel kalacağı gibi bunun günlük hayattaki yansımalarının ne kadarının İslamcılık ne kadarının İslamcılık olmadığına takibi de oldukça zordur. Osmanlı İmparatorluğu'nda İslamcılık Islahat Fermanı ile başlamıştır denilebilir (Bulaç, 2005a: 48). Batı'nın egemenliğini kabul etmek istemeyen kesimler modernleşen ve batılılaşan Osmanlı bürokrasisine karşı İslam'a dönmeyi, kaybettikleri ivmeyi o şekilde kazanmayı öneriyordu. Şu var ki İslamcılığın bir devlet ideolojisi olarak benimsendiği Abdülhamit dönemi bu ideoloji açısından çok önemlidir. Bu dönemde modernleşme ve İslamlaşma beraber yürütülmüş, bunlara merkezileştirme çabası da eşlik etmiştir. Buraya kadar anlatılan kısımda görüldüğü gibi erken İslamcılık 19. yüzyıl toplumunun kaygılarını ve dinamiğini taşımıştır. Göreli serbestlik ortamında bu erken dönem İslamcılığın 1924 yılına kadar bir şekilde devam ettiğinden bahsedilebilse de Cumhuriyeti kuran iradenin tahayyül ettiği toplum doğrultusunda İslamcılık bir ideoloji olarak tamamen dışlanmış hatta Cumhuriyete dair değerler neredeyse bu ideoloji karşısında konumlandırılmıştır. Bundan sonra İslamcılığın kendisine ait bir alanla karşımıza çıkması ancak 1960'lı yıllardaki Milli Görüş Hareketi'yle olabilmektedir. (Nebati, 2014: 133, 136-138)

Milli Görüş Cumhuriyet tarihinde İslami söylem üzerinden İslam odaklı bir siyaset yürütmüş ilk bağımsız akımdır. Osmanlı İmparatorluğu ve İslam bu hareketin en büyük iki ilham kaynağını oluşturunuyordu. Milli Görüşün en göze çarpan özelliklerinden bir diğeri de içerisindeki millilik vurgusudur. Her ne kadar Milli Görüş milliyetçilik konusunda çok ileri gitmediyse, yeri geldiğinde Türklük vurgusu yapmaktan ve milli duyguları yüceltmekten çekinmemiştir ama bu yüceltme dışlayıcı değil sahiplenici olmuştur. Bu sebeple Milli Görüş Hareketi Kürt halk arasında da kabul görebilmiştir. Burada Kemalist devletin uzun yıllar baskılamış olduğu, Anadolu’da az gelişmiş kalan İslamcı sermayenin merkeze yolculuğunu görmek Milli Görüş’ün ve bugün AK Parti’nin başarısını anlamak açısından ilgi çekicidir. Milli Görüş’ün vücut bulduğu ilk siyasi parti Necmettin Erbakan tarafından kurulan ve ömrü kısa süren Milli Nizam Partisi (MNP) olmuştur. MNP yapı olarak hem İslamcı hem Osmanlıcı hem de modernist bir görünümdeydi. Batı tamamen dışlanmamış, teknik ve teknolojik konularda üstünlüğü kabul edilmişti. MNP 1971 yılında Anayasa Mahkemesi kararıyla kapatıldı fakat bir yıl içinde hareket Milli Selamet Partisi (MSP) adı altında tekrar toplandı. MSP Milli Görüş Hareketi’nin Kıbrıs’a olan bakışını anlamamız açısından önemlidir zira 1974 yılında CHP ile tarihi koalisyonu imza atarak Kıbrıs Harekatı’nda belirleyici bir rol oynamıştır. Tarihsel olarak MSP, diğer tüm darbe öncesi partiler gibi 1980 Darbesi’nin hışmına uğramış ve 12 Eylül 1980 sonrası Refah Partisi (RP) adıyla tekrar örgütlenmiştir. (Nebati, 2014: 142-143, 146-147, 154-155)

RP’nin 1990’lı yıllardaki başarısını anlayabilmek için İslami sermayenin oluşum süreçlerine ve 1980’ler boyunca Özal iktidarı altında İslami iş çevrelerinin nasıl merkeze yolculuk ettiğine iyi bakmak gerekir. AK Parti’nin 2000’lerde kazandığı başarıyı öncelemiş olan RP yaklaşık 30 yıllık bir geleneğe sahipti ve bu süreç içinde İslamcı alt sınıfları, Anadolu’nun eğitimli ve İslamcı kesimlerini ve sermaye sahibi dindarları bir araya getirmeyi başardı. (Koyuncu, 2014: 52) Ne var ki Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği’nin (MÜSİAD) 1995 yılındaki üyelerinin çoğunluğunun Turgut Özal döneminde çalışmaya başladığı

bilinmektedir. Öyle ki 1983 senesinden sonra Anadolu burjuvazisinin önü açılmış ve sermayeleri göze çarpmaya başlamış hatta buna “yeşil sermaye” gibi isimler takılmaya başlanmıştır. Gerek Milli Görüş Hareketi gerekse MÜSİAD’ın etrafında toplandığı İslami akımın ismi Nakşibendi Tarikatı idi ve bu tarikat tıpkı Protestan mezhebi gibi kar arayışını yadsımıyor ve kapitalist sisteme uyum sağlamayı dinsel öğelerle haklı çıkaracak bir takım yorumlamalarda bulunuyordu. Bu İslamcı burjuva sınıfının varlığı gündelik hayata farklı yaşam stilleriyle yansıyor ve bu yaşam stili cumhuriyetin öngördüğü batılı yapıdan uzak bir modernlik içerisindeydi. (Doğan, 2013: 288-289, 291)

Unutulmamalıdır ki RP’nin İslamcılığı ulusal söylemlerden ve değerlerden sıyrılmış değildi; hatta etnik ve dilsel bağlantıların yerleştiği bir dini temel alıyordu. Milli Görüş’te öteden beri geçerli olan millet anlayışı Osmanlı’dan köklerini alan bir millet anlayışıydı fakat Osmanlı’nın çok uluslu ve çok kültürlü kozmopolit yapısı yerine Türk ve Müslüman yanı benimseniyordu. Bu sırada RP’nin koalisyon ortağı olmasından ve İslamcı çevrelerin artan gücünden endişe duyan bazı kesimler vardı ve bunların başında asker geliyordu. 28 Şubat 1997’de RP’nin İslami ve batı karşıtı söylemlerinden rahatsız olan Milli Güvenlik Kurulu (MGK) bir bildiri yayımlayarak bu rahatsızlığını dile getirdi ve bundan iki ay sonra aralarında RP’li İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın ve bulunduğu birtakım MÜSİAD’lı işadamları tutuklandı. Bunu takiben RP 1998 senesinde Anayasa Mahkemesi kararı ile kapatılmış ve Necmettin Erbakan’a 5 yıllık bir süreyle siyasetten uzak durma cezası verilmiştir. RP Hareketi’ndeki vekiller Fazilet Partisi (FP) adında yeni bir parti kurmuş fakat bu da Merve Kavakçı’nın TBMM’deki türban krizi yüzünden çok uzun süreli olmamış ve 2001’de kapatılmıştır. Bu noktada AK Parti kendisi ve Milli Görüş arasına mesafe koyarak yeni bir parti kurmuş, söylemleri arasına insan hakları, hukuk üstünlüğü gibi yeni kavramlar katmış ve Milli Görüş geleneği aksine AB ve ABD ile iyi ilişkiler geliştirmeye karar vermiştir. MÜSİAD’lı işadamları açısından önemli olan ekonomide küçük devlet ve liberal ortam da AK Parti

tarafından vaad edilirken FP yerine kurulan Saadet Partisi devlet odaklı bir ekonomi modeli olması gerektiğini öne sürüyordu. (Koyuncu, 2014: 53-58)

2.2. AK Parti’ nin TDP’deki Süreklilikleri ve Değişiklikleri

AK Parti kurulduğu yıl çok büyük bir ilgi görmüştü ve Milli Görüş partisinin liderlerinin görmediği ilgiyi henüz bir parti başkanı iken Recep Tayyip Erdoğan görmüş, ABD’ye davet edilmişti. AB ve ABD ile iyi ilişkiler kuran, müslümanlığın demokrasi ile uyumlu olduğunu herkese kanıtlamayı görev edinmiş İslamcı bir parti herkesin ilgisini çekmişti. Bu yeni parti dış politika alanında cumhuriyet tarihinin daha önce şahit olmadığı yeni bir vizyonu beraberinde getirmişti. Ahmet Davutoğlu “Stratejik Derinlik” isimli yapıtında bu yeni vizyonun sinyallerini veriyordu. Bu yeni vizyona göre Türkiye yumuşak gücünün farkında olan, dış politikada aktif ve bölgesinde sorumlu bir ülke olmalıydı. Bu sebeple çoğu zaman bu yeni dış politika “Yeni Osmanlıcılık” ismi ile anılmaya başlandı. Kemalist rejim altında dış politikada benimsenmiş statükocu ve minimalist yaklaşım bu yeni vizyona göre dünya gerçekliği ile uyuşmuyor ve ülkenin potansiyelini daraltıyordu. Aslında Davutoğlu’nun 2001 yılında çıkardığı bu kitapta bahsettiği coğrafya ve strateji odaklı dış politika yıllardır tekrarlanan jeopolitik konum söylemini İslami öğelerle harmanlayıp ortaya bir “İslami gerçekçi” yaklaşım sunuyordu (Uzgel, 2013: 357, 361-362).

AK Parti’nin dış politikadaki değişiminin ne ölçüde bir “eksen kayması” yarattığına geçmeden önce AK Parti’nin kendisini “muhafazakar demokrat” kimliği ile tanımladığını tekrar hatırlamak gerekir. Bir önceki bölümde gösterildiği üzere bu parti kendisini sağ partiler geleneği ile özellikle DP ve ANAP ile, bağdaştıran fakat kadroları büyük ölçüde kapatılan RP’nin kadrolarından gelen bir hareket idi. AK Parti iş çevrelerinin, İslami sermayenin ve

liberallerin mutabakat sağladığı bir partiydi fakat başındaki isimler RP kadrolarından geliyordu. Erbakan'ın yanında siyasete hazırlanmış ve yetişmiş bu yeni nesil politikacıların dış işleri konusunda en radikal ve Milli Görüş çizgisi ile çelişen adımları atmış olması oldukça ilgi çekicidir (Uzgel, 2013: 375). Milli Görüş hareketinin dış politikada 1960'lardan beri sahip olduğu söylemler milliyetçilik, İslamcılık, anti emperyalizm ve bağımsızlıkçılık söylemlerinin eşsiz bir karmasıydı. Milli Görüş'ün ilk partisi MNP'nin dış politika bölümüne bakıldığı zaman göze iki şey çarpmaktadır; bunlardan birinci dış politika hususundaki tarih, kimlik ve kültür vurgusu, ikincisi ise emperyalist güçlere karşı alınması gereken önlemlerdir (TBMM(f), MNP Programı, 34). MNP'nin kapatılmasının ardından kurulan MSP'nin 1973 yılındaki seçim bildirgesi neredeyse birebir olarak MNP programını yansıtmıştır (TBMM(g), MSP Seçim Bildirgesi, 1973: 83).

Aslında daha yakın bir tarihe 1995 yılına geldiğimiz zaman Milli Görüş hareketinin temsilcisi olan RP'nin seçim bildirgesi incelenirse anti-emperyalist ve bağımsızlıkçı tutum daha da vurgulanmış ve dış politikada Müslüman Birliği kurmak isteği direkt olarak belirtilmiştir. Burada AB'den bir Hristiyan Birliği olarak söz edilmekte ve parçası olunmasının düşünülemeyeceğinden bahsedilmektedir. (TBMM(h), RP Seçim Bildirgesi, 1995: 29)

Şu açıktır ki AK Parti içinden doğduğu hareketin 40 yıllık dış politika anlayışından uzaklaşmış ve ona çok büyük yenilikler getirmiştir. Nitekim ANAP'ın 1987 seçimlerinde öne sürdüğü dış politika yaklaşımında göze çarpan nokta batılı kurumlarla olan ilişkilere verilen önem kadar bölgesinde güçlü, Ortadoğu ve İslam ülkeleriyle bağları kuvvetli bir Türkiye vurgusudur (TBMM(i), ANAP Seçim Bildirgesi, 1987: 91-92). Fakat burada RP'den ayrılan en büyük yaklaşım farkı Avrupa Topluluğu'na girme konusunda atılan çabalara yapılan vurgu ve OECD gibi batılı kurumlara üye olunarak aranmış olan meşruiyet kaygısıdır. Bunun dışında ANAP döneminde ABD ile geliştirilen ilişkiler de RP'nin öngördüğü ilişkilerden ciddi ölçüde farklıydı. ANAP döneminde, tıpkı DP

dönemindeki gibi batıya olan borçlar artmış ve riskli derecede bağımlılık geliştirilmişti. Aynı zamanda Özal dönemi dış politikasında bu bağımlılık meselesi ile paralellik izleyen bir başka mesele de aktif dış politika yürütülmesi hususunda idi ki Türkiye aktif politikayı Körfez Savaşı sırasında neredeyse savaşa müdahil olacak kadar ilerletmişti. Cumhuriyet döneminin ve askeri çevrelerin statükocu ve dengeci refleksleri ile karşılaştırıldığı zaman bunlar dış politikada radikal değişimlerdi. (Oran, 2013b: 33)

AK Parti'nin yönetici kadroları 28 Şubat gibi bir süreci atlatmış İslamcılardan oluşuyordu ve bu kadrolar Milli Görüş deneyimlerinden bazı dersler çıkarmışlardı. Bunlardan en önemlisi AK Parti'nin AB ve ABD konusunda aldığı tavrın RP yaklaşımına göre 180 derece farklı olmasında gizlidir. AK Parti bir siyasi partinin batıyı marjinalleştirerek bir yere varamayacağını gayet iyi anlamıştı ve bu sebeple “Milli Görüş gömleği” çıkarılarak yerine muhafazakar demokrat bir gömlek giyildi. “Yeni Osmanlılık” denen bir yumuşak güç kullanımını komşu devletlerle ilişkilerde sıkça uygulayacak olan aktif bir dış politika izlenmeye başlandı. Özal dönemi dış politikası bu konuda sıkça örnek alınıyordu. Fakat Özal döneminde bu dış politika layığıyla uygulanamadı çünkü dış politikada güvenlikçi yaklaşımlar artan terör olayları neticesinde 1990'lı yıllarda yükselişe geçmişti. Askerin güvenlikçi politikası ne AK Parti'nin düşlediği aktif dış politika ile ne de AB'nin Türkiye'den beklediği reformlar ile örtüşüyordu. AK Parti iktidara gelir gelmez Kemalist rejimin kendi üzerindeki baskılarından kurtulmak için dört dörtlük bir partner bulmuştu ve o da AB idi. Nitekim sivil siyasetin ve demokrasinin üstünlüğüne inanan AB, Türkiye'de halkın isteğiyle seçilmiş bir çoğunluk partisinin kendi reformlarının uygulayıcısı olacak olmasını olumlu karşılıyordu. Bu ortaklık neticesinde Türkiye yüzünü Ortadoğu'ya daha rahat dönebilmiş, komşuları ile ilişkilerini basit ve yüzeysel ittifak ilişkilerinden derinlikli ve çok yönlü ilişkilere kaydırabilmiştir. (Uzgel, 2013: 360) Dış politikadaki “Stratejik Derinlik” kavramını daha iyi anlamak için AK Parti'nin 2002 seçim beyannamesini incelemek yeterli olacaktır. Bu beyannamede Türkiye'nin jeopolitik konumu ve tarihsel sorumluluğu vurgulanmış, iş birliği ile

beraber Türkiye'nin bölgesel ve küresel bir güç olabileceğinden bahsedilmiş ve tüm bölgeler ile olan ilişkiler revize edilmiştir (AK Parti Seçim Bildirgesi, 2002: 131-135).

2005 yılına kadar AK Parti, AB reformlarını uygulamış fakat Almanya ve Fransa tarafında değişen tutum sebebiyle reformları yavaşlatmıştır (Uzgel, 2013: 361). AK Parti'nin ulusalcı tabandan gelmiyor oluşu ve hatta İttihatçı/Jakoben devlet biçimi tarafından Cumhuriyet'in ilanı ile bir tehdit unsuru olarak algılanmaya başlayan İslamcı kökene dayanıyor olması ona dış politikadaki açılımlarında büyük bir alan tanıdı. Bu anlamda Kıbrıs konusundaki mutlak çözüm arayışı Kürt sorununa aranan çözüm ile, Alevi açılımı ve Ermeni açılımı ile el ele düşünülmelidir. Fakat AK Parti'nin reformcu yapısı çelişkilerle doludur. Bu çelişki özetle hem Batıcılık ve Statükoculuk ile sınırları çizilebilecek olan kemikleşmiş dış politikayı aktifleştirip bölgesel bir güce dönüşme hem de AB reformlarının uygulayıcısı olmayı beraber götürme çabasından gelir. Türkiye'nin bir yandan Ortadoğu'da oyun kuruculuğa soyunurken diğer yandan AB gibi bir kurumun parçası olma iddiası AB için de çelişkili bir durumdu. AB içinde yeni TDP'yi ilgi çekici bulan kesimler yok değildi fakat Kıbrıs'ın sorun çözülmeden AB'ye alınmasından sonra Türkiye kamuoyunda yaşanan yabancılaşma ve AB iç dinamiklerinin yükselen İslamofobiden etkilenmesi ve ardı ardına yaşanan krizlerle beraber AB Türkiye ilişkileri Fransa ve Almanya'nın "İmtiyazlı Ortaklık" önerisine kadar geriledi. (Oran, 2013c: 133-134, 152-154) AK Parti'nin 2007 yılındaki seçim bildirgesi dış politika anlamında 2002 bildirgesine göre çok daha kapsamlı bir biçimde hazırlanmıştı. Burada TDP'nin çok yönlülüğü, coğrafi ve tarihi önemine uygun bir biçimde uygulanması, "komşularla sıfır sorun" yaklaşımı altında ilerlemesi ve bölgesinde sorumlu olmasından uzun uzadıya bahsedilmiştir. Beklendik bir şekilde en büyük payı "Ortadoğu" ve AB ile olan ilişkiler kısımları almış ve AK Parti bunları birbirini tamamlayan süreçler olarak yansıtmıştır. (AK Parti Seçim Bildirgesi, 2007: 232-233, 242, 245)

AK Parti iktidarı altında geçen sürede TDP'deki değişim temelde üç ana başlıkta değerlendirilmiştir. Bunlardan birincisi yaşananları “eksen kayması” ile açıklayanlar, ikincisi “Türkiye'nin bölgesinde model bir ülke olmaya başlaması” ile açıklayanlar ve üçüncüsü ise “Yeni Osmanlılık” ya da bir çeşit yeni emperyalist form ile açıklayanlar şeklinde gruplanabilir. Türkiye'nin “eksen kayması” sorunu cumhuriyetin kuruluşundan beri sorgulanmış bir mevzuymuş ve aslında yaşanan değişim amaçlarda ve ittifaklarda değil araç ve yöntemlerde idi (Kaya, 2015: 89). Yeni Osmanlılık mevzusunda ise Davutoğlu'nun yaklaşımı incelendiğinde AK Parti'nin bir hareket olarak İslam ve Osmanlı vurgusu yapması ve bu kimliği dış politikasında kullanması kadar doğal bir şey olamazdı çünkü hem tabanı, hem yönetici kadroları, hem de kendisini destekleyen Anadolu sermayesi bu söylemleri çekici buluyordu. Fakat bir ideoloji olarak Osmanlılığın dış politikaya yön verdiğini söylemek de doğru olmayacaktır zira AK Parti'nin asıl amacı yumuşak güç uygulamak, komşu bölgelere yatırım yapmak ve ilişkileri zenginleştirmek idi. (Kaya, 2015: 193-197)

1. AK Parti'nin Kıbrıs Sorununa Bakışı

Buraya kadar anlatılan bölümde anlaşıldığı üzere AK Parti dış politika konusunda kendisinden önce hiçbir partinin geliştiremediği bir siyaset biçimi geliştirmişti. Kıbrıs meselesine yaklaşımı AK Parti için neredeyse genel olarak dış politikası açısından prototip bir örnek oluşturmaktaydı. 2002 seçim bildirgesinde o güne dek hiçbir siyasi parti tarafından açıkça ortaya konamamış bir “Belçika modelinden” bahsediliyor ve mutlaka çözüm bulunması gerektiğinin altı çiziliyordu (AK Parti Seçim Bildirgesi, 2002: 92). Burada meselenin çözülmeden Rum Kesimi'nin AB'ye alınmasının sakıncalı olacağından ve çözümün herkesin lehine olacağından bahsediliyordu. Bunun hem ulusalcıların dış politikası açısından, hem askerin güvenlik politikası açısından, hem de AK Parti

kadrolarının içinden geldiği Milli Görüş geleneğinin dış politika anlayışı açısından ne büyük bir kayma olduğunu görmek mümkündür. AK Parti'nin Kıbrıs meselesine getirdiği değişimlerin ve bu değişimlerin ne ölçüde etkili olduğunun analizine gelmeden önce Milli Görüş geleneğinin ve genel olarak İslamcı kesimlerin Kıbrıs'a bugüne kadarki yaklaşımlarından bahsedilecektir. Dış politika bölümünde olduğu gibi AK Parti'nin bu akımlardan kopuşunu görmek tezin bütünü açısından da oldukça anlamlıdır. Zira AK Parti'nin Kıbrıs politikası sadece cumhuriyet dönemi dış politikasının gölgesinde yaratılmış bir destanı yok saymıyor, aynı zamanda 1974 Harekatı ile Kıbrıs'ın fethedildiğini düşünen Türkçü ve İslamcı kesimlerin yaklaşımına taban tabana zıt bir siyaset geliştiriyordu.

RP, FP, Saadet Partisi çizgisindeki Milli Görüş partilerinin bugüne kadar Kıbrıs ile ilgili geliştirdikleri siyaset oldukça yüzeysel ve gerçeklerle örtüşmeyen bir siyasetti. Bu hareketin önderleri Necmettin Erbakan'ın da etkisiyle Kıbrıs meselesini bir fetih olarak görmüş ve Karlofça'dan beri gerileyen toprakların genişlemesi olarak bakmışlardır. Bu dünya gerçekleriyle, uluslararası hukukun normlarıyla uyuşmayan yaklaşım Necmettin Erbakan'ın Bülent Ecevit'i adanın hepsini almamakla eleştirmesinde kendisini açıkça gösterir (Uzgel, 2013: 375). İslamcı kesimlerin kafalarındaki Kıbrıslı Türk düşüncesi hiçbir şekilde Adada yaşamakta olan Türklerin yaşama ve dini algılama biçimlerine denk gelmiyordu. Bu sebeple Kıbrıs'ı 1997 senesinde ziyaret eden İslamcı çevrelerden birisi adada kışla ve kiliseden başka bir şey olmadığını söylemiştir. Kıbrıslı Müslümanlar, Türkiye'deki İslamcı çevreler için yeterince Müslüman değildi ve 1990'ların sonunda oraya yapılan yardımların bile gereksiz olduğu düşünülmeye başlanmıştı. Kısaca Milli Görüş bu konuda fetih ve cihat anlayışının ötesine gidebilmiştir diyebilmek çok zordur. (Hasgüler, 2000: 100)

Gariptir ki 1974 yılındaki hareket kararını veren MSP ve CHP hükümetleri gibi, AK Parti'nin Kıbrıs açılımı da laiklik/dincilik ekseninde birbirinin antitezi olan ulusalcı çevreler ile Milli Görüş çevrelerini yeniden birbirine yakınlaştırıyor

idi. Şu açıktır ki AK Parti'nin izlediği dış politikanın Türk siyasi tarihindeki en yakın uygulayıcısı Özal hükümetiydi. Bu sebeple Recep Tayip Erdoğan kendisini Özal ile özdeşleştirmekten hiç usanmamıştır. Özal 12 Eylül döneminde Avrupa ile bozulmuş olan siyasi ilişkileri düzeltmek için Avrupa Topluluğu'na başvurmak gibi somut adımlarda bulunmuştu. Yine bu dönemde ilk defa Kıbrıs "milli dava" çerçevesinin dışında ele alınmış ve çözüm arayışları içerisine girilmişti. AK Parti'nin dış politikada katılımcı, demokratik yollar arayarak güvenlikçi ve bürokratik çevrelerin hegemonyasını kırmayı istemesi Kıbrıs konusunu direkt olarak etkiliyordu. AK Parti'nin yenilikçi politikası KKTC içinde destek buluyordu ve AK Parti Mehmet Talat'ın lideri olduğu CTP'yi desteklediğini belirtiyordu (Uzgel, 2013: 378). 2003 seçimlerini CTP kazanmıştı ve bu da Denktaş'ın KKTC içinde desteğini yitirdiğinin kanıtı olmuştu. Fakat buradaki asıl mesele AK Parti'nin Kıbrıs konusuna kararlı bir şekilde el attığı 2002-2004 yılları arasında karar alma yetkisini henüz tamamen elinde bulundurmuyor olmasıydı. Nitekim askerin eli hala güçlüydü ve güvenlikçi yaklaşımı benimseyen asker için bu yeni durumu benimsemek kolay değildi. Fırat (2013: 446) bunun bir örneğini vermek adına Hilmi Özkök'ün 9 Ocak 2003 tarihinde Akşam gazetesine verdiği *"Türkiye'nin güvenliğini tehdit eden ve güvenlik ihtiyacını sağlamayan Kıbrıs çözümüyle Türk'ün Anadolu'ya hapsedilme süreci hemen hemen tamamlanmış olur"* demecini hatırlatıyor. Bu sırada itirazlar sadece ordu kanadından gelmiyordu, AK Parti içinde de Bülent Arınç gibi desteklerinin Denktaş'tan yana olduğunu belirten isimler vardı. 2003 yılında kazanan CTP Serdar Denktaş'ın başında olduğu Demokrat Parti ile koalisyon kurdu. 2004 yılının Ocak ayında Türkiye'de yapılan MGK toplantısında ordunun Kıbrıs'ta çözüm arayışına destek vermesinden sonra AK Parti elini iyice güçlendirdi ve artık partinin başına geçmiş olan Erdoğan çözüm konusunda "hep bir adım önde" olunacağını garantisini verdi. Denktaş ve Papadopoulos bu gelişmelerden mutlu değillerdi fakat Türk tarafı çözümsüzlük sebebi taraf imajını iyice kaybetmişti ve onlar da çok fazla itiraz edemiyorlardı. Annan Planı için 24 Nisan referandumuna karar verildikten sonra Türkiye tarafında AK Parti "evet" oyundan yana CHP, MHP ve DSP "hayır"

oyundan yana taraflarını belli ettiler. Fakat daha önce belirtildiği gibi Rum tarafında işler çok daha farklı gitmişti ve sol parti AKEL'in de "hayır" demesiyle çok yüksek oranlarda "hayır" oyu çıkmıştı. Bunun akabinde çözümsüzlüğün yaratıcısının KKTC olmadığı kamuoyunda ve diğer ülkelerin nezdinde bir meşruiyet kazandı; ABD ve AB KKTC politikalarını gözden geçireceklerini ve ekonomik izolasyonunkaldırılması için çabalayacaklarını belirtti. Ne var ki Annan Planı süresince devam eden bu olumlu hava referandumdan sonra tamamen dağılmıştı ve Kıbrıs önce Yunanistan'ın yükü iken artık AB'nin yükü haline gelmişti. (Fırat, 2013: 444-461)

2005 yılında iki mesele KKTC'nin geleceği açısından önemliydi; bunlardan birincisi Mehmet Talat'ın cumhurbaşkanı seçilmesi, ikincisi ise Türkiye'nin Brüksel Zirvesi'nde Uyum Protokolü'nü imzalamasıydı. Bu protokolün imzalanmasında kritik husus Kıbrıs Rum Kesimi'nin de imzacılar arasında olmasıydı. AK Parti hükümeti bunu imzalayarak Rum Kesimi'ni tanımış olmadığını defalarca belirtti ki Kıbrıs Rum Kesimi'ni, Kıbrıs olarak tanımak AK Parti dahil Türkiye'de hiçbir siyasi oluşumun yapmaya cesaret edebileceği bir şey değildi. Bu protokol sırasında Brüksel, Türkiye'den limanlarını ve havaalanlarını Rum Kesimi'nin gemi ve uçaklarına açmasını istiyordu. Bu istek KKTC'de, Türkiye'nin AB ile uyum sürecinde Kıbrıslı Türkleri yok sayması ihtimalinden doğan bir gerginlik yaratmıştı. Türkiye Rum kesimini tanımak anlamına gelebileceği için bu adımı atmaktan çekinmişti ve Rum Kesimi'nde Papadopoulos iktidarı devam ettiği sürece herhangi bir uzlaşma alanı yaratmak zor gibi duruyordu. 2007 senesi AK Parti için oldukça zorlu bir seneydi; Kıbrıs konusu tıkanmıştı, AB konusunda daha fazla ilerleme sağlanamıyordu ve seçim yaklaşıyordu. Fakat seçim sonuçlarından AK Parti oyunu iyice arttırarak birinci çıktı. (Fırat, 2013: 455-456)

AK Parti 2007 yılındaki seçim bildirgesinde Kıbrıs'tan bahsederken artık ne Belçika modelinden ne de mutlak bir çözüm arayışından söz ediyordu. Bunun yerine 2002-2007 arasında yürütülen politikaların başarısından, "bir metrekare

toprak kaybetmemekten”, Akdeniz’deki çıkarlardan ve KKTC’nin uluslararası sistemde artan prestijinden ve adada artan refah düzeyinden bahsediliyordu. AB ile ilişkilerde Kıbrıs’ın bir önkoşul olarak sunulmasının doğru olmadığı da belirtilmişti. (AK Parti Seçim Bildirgesi, 2007: 237-238)

3. AK Parti ve CHP’nin Kıbrıs Politikalarının Karşılaştırılması

Buraya kadar anlatılan bölümlerde görüldüğü üzere AK Parti’nin Kıbrıs konusuna getirdiği yenilik devletin o güne dek izlediği dış politikadan bir değişim görülmektedir. AK Parti’nin ilk defa iktidar olduğu 2002 seçimlerinde bahsettiği iki toplumlu Belçika modeli ve mutlaka aranan çözüm arayışı aynı yıl hazırlanan CHP’nin seçim bildirgesinde karşılık bulmuyordu. CHP o güne dek söylenenlerden çok farklı bir şey söylemiyor, barış istediğini belirtmekte fakat barışa gidecek yol hakkında detaylı bir bilgi vermemekte. Halbuki AK Parti meseleyi AB reformları içinde değerlendireceğini ve bu konuda hep bir adım önde olacağını açıkça dile getirmektedir. 1999 yılında Helsinki Zirvesi’nde AB’ye aday gösterilen Türkiye, 2002 seçimlerinden sonra çok çelişkili gözüken fakat bir o kadar da anlaşılabilir bir noktaya gelmişti. Oran (2013c: 153) bunu “iki çağdaştırma dalgası” ismi ile açıklamaktadır. Türkiye Cumhuriyeti’ni kuran iktidar ülkenin batılılaşmasını zaruri görmüştü; tezin ilk bölümünde cumhuriyet döneminde izlenen dış politika kısmında ve CHP’nin kuruluş yıllarını anlatan bölümde bu incelenmişti. Bu anlamda cumhuriyet dönemi dış politikasının en büyük amacı batıya dönmek ve “muhasır medeniyetler” seviyesine çıkmaktı. Fakat gariptir ki 2000’li yıllara geldiğinde Kemalist söylemden beslenen çevreler, batıcılığı daha fazla kaldıramaz hale gelmişlerdi ve AB karşısında bağımsızlıkçı ve antiemperyalist bir çizgide duran ulusalcılar olarak en güçlü muhalefet kanalı olmaya başlamışlardı. Ulusalçı çevreler mutlaka CHP altında birleşmek zorunda olmadığı gibi CHP dış politikasını oluşturan etmenlerin çelişkili pozisyonu

ulusalcı refleksi anlamamızı kolaylaştıracaktır. Nitekim hem CHP içindeki ulusalcılar hem de diğer küçük partilerde toplanan ulusalcılar antiemperyalizm, bağımsızlıkçılık ve ulusalcı milliyetçilik konularında birleşiyorlardı. Görüldüğü üzere CHP karakterini oluşturan Batıcılık geriye kalan unsurların yanında bir azınlık durumundaydı. Buna rağmen CHP, 2000’li yıllardaki bütün seçim bildirgelerinde AB’ye girme konusundaki kesin kararlılığını göstermişti. Aslında bu çevrelerde AB’ye girmek değil, Kıbrıs gibi sorunlu konularda AB reformlarının uygulayıcısı olmak zorlayıcıydı. Bunun ötesinde 2000’li yıllarda CHP’nin bir siyasi aktör olarak AB konusunda Kıbrıs’ı ne kadar ileriye götürebileceğinin cevabını da bilmiyoruz çünkü bilindiği üzere 2000’li yıllarda CHP’nin dış politikası muhalefet düzeyinde kalmak zorundaydı. Bu sebeple ulusalcı kanalın CHP’de ne kadar yönlendirici olduğu bir başka tezin konusudur. Fakat şu açıktır ki, Türkiye’de AK Parti’nin iktidar olmasıyla birlikte patlak veren cumhuriyetin tüm tabu konuları (Kürt meselesi, Ermeni meselesi, siyasal İslam, Kıbrıs sorunu) Türkiye’de ulusalcılığı tırmandırmıştı. AB ve ABD karşıtlığı, şeriat korkusu ve Sevr paranoyası üzerinden şekillenen bu akımın “Atatürk Milliyetçiliği”nden de bir farkı vardı. Batı bu 80 yıl içinde büyük bir değişime uğramıştı; 1930’lu yılların monist batısı gitmiş yerine çok daha plüralist bir Batı gelmişti. Öyle ki Atatürk’ün Kurtuluş Savaşı sırasında karşısında durduğu batı ile AB arasında dağlar kadar fark vardı. (Oran, 2013c: 74)

Oran’a (2013c: 153) göre ikinci çağdaştırma dalgası 2000’li yıllarda AB uyum paketleri ve reformlarıyla beraber gelmiştir. AK Parti’nin siyasal köklerinin anlatıldığı bölümde anlaşıldığı gibi siyasal İslamcılık Cumhuriyet’in bir antitezi olarak görülmüş ve kesin bir şekilde yer altına itilmiştir. Fakat 2000’li yıllara geldiğinde yer altına itilen İslamcılığın içinden doğan ve kendisini “muhafazakar demokrat” olarak tanımlamaya başlayan AK Parti ulusalcı damar karşısında AB reformlarının uygulayıcısı olmaya başlamıştı. Kısaca, 1930’larda batılılaşmayı ve çağdaşlaşmayı kabul etmemiş olan İslamcılar, 2000’lerin başında bunun uygulayıcısı olmuş ve Batılı devrimleri büyük ölçüde kabul etmiş olan ulusalcılara karşı savunmuştur. Geldiğimiz bu nokta Kıbrıs açısından çok

önemlidir çünkü bütün mesele AK Parti'nin AB reformlarını ne kadar büyük bir samimiyetle uygulayıp uygulamadığına dayanmaktadır. AK Parti'nin köklerini anlatan bölümde görüldüğü üzere partinin yönetici kadroları Milli Görüş hareketinden geliyordu ve bu hareketin Kıbrıs konusunda geliştirebildiği en sofistike argüman cihat ve fetih söylemlerinin ötesine geçemiyordu. 28 Şubat süreci atlatıldıktan sonra AK Parti'yi kuracak RP kadrolarının bir kısmı bu dediğim dedik İslamcı tavırdan vazgeçmeye karar vermişti. Bu siyasetçiler ANAP ve DP gibi sağ partilerin çizgisine oturan ve onu katlayan bir dış politika izlemeye karar vermişlerdi. Sander'e göre (2006: 71) cumhuriyet dönemi dış politikasında batıcılığın bir kimlik meselesi olduğu açıktı. AK Parti'nin batıya yaklaşımı cumhuriyetin ilk yıllarında kurgulanan Batılılaşma fikrinden farklıydı. Siyasi elitlerin isteği üzerine sadece kurumları ve bürokrasisi ile değil manen ve fikren de Batı'ya yönelmiş olan Türkiye, 2000'li yılların başında hala batının bir parçası olarak kabul görmüyor, bunun yerine köprü vazifesi vurgulanıyordu. AK Parti ise batılılaşmayı hem Milli Görüş'ten hem de Kemalistlerden farklı bir noktada görmektedir (Efegil, 2012: 194).

1990'lı yıllardan sonra dış politikayı realist yaklaşımdan ziyade kimlik üzerinden değerlendirmek giderek yaygınlaşmıştır. Burada dikkat edilmesi gereken husus bunun küresel bir olgu olmasıdır. Öyle ki AB'nin genişleme tercihlerinde de kimlik mevzusunun ne kadar rolü olduğu çok büyük bir tartışma konusudur. Türkiye konusu açıldığı zaman hem Türk tarafında hem de AB tarafında vurgulanan ilk şey genellikle Türkiye'nin medeniyetler arasında bir köprü olması, Doğu'yu ve Batı'yı birleştirme niteliğini bünyesinde taşıyabilmesidir. "Medeniyetler çatışması" tezinin yükselişte olduğu 2000'li yılların başında bu konumu itibarıyla Türkiye çok kritik bir fay hattında bulunuyordu. AT'ye başvurmuş olan ve pek çok konuda AK Parti'nin örnek aldığı Özal da sürekli olarak Türkiye'nin bu karakterini vurgulamış, AT'nin geçmişiyle barışabilmesi için Doğu Roma geleneği üzerine kurulu Müslüman bir topluluğu içine alması gerektiğini belirtmişti. Erdoğan ve Gül'ün açıklamaları da 2002 seçimlerinden sonra hep bu yönde olmuştu. Türkiye'nin Kıbrıs'ta demokrasi ve

barış yolunda atılacak adımlardaki yapıcı rolünden bahsedilirken AB içinde yer alacak bir Türkiye'nin İslam ve demokrasi kavramlarının beraber yaşayabileceğini kanıtlaması açısından taşıdığı önem de mutlaka vurgulanıyordu. (Bagdonas, 2007: 19, 35)

CHP'nin 2007 yılında yayınladığı seçim bildirgesinin 16. sayfasında AB hedefini “*Eşit koşullu, Ulus Devlet, Üniter Devlet, Laik Devlet ilkelerimize saygılı tam üyelik*” şeklinde belirtmektedir. AB reformlarının Kürt meselesi, Ermeni meselesi, Alevi meselesi ve Kıbrıs meselesi konularında beklediği açılımlar düşünüldüğü zaman CHP'nin AB konusunda gerçekçi ve ayakları yere basan bir tavır aldığı söylemek zor olacaktır. Halbuki 2002 seçim bildirgesinde aynı CHP “*AB'nin Türkiye'ye yönelik yükümlülüklerini eksiksiz bir biçimde yerine getirmesinin takipçisi olacağız*” şeklinde bir söylem içerisindeydi (CHP Seçim Bildirgesi, 2002: 93). 2007 Seçim Bildirgesinde CHP, AK Parti'yi Kıbrıs konusunda deyim yerindeyse topa tutmaktadır. Bu eleştiriler ulusalcı/milliyetçi çizgide yapılmıştır ve Annan Planı'nı Türklere ağır bedeller ödetecek bir plan olarak tasvir etmektedir. Denktaş'ın çözümsüzlüğün sebebi olarak gösterilmesini saygısızlık addetmiştir (CHP Seçim Bildirgesi, 2007: 15). Ne var ki CHP'nin hem AB hem de Kıbrıs konularında içinde bulunduğu bu çelişkili durum 2002-2007 arasında yaşananları gerçekleri ele almada oldukça başarısızdı. İşin ilginç kısmı 2007 seçimlerine girerken AK Parti'nin yayınladığı bildirmede Kıbrıs'tan bir destan yazılmış gibi bahsedilmekteydi. AK Parti 2007 bildirgesinde Belçika modelinin savunucusu olmaya devam edeceğini veya mutlaka bir çözüm arayışı içerisinde olacaklarını değil bir metrekafe toprak verilmemiş olmasını ve KKTC'nin iyileşen yaşam koşullarını vurguluyordu (AK Parti Seçim Bildirgesi, 2007: 237)

Kısaca 2002-2007 yılları arasında AB'ye uyum süreci adı altında Türkiye'den Kıbrıs konusunda bir anlaşmaya varması beklenmişti fakat Rum tarafının isteksizliği sonucunda Türkiye'nin yapıcı tavrı sonuçsuz kalmıştı. Bunun sonucunda Annan Planı işe yaramamış, BM çözüm arayışları sekteye uğramış ve en etkin kural koyucu olarak geriye AB kalmıştır. Bu durum Türkiye'deki tüm

partiler açısından rahatsız edici bir durumdur. AB, reformlarını uygulayacak partilerin genel olarak liberal ve demokratik olmasını beklemektedir fakat Türkiye’de bu reformları uygulamakta en istekli parti olan AK Parti kendisini liberal olarak değil muhafazakar olarak tanımlamaktadır. En büyük muhalefet partisi olan CHP ise liberal olmaktan fersah fersah uzak bir ulusalcı/antiemperyalist söylem içine hapsolmuştur. Her ne kadar partiler Kıbrıs meselesini bir BM sorunu olarak gördüğünü iddia etse de AB’nin bir kural koyucu olarak bulunmaması durumunda Türkiye’nin meseleyi çözmek için ne kadar teşvik sebebi vardır; bu sorunun cevabı tartışmalıdır. Nitekim AK Parti hem 2011 hem de 2015 seçimlerinde AB üyeliğini bir stratejik hedef olarak gördüğünü defalarca belirtmiştir (AK Parti Seçim Bildirgesi, 2011: 277; AK Parti 2015 Kasım Seçim Bildirgesi, 252). Burada önemli olan AK Parti’nin bu stratejik ortaklığı diğer bölgelerde sürdürdüğü katılımcı ve aktif dış politikaya alternatif olarak değil bunu tamamlayıcı bir unsur olarak gördüğünü belirtmesidir. AB açısından bakıldığında bu durum çelişkili gibi gözükse de AK Parti’nin bir parti olarak karakteri düşünüldüğü zaman bu çok daha kolay anlaşılabilir. Nitekim AK Parti hiçbir zaman değişmez hedefi AB’ye katılmak olan, batıcılığı ve statükoculuğu dış politika odağı yapmış olan bir parti değildi. Aksine cumhuriyet döneminin batıcı ve statükocu politikalarını değiştirmekle biliniyordu. Fakat öte yandan Cumhuriyet dönemi dış politikası çizgisinden çok uzak olmayan CHP, ulusalcı ve milliyetçi söylemler üzerinden hareket ettiği için AB uyum paketini eleştirmekten öteye gidemiyordu.

Denilebilir ki 2007 seçimlerinden sonra AK Parti ve CHP’nin Kıbrıs üzerine söylemleri yakınlaşmıştır. Bunun en büyük sebebi AB ile ilişkilerin olduğu noktadır. 2011 seçim bildirgesinde CHP Kıbrıs’ta barışın Türkiye tarafının siyasal eşitliğini göz önüne alan adil bir çözümle sonuca kavuşmasını istediğini söylemiştir ve uzlaşa sağlanamazsa KKTC’nin uluslararası platformda tanınması için çaba sarf edilmesi gerektiğini vurgulamıştır (CHP Seçim Bildirgesi, 2011: 127). Bunlar AK Parti’nin söylemleriyle neredeyse birebir örtüşmektedir. AK

Parti'nin Kıbrıs politikasında da Kıbrıs AB iç sorunu olarak düşünülmemekte, bir BM sorunu olarak gösterilmektedir (AK Parti Seçim Bildirgesi 2011: 279).

AK Parti'nin 2015 seçim bildirgesinde Kıbrıs'a ayırdığı yer oldukça azdır ve şöyle denilmiştir:

Kıbrıs'ta, her iki halkın asli kurucu iradelerini, siyasi eşitliklerini ve Adanın ortak sahibi olmalarını temel alan müzakere edilmiş adil ve kalıcı bir çözüm için garantör ülke olarak yapıcı katkımızı sürdüreceğiz ve BM'nin bu yöndeki çabalarını destekleyeceğiz. (AK Parti 2015 Kasım Seçim Bildirgesi: 254)

CHP de 2015 seçim bildirgesinde yukarıdaki alıntıdan çok farklı şeyler söylememiş adil/kalıcı çözümden ve iki toplumun siyasi eşitliklerinden bahsetmiştir (CHP Seçim Bildirgesi 2015: 186, 187). Neredeyse 2011 seçim bildirgesinde yazdıklarının birebirini yazmıştır.

AK Parti ve CHP'nin Kıbrıs konusunda ayrıma düştüğü yıllar 2002-2007 arasında yaşanan süreçtir. Bu süreçte AK Parti Kıbrıs konusunda çok daha kararlı adımlar atmış fakat Annan Planı Rum Kesimi tarafından reddedilince çabalar suya düşmüştür. Bundan sonra GKRY ile olan ilişkiler limanların ve havalimanlarının Rum Kesimi'ne açılması konusunda tıkanmış ve AB konusunda daha fazla ilerleme kat etmek mümkün olmamıştı. Burada vurgulanması gereken nokta Kıbrıs konusunda yıllarca takınılan tavrın AK Parti tarafından belli bir süreliğine yumuşatılması arkasında kimlik faktörünün olup olmadığıdır. Nitekim CHP kendi parti kimliğini çok daha belirgin sınırlar içine oturtmuş ve Kıbrıs konusunu ülkenin çıkarları ve KKTC Türklerinin hakları bağlamında ele almaktan farklı bir siyaset yürütmemiştir. Fakat AK Parti hem AB hem de Kıbrıs konusunda birbirinden farklı stratejiler izlemiş ve CHP gibi meseleyi ulusalcı/milliyetçi çizgiden kesin dille reddetmemiştir.

SONUÇ

Bu tezde TDP’de Kıbrıs’a getirilen yaklaşımlar AK Parti ve CHP’nin Kıbrıs meselesine yaklaşımları özelinde incelenmiştir. İlk bölümde TDP tarihinin genel hatları çizilmiş ve TDP’yi etkileyen unsurların bir analizi yapılmıştır. Burada bahsedilen bilgiler son bölüme fazlasıyla katkıda bulunmuştur. İlk olarak parti kimliklerinin incelenmesi, ikinci olarak ise partilerin TDP’ye olan bakış açılarının anlanması bakımından incelenen unsurların önemi büyük olmuştur. Kıbrıs konusunda geliştirilen tezlere geçildiğinde bu genel şablondan yararlanılmıştır. İkinci bölümde ise Kıbrıs’ın bir sorun olarak ortaya çıkışı tarihsel bütünlük içinde ortaya konulmuştur. Burada uzun bir tarihin ana hatları verilmeye çalışılmış, Türk tarafı dışında kalan alakalı tarafların tutumları incelenmiştir. Rum Kesimi’nin amaçları ve yıllar boyu izlediği politikaları anlamak Kıbrıslı Türkler’de gelişen milliyetçilik duygularının ve sorunun nasıl bir “milli dava” haline geldiğinin anlaşılması bakımından büyük önem taşımaktadır.

Tezin son bölümünde AK Parti ve CHP’nin kimliksel analizleri yapılmış ve bunlar ilk bölümde ana hatları çizilen anlatı içine yerleştirilmiştir. Kıbrıs meselesine bakışın nasıl geliştiği mevzusu 2000’lere kadar CHP üzerine odaklanarak daha sonra ise AK Parti üzerine odaklanarak anlatılmıştır. Burada Batıcılık, İslamcılık ve Ulusalcılık/Milliyetçilik akımlarının parti söylemlerini nasıl etkilediğine ve kimliklerinde hangi ölçüde yer tuttuğuna bakılmıştır. CHP dış politikası batıcılık, antiemperyalizm, bağımsızlıkçılık ve ulusalcılık söylemleri üzerinden değerlendirilirken AK Parti dış politikası Osmanlıcılık ve İslamcılık üzerinden değerlendirilmeye çalışılmıştır. AK Parti’nin dış politikasının Kıbrıs konusuna getirdiği yeniliklerden bahsedilmiş ve AK Parti kimliğinin AB reformlarının uygulayıcısı olmak için uygun olup olmadığı tartışılmıştır. Görülmüştür ki 2002-2007 arası yaşanan olağanüstü durum haricinde CHP ve AK

Parti'nin Kıbrıs üzerine söylemleri örtüşmektedir. Kıbrıs meselesi yaklaşık 60 yıllık bir süredir çözümsüzlükle boğuşmaktadır. Fakat bunu sadece Türk tarafının isteksizliğine bağlamak son 15 yıldır yaşananlar ışığında çok büyük bir hata olur. Kıbrıs meselesi çok yönlü bir meseledir; ne sadece Türkiye'nin ne de Kıbrıs Rum Kesimi'nin problemidir. Jeostratejik konumu itibariyle Kıbrıs uluslararası güçlerin hep etkin olarak içinde bulunduğu bir alan olmuştur. Bu sebeple TDP içinde incelemesi yapılan Kıbrıs meselesinin çözümü yalnızca bu tezin araştırma konusu içinde yatmamaktadır. Çok yönlü bu meselenin bir çözüme ulaşabilmesi için pek çok faktör etkilidir. Fakat görüldüğü üzere konunun AB iç meselesi haline getirilmesi çözümsüzlüğe çözüm katmaktan başka bir işe yaramamıştır. Kozu güçlenen Rum Kesimi karşısında Türkiye'nin hareket alanı oldukça daralmıştır.

Bu meselenin çözümü TDP'de aranırsa şunun görülmesi gerekir ki Türkiye'de henüz AB'ye uyum için Kıbrıs konusunda sayısız taviz vermeye hazır bir siyasi oluşum TBMM'de etkin olabilmiş değildir. Böyle bir oluşumun önü “iki çağdaştırma dalgası” denen çelişkili durum sebebiyle bugün tıkanmış durumdadır. Batılı bir biçimde yaşamak isteyen laik ve dış politikada statükoculuğu savunan kesimler, ulusalcılık ve antiemperyalizm düşünce akımlarının etkisi altında olduğu için Kıbrıs konusunda taviz vermeye hazır değildir. İslamcılık ve yeni Osmanlıcılık denen akımlardan etkilenen çevreler ise AB ve Ortadoğu'daki açılımları birbirlerine entegre görmüşlerdir ve kendilerine hiçbir zaman tek hedef olarak AB'yi koymamışlardır. Bu sebeple AB'nin bu çevreler için yeterli teşvik oluşturamadığı ve Kıbrıs meselesinin çözümsüzlüğüne katkıda bulunduğu söylenebilir.

Herşeyden önce Kıbrıs'ın bir AB meselesi olarak görülmemesi ve bunun BM meselesi olarak görülmesi doğru olacaktır. Kıbrıs meselesinin çözümüne ilişkin olarak ada da eşit siyasi haklara ve temsile sahip iki toplumunda kurucu olduğu demokratik ve eşit bir yapının kurulması gerekmektedir. Bu durum hem Rum hem de Türk halklarının lehine olacaktır. Türkiye ve Yunanistan içinde adada bağımsız ve eşit temsile dayalı bir yönetimin kurulması yararlı olacaktır.

Lakin ada da yukarıda bahsedilen şekilde eşit ve bağımsız bir yapı kurulmadığı sürece yani Rumların adanın tek hakimi gibi davranıp Rumların istediği şekilde çözüme kavuşturulmalaya çalışılması adanın asli unsurlarından olan Türklerin sıkıntıya düşeceği heleki daha önce yaşanmış acı olayların tekrarlanma ihtimali göz önünde bulundurulmalıdır. Bu durum adanın stratejik konumu itibariyle özellikle Türkiye açısından güvenlik ve ekonomik sıkıntılar yaşatma ihtimali vardır. Çünkü Türkiye'nin Akdeniz'e çıkış kapısı kapatılmış olacak ki bu da Türkiye'nin Anadolu Yarımadası'na sıkışıp kalmasına neden olacaktır. Adada eşit temsile dayalı bağımsız bir yapının oluşmaması durumunda ise iki toplumlu yapı ile yola devam edilmesi ve Türkiye'nin bu konuda KKTC'nin üzerinde bulunan yaptırım, ambargo ve izalasyonların kaldırılması için çalışma yürütmesi ve uluslararası alanda KKTC'nin tanınmasını sağlamaktır.

KAYNAKÇA

Kitap:

Alasya, H. Fikret. *Tarihte Kıbrıs*. Yenişehir, Ankara: Kıbrıs Türk Kültür Derneği Genel Merkezi, 1988.

Baykal, Sinem & Arat, Tuğrul. “1990-2001: Küreselleşme Ekseninde Türkiye -1: AB’yle İlişkiler” *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar* cilt 2 içinde, düzenleyen Baskın Oran. 326-366 İstanbul: İletişim Yayınları, 2013.

Bedevi, Vergi. *Kıbrıs Tarihi; Başlangıcından Zamanımıza Kadar*. Aralık: Lefkoşa’da “Halkın Sesi” Matbaasında, 1965.

Bilâ, Hikmet. *CHP, 1919-1999*. Güneşli, İstanbul: Doğan Kitap, 1999.

Bilge, Suat. *Milletlerarası Politika*. Ankara: Sevinç Matbaası, 1966.

Bulaç, Ali. “İslam’ın Üç Siyaset Tarzı ve İslamcıların Üç Nesli.” *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: İslamcılık*. 48-67. İstanbul: İletişim, 2005.

Çevikel, Nuri. *Kıbrıs: Akdeniz’de Bir Osmanlı Adası, 1570-1878*. İstanbul: 47 Numara Yayıncılık, 2006.

Copeaux, Étienne, ve Claire Mauss-Copeaux. *Taksim!: Bölünmüş Kıbrıs, 1964-2005*. İstanbul: İletişim, 2009.

Coşkun, Bezen Balamir. “Türk Kültürünün, Türkiye’nin Dış Politikasına Yansıması.” *Dış Politika Teorileri Bağlamında Türk Dış Politikasının Analizi* cilt 1 içinde, düzenleyen Ertan Efegil ve Rıdvan Kalaycı. 603-621. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2012.

- Çınar, Menderes. “İslamcı Sermayenin Gelişme Dinamikleri ve 28 Şubat Süreci.” AK Parti Kitabı Bir Dönüşümün Bilançosu içinde, düzenleyen İlhan Uzgel ve Bülent Duru. 283-307. Ankara: Phoenix Yayınevi, 2013.
- Davutoğlu, Ahmet. *Stratejik Derinlik: Türkiye’nin Uluslararası Konumu*. İstanbul: Küre Yayınları, 2009.
- Doğan, Ali Ekber. “AK Parti ve İslami Hareketler: Defansif ve Dağıtıcı İktidar Kardeşliği.” AK Parti Kitabı Bir Dönüşümün Bilançosu içinde, düzenleyen İlhan Uzgel ve Bülent Duru. 307-316. Ankara: Phoenix Yayınevi, 2013.
- Ecevit, Bülent. *Dış Politika*. Ankara: Ajans-Türk Matbaacılık Sanayii, 1972.
- Fırat, Melek. “1945-1960: Batı Bloku Ekseninde Türkiye -1: Yunanistan’la İlişkiler.” sayfa: 576-615, ve “1960-1980: Göreli Özerklik- 3: Yunanistan’la İlişkiler.” sayfa: 576-615 *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar* cilt 1 içinde, düzenleyen Baskın Oran. İstanbul: İletişim Yayınları, 2013a.
- Fırat, Melek. “1990-2001: Küreselleşme Ekseninde Türkiye: Yunanistan’la İlişkiler.” *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar* cilt 2 içinde, düzenleyen Baskın Oran. 440-481. İstanbul: İletişim Yayınları, 2013b.
- Fırat, Melek. “AK Parti Hükümeti’nin Kıbrıs Politikası.” AK Parti Kitabı Bir Dönüşümün Bilançosu içinde, düzenleyen İlhan Uzgel ve Bülent Duru. 439-463. Ankara: Phoenix Yayınevi, 2013.
- Hakeri, Bener Hakkı. *Başlangıcından 1878’e Dek Kıbrıs Tarihi*. Ankara: KKTC Milli Eğitim Ve Kültür Bakanlığı, 1993.
- Hasgüler, Mehmet. *Kıbrıs’ta Enosis Ve Taksim Politikalarının Sonu*. İstanbul: Alfa Basım Yayım, 2000.

- Hatipoğlu, Atakan. *CHP'nin İdeolojik Dönüşümü: Kemalizmden Sosyal Demokrasiye*. İstanbul: Analiz Basım Yayın, 2012.
- İsmail, Sabahattin. *Kıbrıs Cumhuriyetinin Doğuşu-çöküşü Ve KKTC'nin Kuruluşu: (1960 - 1983)*. Levent, İst.: Akdeniz Haber Ajansı Yayınları, 1992.
- İsmail, Sabahattin. *Kıbrıs Sorunun Kökleri: İngiliz Yönetiminde Türk-Rum İlişkileri ve İlk Türk-Rum Kavgaları*. Turkey: Şubat, 2000.
- Kahraman, Hasan Bülent, ve Recep Yener. *Türk Sağı Ve AK Parti*. İstanbul: Agora Kitaplığı, 2007.
- Kalaycıoğlu, Ersin. “Yeni Dünya Düzeni ve Türk Dış Politikası.” *Türk Dış Politikasının Analizi* içinde, düzenleyen Faruk Sönmezoğlu. 967-985. İstanbul: Der Yayınları, 2004.
- Kızılyürek, Niyazi. *Milliyetçilik Kıskaçında Kıbrıs*. Çağaloğlu, İstanbul: İletişim, 2002.
- Kızılyürek, Niyazi. *Doğmamış Bir Devletin Tarihi: Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti*. İstanbul: İletişim, 2005.
- Koç, Süleyman. *Dünden Bugüne Kıbrıs Sorunu Ve Stratejik Yaklaşımlar*. İstanbul: IQ Kültürsanat Yayıncılık, 2005.
- Koyuncu, Büke. *"Benim Milletim...": AK Parti İktidarı, Din Ve Ulusal Kimlik*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2014.
- Levent, Zeynel. *Avrupa Birliği Üyeliği Yolunda Kıbrıs Sorunsalı “Kıbrıs Kimin İçin Sorun”*. Ankara: Detay Yayıncılık, 2014.
- Nebati, Nureddin. *Milli Görüşten Muhafazakâr Demokrasiye*. İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım, 2014.

- Oğuzlu, Tarık. “Uluslararası Sistemin Yapısı ve Dış Politika.” *Dış Politika Teorileri Bağlamında Türk Dış Politikasının Analizi* cilt 1 içinde, düzenleyen Ertan Efeğil ve Rıdvan Kalaycı. 203-225. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2012.
- Oran, Baskın. “Giriş: Türk Dış Politikasının Teori ve Pratiği.” sayfa: 17-54, “1919-1923: Kurtuluş Yılları: Dönemin Bilançosu.” sayfa: 97-109, “1923-1939: Görelî Özerklik-1: Dönemin Bilançosu.” sayfa: 241-257. “1960-1980: Görelî Özerklik-3: Dönemin Bilançosu.” sayfa: 655-680 “1945-1960: Batı Bloku Ekseninde Türkiye-1.” sayfa: 479-498. *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar* cilt 1 içinde, düzenleyen Baskın Oran. İstanbul: İletişim Yayınları, 2013a.
- Oran, Baskın. “1980-1990: Batı Bloku Ekseninde Türkiye-2. sayfa: 9-33 ”, “1990-2001: Küreselleşme Ekseninde Türkiye: Dönemin Bilançosu.” sayfa: 203-242. *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar* cilt 2 içinde, düzenleyen Baskın Oran. 9-33. İstanbul: İletişim Yayınları, 2013b.
- Oran, Baskın. “11 Eylül Olayı Ertesinde AK Parti Dönemi.” *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar* cilt 3 içinde, düzenleyen Baskın Oran. 13-249. İstanbul: İletişim Yayınları, 2013c.
- Özdoğan, Günay Göksu. “II. Dünya Savaşı Yıllarındaki Türk-Alman İlişkilerinde İç ve Dış Politika Aracı Olarak Pan-Türkizm.” *Türk Dış Politikasının Analizi* içinde, düzenleyen Faruk Sönmezoğlu. 131-147. İstanbul: Der Yayınları, 2004.
- Özersay, Kudret. “11 Eylül Olayı Ertesinde AK Parti Dönemi: Kıbrıs Konusu.” *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar* cilt 3 içinde, düzenleyen Baskın Oran. 632-690 İstanbul: İletişim Yayınları, 2013.

- Özyüksel, Murat. “Abdülhamit Dönemi Dış İlişkileri.” *Türk Dış Politikasının Analizi* içinde, düzenleyen Faruk Sönmezoğlu. 5-34. İstanbul: Der Yayınları, 2004.
- Sander, Oral, *Türkiye'nin Dış Politikası*. Derleyen: Melek M. Fırat. Kızılay, Ankara: İmge Kitabevi, 2006.
- Sandıklı, Atilla. *Atatürk'ün Dış Politika Stratejisi Ve Avrupa Birliği*. Çağaloğlu, İstanbul: Beta, 2008.
- Sandıklı, Atilla. *Jeopolitik Ve Türkiye: Riskler Ve Fırsatlar*. İstanbul: BİLGESAM, 2011.
- Sönmezoğlu, Faruk. *Uluslararası Politika Ve Dış Politika Analizi*. İstanbul: Filiz Kitabevi, 1995.
- Sönmezoğlu, Faruk. *Tarafların Tutum Ve Tezleri Açısından Kıbrıs Sorunu: 1945-1986*. İstanbul: İ.Ü. Basımevi Ve Film Merkezi, 1991.
- Tokay, Gül. “II. Meşrutiyet Dönemi Dış İlişkileri: 1908-1914.” *Türk Dış Politikasının Analizi* içinde, düzenleyen Faruk Sönmezoğlu. 35-56. İstanbul: Der Yayınları, 2004.
- Uğur, Mehmet. “Avrupa Birliği ve Kıbrıs: Anlaşmazlık Çözümü ve Uluslararası Kamu Yararı.” *Kıbrıs Dün ve Bugün* içinde, düzenleyen Masis Kürkçügil. 137-169. İstanbul: İthaki Yayınları, 2003.
- Uzgel, İlhan. “Dış Politikada AK Parti: Stratejik Konumdan Stratejik Modele.” *AK Parti Kitabı Bir Dönüşümün Bilançosu* içinde, düzenleyen İlhan Uzgel ve Bülent Duru. 357-381. Ankara: Phoenix Yayınevi, 2013.

Makale:

Bagdonas, Demirtaş Özlem. “Türkiye’nin ‘Vazgeçilmez’ İki Davası: Kıbrıs ve ‘Batı’/’Avrupa’ya Yönelim” *Uluslararası Hukuk ve Politika*. 11 (2007): 17-40.

Efegil, Ertan. “Türk Dış Politikasında Siyasal Kültürün Etkisi: Kemalist Siyasal Kültürün Evrimleşmesi” *Akademik Bakış* 10 (2012): 189-206.

Kaya, Emre. “Dış Politika Değişimi: AK Parti Dönemi Türk Dış Politikası” *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi* 12 (2015): 71-91.

Oğuzlu, Tarık. “Güvenlik Kültürü ve Türk Dış Politikası” *Bilgi* 72 (2015): 223-250.

Sandıklı, Atilla. Yeni Kıbrıs Stratejisini “Tanıma”. *Jeopolitik, Ekonomi-Politik ve Sosyo-Kültürel Araştırmalar Dergisi* 2, no.2 (2010): 1-23.

İnternet Yayınlar:

TBMM (a), “CHP Seçim Bildirgesi”, 1973, https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/e_yayin.eser_bilgi_q?ptip=SIYASI%20PARTI%20YAYINLARI&pdemirbas=197600453 Erişim Tarihi: 05/09/16.

TBMM (b), “CHP Seçim Bildirgesi”, 1965, https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/e_yayin.eser_bilgi_q?ptip=SIYASI%20PARTI%20YAYINLARI&pdemirbas=197600458 Erişim Tarihi: 05/09/16.

TBMM (c), “DSP Seçim Bildirgesi”, 1987, https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/e_yayin.eser_bilgi_q?ptip=SIYASI%20PARTI%20YAYINLARI&pdemirbas=198800383 Erişim Tarihi: 05/09/16.

TBMM (d), SHP Seçim Bildirgesi, 1985, https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/e_yayin.eser_bilgi_q?ptip=SIYASI%20PARTI%20YAYINLARI&pdemirbas=199301550 Erişim Tarihi: 05/09/16.

TBMM (e), DSP Seçim Bildirgesi, 1991, https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/e_yayin.eser_bilgi_q?ptip=SIYASI%20PARTI%20YAYINLARI&pdemirbas=199303175 Erişim Tarihi: 05/09/16.

TBMM (f), MNP Parti Programı, https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/e_yayin.eser_bilgi_q?ptip=SIYASI%20PARTI%20YAYINLARI&pdemirbas=197600503 Erişim Tarihi: 05/09/16.

TBMM (g), MSP Seçim Bildirgesi, 1973, https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/e_yayin.eser_bilgi_q?ptip=SIYASI%20PARTI%20YAYINLARI&pdemirbas=197600578 Erişim Tarihi: 05/09/16.

TBMM (h), RP Seçim Bildirgesi, 1995, <https://www.tbmm.gov.tr/eyayin/GAZETELER/WEB/KUTUPHANEDE%20BULUNAN%20DIJITAL%20KAYNAKLAR/KITAPLAR/SIYASI%20PARTI%20YAYINLARI/>

[199601072%20RP%20SECIM%20BEYANNAMESI%201995/199601072%20RP%20SECIM%20BEYANNAMESI%201995.pdf](#) Erişim Tarihi: 05/09/16.

TBMM (1), ANAP Seçim Bildirgesi, 1983,

[https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/e_yayin.eser_bilgi_q?](https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/e_yayin.eser_bilgi_q?ptip=SIYASI%20PARTI%20YAYINLARI&pdemirbas=198801695)

[ptip=SIYASI%20PARTI%20YAYINLARI&pdemirbas=198801695](https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/e_yayin.eser_bilgi_q?ptip=SIYASI%20PARTI%20YAYINLARI&pdemirbas=198801695) Erişim Tarihi:

05/09/16.

ÖZGEÇMİŞ

1991 Burdur ili Gölhisar ilçesi doğumluyum. İlk, Orta ve Liseyi Burdur ili, Çavdır İlçesi ve Antalya’da tamamladıktan sonra 2009 yılında Beykent Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler İşletme (Türkçe) Bölümü’ne kayıt oldum. Bu bölümden 2013 yılında mezun olduktan sonra aynı yıl Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı’nda yüksek lisans eğitimine başladım. 2015 Haziran’dan itibaren Şişli Belediyesi’nde çalışmaktayım.

Özel olarak ilgilendiğim alanlar, Türk Cumhuriyet/Demokrasi Tarihi ve Türk Dış Politikası’dır.

Salih ŞENGÜN